

Rapor No 48508-TR

Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımı: Eğilimler, Belirleyici Faktörler ve Politika Çerçevesi

23 Kasım 2009

Beşeri Kalkınma Sektörü
Avrupa ve Orta Asya Bölgesi

Rapor No 48508-TR

Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımı: Eğilimler, Belirleyici Faktörler ve Politika Çerçevesi

23 Kasım 2009

Beşeri Kalkınma Sektörü
Avrupa ve Orta Asya Bölgesi

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı

World Bank

© 2009 Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası

Dünya Bankası
1818 H Street, NW
Washington, DC 20433
Tüm Hakları Saklıdır.

Dünya Bankası, Evrensel Telif Hakları Sözleşmesi'nin 2. Protokolü çerçevesinde bu belge üzerinde telif hakkına sahiptir. Bu belge, yalnızca Dünya Bankası üye devletlerinde araştırma, eğitim ya da bilimsel amaçlarla çoğaltılabilir. Bu rapordaki bilgiler revizyona tabidir.

Kur Eşdeğerleri

(2 Kasım 2009 itibariyle Geçerli Döviz Kuru Oranı)

Para Birimi = TL (Türk Lirası)

1 ABD Doları = 1,49 TL

KISALTMALAR

TRUP	Tarım Reformu Uygulama Programı
BETAM	Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi
ÇSGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
CEM	Ülke Ekonomik Memorandumu
NSA	Nüfus ve Sağlık Araştırması
DGD	Doğrudan Gelir Desteği
ECA	Avrupa ve Orta Asya
EÇG	Erken Çocukluk Gelişimi
İKM	İstihdamı Koruma Mevzuatı
AB	Avrupa Birliği
OGG	Odak Grubu Görüşmeleri
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi Bölgesel Kalkınma İdaresi Başkanlığı
GSYİH	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
GfK	Growth for Knowledge
HBA	Hanehalkı Bütçe Anketi
HIV/AIDS	İnsan İmmün Yetmezliği/Edinilmiş Bağışıklık Yetersizliği Sendromu
HİA	Hanehalkı İşgücü Anketi
ICBF	Kolombiya Aile Refahı Enstitüsü
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
İŞ-KUR	Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KSGM	T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
İGK	İşgücüne Katılım
İGA	İşgücü Anketi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
NUTS	İstatistik için Bölge Birimleri Sistematiği
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
GİB	GAP İdaresi Başkanlığı
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
TNSA	Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
VET	Mesleki Eğitim ve Öğretim
WAP	Çalışma Çağındaki Nüfus
WDI	<i>Dünya Kalkınma Göstergeleri</i>
TL	Türk Lirası

Başkan Yardımcısı : Philippe H. Le Houerou

Ülke Direktörü : Ulrich Zachau

Sektör Yöneticisi : Jesko Hentschel

Görev Ekibi Lideri : Diego Angel-Urdinola

Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımı

İçindekiler

YÖNETİCİ ÖZETİ	ix
I. BÖLÜM : TÜRKİYE’DE KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMI İLE İLGİLİ EĞİLİMLER, BELİRLEYİCİ FAKTÖRLER.....	1
Arka Plan Bilgisi	1
Literatürün İncelenmesi	2
Kadınların İşgücüne Katılımı Neden Önemlidir?	4
Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılma Oranının Düşüklüğü Meselesi	6
Ekonomik Krizin Kadınların Davranışı Üzerindeki Etkileri	10
II. BÖLÜM : ZAMAN İÇİNDEKİ EĞİLİMLER: KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMI NEDEN DÜŞMEKTE?	11
Son Eğilimler	11
Kentleşme	12
Tarımsal Faaliyetlerden Uzaklaşma	15
III. BÖLÜM : TÜRKİYE’DE KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMI ULUSLARARASI STANDARTLARA GÖRE NEDEN DÜŞÜK?	18
Kentsel Eğilimler	18
Düşük Seviyede Eğitime Sahip Kentli Kadınlar Neden Çalışmıyor	20
Yetersiz Katılım Çıkmazı Hipotezi	22

Şekiller

Şekil ES.1 : Kadınların İGK Oranları, 1988– 2008
Şekil ES.2 : Sosyal Sınıflara Göre Kadınların İGK Oranları, 1988– 2008
Şekil ES.3 : Yetersiz Katılım Çıkmazı Nedir?
Şekil I.1 : Türkiye, ECA ülkeleri arasında kadınların işgücüne katılım oranının en düşük olduğu ülkedir
Şekil I.2 : Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımının, Karşılaştırma Yapılan Diğer Ülkelere göre durumu
Şekil I.3 : Eğitim Düzeyine ve Yaşa Göre Kadınların İşgücüne Katılımı (Kentsel, 2006)
Şekil I.4 : Yıllara ve Yaş Gruplarına Göre Hiç Evlenmemiş Kadınların Oranı
Şekil I.5 : Yaş Grubuna Göre Doğurganlık Oranları (1.000 Kadın Başına Doğum)
Şekil I.6 : Yaşam Olayları ve İşgücüne Katılım (20-65 Yaş Arası Kadınlar)
Şekil I.7 : Katılım Oranlarındaki Eğilimler — Dünya’ya Genel Bakış
Şekil I.8 : Toplumsal Cinsiyete Göre İşgücüne Katılma Oranı (%)
Şekil I.9 : Tarım Dışı İşgücü ve İstihdam (Yıllık yüzdelik değişim)
Şekil II.1 : Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılım Oranları 1988– 2008
Şekil II.2 : Kadınların İşgücüne Katılım Oranındaki Değişim [Uluslararası Bağlamda Türkiye]
Şekil II.3 : Sosyal Sınıflara Göre Nüfus Payları ve Katılım, 1988 ile 2006 Yıllarının Karşılaştırması
Şekil II.4 : Toplam Çalışma Çağındaki Nüfusun İçinde Kentsel Nüfusun Payı
Şekil II.5 : Göç Eden Kadınların Bölgelere Göre Dağılımı

- Şekil II.6 : Kentsel Alanlarda Göç Durumuna Göre Kadınların İşgücüne Katılımı
Şekil II.7 : İstihdam Türüne Göre Kadın İstihdamı, 1988–2006
Şekil II.8 : Kırsal İşgücüne Katılım Oranlarındaki ve Tarımsal İstihdamdaki Eğilimler
Şekil III.1 : Sosyal Sınıflara Göre İşgücüne Katılım ve Çalışma Çağındaki Nüfus
Şekil III.2 : Eğitim Durumuna Göre İşgücüne Katılım ve Çalışma Çağındaki Nüfus (Kentsel bölgeler)
Şekil III.3 : Kadınların Aktif Olmamasının Temel Sebepleri (Kentlerdeki eğitim düzeyi düşük kadınlar)
Şekil III.4 : Kadınların Katılımının Önündeki Engeller (Kentlerdeki eğitim düzeyi düşük kadınlar)
Şekil III.5 : Yetersiz Katılım Çıkmazı nedir?
Şekil III.6 : Türkiye’de Kentlerde Yaşayan Eğitim Düzeyi Düşük Kadınların İstihdam Durumu ve Aldıkları Ücretler
Şekil III.7 : Kentlerde Yaşayan Eğitim Düzeyi Düşük Kadınlar İçin İstihdam Fırsatları ve Çalışma Saatleri
Şekil III.8 : Eğitim Alınan Yıl Sayısına Göre Kentlerde Alınan Ücretler (Kayıtlı ve Kayıt dışı çalışanların karşılaştırması)
Şekil III.9 : Yetersiz Katılım Çıkmazının Tersine Çevrilmesine Yönelik Politika Çerçevesi
Şekil III.10 : Yüksek Öğrenim Kazanımlarının Kentli Kadınların Çalışma Saatleri Üzerindeki Etkileri (Mikro Simülasyonlar)

Tablolar

- Tablo I.1 : Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımının Temel Belirleyici Faktörleri (Bir Literatür İncelemesi)
Tablo I.2 : Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı
Tablo I.3 : Elde Edilen En Yüksek Eğitim Düzeyine Göre Erkek ve Kadın Nüfus Dağılımı (%)
Tablo I.4 : Türkiye’de Başlıca İşgücü Piyasası Göstergeleri (1988–2009)
Tablo II.1 : Göç Eden ve Göç Etmeyen Kadınların Profillerinin Karşılaştırması
Tablo II.2 : Türe ve Sektöre Göre Kadın İstihdamı ile ilgili Açıklayıcı İstatistikler, 2003–06
Tablo II.3 : Kırsal Alanlarda Tarımın Azalan Payı
Tablo II.4 : Kırsal Alanlarda, Sektöre Göre İstihdam Kalitesi ile ilgili İstatistikler,
Tablo III.1 : Kentlerde Eğitim Durumuna Göre Kadın Nüfusunun ve İşgücünün Dağılımı,

Metin Kutuları

- Metin Kutusu I.1 : Bu Raporda Yer Alan Nitel Analiz
Metin Kutusu II.1 : Türkiye’nin Tarım Reformu Uygulama Programı (TRUP)
Metin Kutusu III.1 : Türkiye’de Eğitimli Kentli Kadınlar Arasında İşgücüne Katılım Neden Azaldı?
Metin Kutusu III.2 : Gençlerin ve Kadınların İstihdamı için Hedeflenen Sosyal Güvenlik Prim İndirimlerinin Etkisi
Metin Kutusu III.3 : Şili ve Kolombiya’daki Kamu Çocuk Bakım Programları
Metin Kutusu III.4 : Gençlerin Eğitimi ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Ekler

- Ek A : Veriler ve Tanımlar
Ek B : Nitel Analizden Alınan İfadeler

Teşekkür

Bu Rapor Dünya Bankası ve T.C Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından ortaklaşa hazırlanmıştır. Rapor, İlyas Çelikoğlu (DPT), Sinem Çapar (DPT), Müşerref Hüsamoğlu (DPT), Dilek Okkalı Şanalımış (DPT), Yusuf Yüksel (DPT), Diego F. Angel-Urdinola (Ekonomist, ECSHD-Avrupa ve Orta Asya, Beşeri Kalkınma Departmanı, Görev Ekibi Lideri), Işıl Oral (Danışman, ECSHD), Arzu Uraz (Beşeri Kalkınma Uzman Yardımcısı, ECSHD), Meltem Aran (Danışman, ECSHD) ve Diane Stamm’dan (Danışman, ECSHD) oluşan bir ekip tarafından hazırlanmıştır.

Ulrich Zachau (Ülke Direktörü, ECCU6), Jesko Hentschel (Sektör Yöneticisi ve Ülke Sektör Koordinatör Vekili, ECHSD), Gordon Betcherman (Eski Sektör Yöneticisi ve Baş Ekonomist, ECSHD), Jennifer Manghinang (Kıdemli Program Asistanı, ECSHD), ve Elif Yonca Yüksekler (Program Asistanı, ECSHD) de çok faydalı rehberlik, görüş ve yardım sağlamışlardır. Raporun eleştirmenliğini yapan Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nden (ODTÜ) Prof. Sencer Ayata’ya, Maria Laura Sanchez-Puerta’ya (İşgücü Piyasası Ekonomisti, HDNSP-Beşeri Kalkınma Ağı Sosyal Koruma) ve Maria Beatriz Orlando’ya (Toplumsal Cinsiyet Ekonomisti, LCSPP-Yoksulluğun Azaltılması ve Toplumsal Cinsiyet Grubu) faydalı görüşleri ve rehberlikleri için teşekkür ederiz. Ayrıca, raporu daha eksiksiz bir şekilde tamamlamamıza yardımcı olan değerli görüşleri ve katkıları için, Ina-Marlene Ruthenberg’e (Ülke Program Koordinatörü, ECCU6), Maureen McLaughlin’e (Baş Eğitim Uzmanı, ECSHD), Juan Diego Alonso’ya (Eğitim Ekonomisti, ECSHD), Sebastian Trenner’a (Türkiye Program Görevlisi, ECCU6), Francisco Haimovich’e (Danışman, ECSHD), Monica Robayo’ya (Danışman, ECSPE-Yoksulluğun Azaltılması ve Ekonomik Yönetim Birimi) ve Jaime Saenz’e (Danışman, ECSHD) teşekkür ederiz. Raporun iletişim stratejisinin geliştirilmesine sağladıkları değerli katkılar için, ECA Dış İlişkiler biriminden (ECAEX) Andrew C. Kircher, Kristyn Schrader, Tunya Celasin ve Michael Andrew Jones’a özellikle teşekkür ederiz.

“Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımının Belirleyici Faktörleri ve Eğilimler” başlıklı arka plan çalışmaları için Meltem Dayıoğlu ve Murat Kırdar’a (ODTU); “Büyüme, İstihdam, Beceriler ve Kadınların İşgücüne Katılımı” başlıklı arka plan çalışması için Prof. Erol Taymaz’a (ODTÜ); ve “Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımı ile ilgili Son Eğilimler” başlıklı analitik arka plan çalışmaları için Meltem Aran, Sinem Çapar (DPT), Müşerref Hüsamoğlu (DPT), Dilek Okkalı Şanalımış (DPT) ve Arzu Uraz’a özel teşekkürlerimizi sunarız. Growth for Knowledge (GfK)’dan meslektaşlarımız Deniz İnan Arslan, Burçak Gökbayrak, Gizem Sayarel ve Yeşim Yaşa’ya, “Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımı Nitel Araştırma Raporu”nu hazırladıkları ve Şubat 2009’da İstanbul’da Odak Grubu Görüşmelerini gerçekleştirdikleri için teşekkür ederiz. Yusuf Yüksel’e (DPT) nitel araştırmanın geliştirilmesinde ve denetiminde sağladığı katkılar için; ve Hakan Yazıcı (DPT), Fatih Türkmen (DPT), Hande Hacımahmutoğlu (DPT), Müşerref Hüsamoğlu (DPT), Rıdvan Kurtipek (DPT), Gamze Malatyalı (DPT), Nurhan Parlak Şahin (DPT) ve Taha Yılmaz’a (DPT) sağladıkları bilgi ve uzmanlık için teşekkür ederiz.

Önsöz

Türkiye makroekonomik politikaların geliştirilmesi ve sosyal güvenlik, yatırım ortamı, rekabetçilik, işgücü piyasası ve kamu sektörü yönetimi gibi çeşitli reformların uygulanmasında Dünya Bankası ile işbirliği yapmaktadır. Banka'nın programları, ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması açısından Türkiye için oldukça yararlıdır. Bu bağlamda, Dünya Bankası ile olan bu işbirliğinin orta vadeli çerçevesi, temel olarak Dokuzuncu Kalkınma Planı'na dayanan ve 2008-2011 yılları arasındaki dört yıllık işbirliği çerçevesini oluşturan Ülke Ortaklık Çerçevesi (CPS) ile belirlenmiştir. CPS çerçevesi kapsamında Dünya Bankası Türkiye'ye yatırım ve program kredileri sağlamakta, analitik çalışmalar yürütmekte ve tavsiyeler aktarmaktadır.

"*Refah ve Sosyal Politika Alanında Analitik Çalışma ve Tavsiye Hizmetleri Programı*" Dünya Bankası'nın CPS kapsamındaki çalışmalarının bir parçasını oluşturmaktadır. Bu program çerçevesinde Dünya Bankası ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) çalışanları tarafından değerli bir Rapor hazırlanmıştır. Bu ortak Rapor, Türkiye'de kadınların işgücüne katılımının AB ve OECD ortalamalarına göre neden düşük olduğunu ve neden düşmeye devam ettiğini araştırmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, bu Rapor kadınların işgücüne katılımını teşvik etmeye yönelik politika çerçevesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Dünya Bankası ve Devlet Planlama Teşkilatı'ndaki uzmanlardan birçok kamu kurumuna ve akademisyene kadar, katkıda bulunan herkese bu Rapor'un hazırlanması sürecinde sağladıkları yardım ve işbirliği için en derin teşekkürlerimizi sunuyor, bu karşılıklı ve çok değerli işbirliğinin gelecekte de devam etmesini diliyoruz.

Kemal MADENOĞLU

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı

Yönetici Özeti

1. Türkiye’deki işgücü piyasasının belirgin özelliklerinden birisi kadınların İşgücüne Katılma (İGK) oranlarının oldukça düşük olmasıdır. Ocak 2009 itibariyle, Türkiye’de kadınların İGK oranı yüzde 23,5’tir. Buna karşılık, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ve Avrupa Birliği (AB)-19 ülkelerinde kadınların ortalama İGK oranı 2007 itibariyle sırasıyla yüzde 62 ve yüzde 64’tür.¹ Türkiye’de kadınların İşgücüne Katılımı ile ilgili yapı, ülkenin 1980’lerden bu yana yaşadığı birçok sosyal ve ekonomik değişiklikler bağlamında yorumlanmalıdır. Türkiye halkı daha eğitilmiş hale geldikçe, ülkenin orta sınıfı genişledikçe ve ülkede kentleşme arttıkça, aileler ve özellikle kadınlar yeni zorluklar ve yeni yaşam tarzları ile karşı karşıya kalmaktadır. Kentleşme ve geçimlik tarımdan uzaklaşma, özellikle üniversite eğitimi almamış olanlar olmak üzere kadınların istihdam yapısı üzerinde derin bir etki yaratmıştır. Geleneksel olarak, kırsal alanlardaki kadınlar aile çiftliklerinde çalışmışlardır. Ancak, hizmet ve imalat sektörlerindeki daha çekici (ve daha fazla kazanç getiren) fırsatlar arttıkça, aile tarımı ve geçimlik tarım giderek önemini yitirmiştir. Çoğu durumda, aile faaliyetlerinde geçimlik tarımdan uzaklaşma (özellikle kocanın ve/veya aile reisinin tarımdan uzaklaştığı durumlarda) kadınların işgücünden çekilmesine yol açmaktadır.

2. Raporla Türkiye’deki kadınların çoğunun çalışmak istediği ancak çalışmalarını engelleyen bazı zorluklar ile karşı karşıya oldukları tespit edilmiştir. Özellikle (yeni göç edenlerin çoğunun yaşadığı) kentsel alanlardakiler olmak üzere, üniversite eğitimi almamış kadınlar, genellikle düşük ücretli, uzun ve zorlu çalışma saatlerine sahip ve sosyal güvenlik sağlamayan işlerde çalışmaktadır. Dahası, çalışan kadınlara çocuk bakımı ve ev işlerinde yardımcı olacak başka birini tutmanın yüksek maliyeti, iş arayan kadınların önündeki önemli bir engeldir. Bu Rapor çerçevesinde görüşülen kadınlar, çalışmaya karar vermeleri halinde çocuk bakımı için İstanbul’da aylık 500 - 600 TL ödemek zorunda kalacaklarını bildirmiştir. Bu, kazanacakları maaşın çoğunu çocuk bakımı için ödemek zorunda kalacakları anlamına gelmektedir ve bu tutar temizlik ve yemek pişirme gibi ev işlerine yardımcı olacak başka birini tutmanın getireceği ilave masrafları içermemektedir.

Türkiye’deki Kadınların İş Bulmalarına Yardımcı Olmak, Sosyal ve Ekonomik Anlamda İyi Bir Yatırımdır

3. Dokuzuncu Kalkınma Planı’nda Türk Hükümeti aktif olarak istihdam edilen kadınların sayısını arttırmaya yönelik hedefler belirlemiştir. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı, kadınların yetenek ve becerilerinden işgücü piyasasında yararlanmanın sadece ailelere daha fazla ekonomik bağımsızlık sağlamakla kalmayıp aynı zamanda kadınların özgüvenini ve sosyal saygınlığını arttıracaklarını vurgulamaktadır:

(a) *Daha yüksek kadın istihdam oranı, ekonomik büyüme ve yoksulluğun azaltılması, için kapasite oluşturulmasında yararlı olacaktır.* Uluslararası deneyimler, kadınların istihdama çekilmesi ile yoksulluğun azaltılması, daha yüksek ekonomik büyüme ve daha iyi yönetim arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir. Raporla sunulan tahminler, Dokuzuncu Kalkınma Planında kadınların işgücüne katılımı ile ilgili olarak belirlenen hedefe ulaşmanın (mevcut yüzde 24’lük düzeyden yüzde 29’a), işgücü piyasasına yeni girenlerin tümünün tam zamanlı işlerde çalışması durumunda yoksulluğun azaltılmasına yüzde 15’lik bir katkıda bulunabileceğini göstermektedir.

(b) *Daha yüksek kadın istihdam oranlarına ulaşılması, devletin eğitim yatırımlarının daha etkili sonuç vermesini sağlayacaktır* çünkü bu durumda, istihdama katılan kadınlar geliştirdikleri becerilerini üretken bir şekilde kullanarak ekonomiye katkı sağlıyorlar. Kadın istihdam düzeylerinin düşük olduğu ülkelerde aileler genellikle kız çocuklarının eğitime yetersiz bir seviyede yatırım yapmaktadır. Öte yandan, çalışmayan kadınlar ile karşılaştırıldığında çalışan kadınlar, çocuklarının eğitim ve sağlığı ile ilişkili karar alma sürecinde genellikle daha fazla rol almaktadır ve bu kararlar gelecek nesillerin refahını olumlu yönde etkileyen dışsal faktörlerdir.

¹ AB-19 ülkeleri; Belçika, Fransa, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Almanya, Danimarka, İrlanda, Birleşik Krallık, Yunanistan, İspanya, Portekiz, İsveç, Finlandiya, Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Polonya ve Macaristan’dır.

Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılım Oranının Düşük Olması Meselesi

4. Türkiye, kadınların işgücü piyasasına girişini kolaylaştırabilecek önemli yapısal ve sosyal değişimler yaşamıştır:

(a) *Son yıllarda toplumun çalışan kadınlara karşı tutumu değişmiştir.* Bu değişimin sebebi kısmen pragmatik olabilir: değişen ekonomik koşullar ile birlikte, ailelerin tek bir gelire tüm giderlerini karşılayabilmesi daha güç bir hale gelmiştir.

(b) *Kadınların eğitim alma oranı yükselmektedir.* Son yirmi yılda, okuma yazma bilmeyen kadınların oranı yüzde 33,9'dan yüzde 19,6'ya düşerken, ilkökul eğitiminden daha yüksek eğitim düzeyine sahip kadınların oranı iki kattan fazla artmıştır. Ayrıca, 1988 yılında yüzde 1,8 olan üniversite eğitimi almış kadınların oranı 2006 yılında yüzde 5,8'e yükselmiştir. Yüksek öğrenim ile işgücü piyasasına daha fazla katılım arasında bir bağlantı olduğundan dolayı, daha eğitilmiş bir kadın nüfusunun istihdamı da olumlu yönde etkilenecektir.

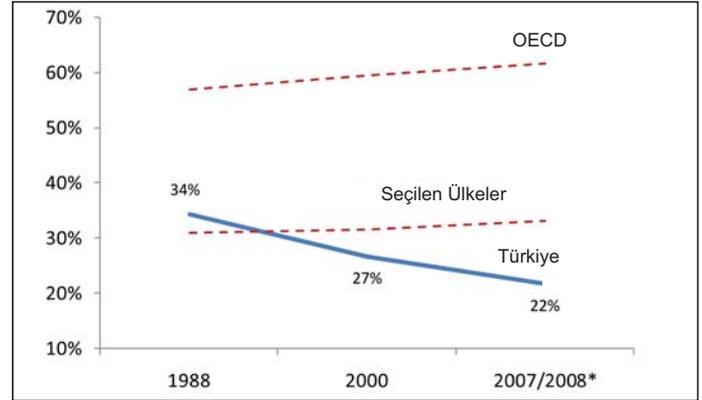
(c) *Kadınlar artık daha geç evleniyor.* Daha önceki nesiller ile karşılaştırıldığında, kadınlar artık evliliklerini erteliyorlar ve bu da eğitimlerini sürdürmelerine ve/veya işgücü piyasasına katılmalarına olanak tanıyor.

(d) *Doğurganlık oranları düşüyor.* Kadınların yaptığı ortalama doğum sayısı 1968 yılında 5,7 ve 1988 yılında 3 iken, 2008 yılında bu sayı 1,9'a düşmüştür.

5. Bu faktörlere rağmen Türkiye'de işi olan veya iş arayan kadın oranının düşmekte olması şaşırtıcıdır.

(1988'deki yüzde 34,3 seviyesinden 2008 yılında yüzde 22'ye düşmüştür). Öte yandan, bu oran OECD ülkelerinin çoğunda ve karşılaştırma yapılan diğer ülkelerde artmaktadır (Şekil ES.1). 1980'lerde, Türkiye Avusturya, Hollanda ve İsviçre gibi daha gelişmiş ülkeler ile benzer kadın İGK oranlarına sahipti. Bunun sebebi büyük ölçüde kadınların tarımsal faaliyetlere yüksek katılım oranı idi. 1980'lerde benzer kadın İGK oranlarına sahip olan OECD ülkelerinin çoğunda daha sonraki yıllarda kadınların işgücüne katılım oranları yükselirken, Türkiye'de bunun tersi gerçekleşmiştir. 2006 yılında, Türkiye Avrupa ve Orta Asya Bölgesi (ECA) ve OECD ülkeleri arasında en düşük kadın İGK oranına sahip olmuştur.

Şekil ES.1: Kadınların İGK Oranları, 1988– 2008

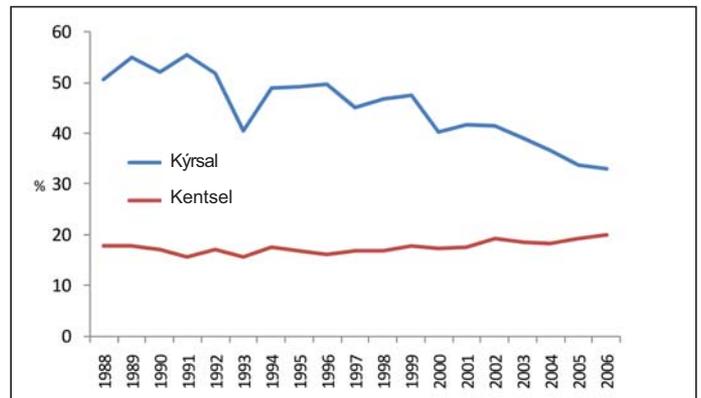
Kaynak: Dayıoğlu ve Kırdar (2009), WDI, TÜİK. OECD İstatistik Özeti.
*Verilerin mevcut olduğu son yıl.

Not: Seçilen İslam Ülkeleri: Azerbaycan, Türkmenistan, Endonezya, Malezya, Cezayir, İran (İslam Cumhuriyeti), Afganistan, Tunus, Fas, Mısır (Arap Cumhuriyeti), Pakistan, Suudi Arabistan ve Irak.

Kadınların İşgücüne Katılımı Neden Düştü?

6. Kentleşme ve tarımsal istihdamdaki azalma, Türkiye'de işi olan veya iş arayan kadınların oranındaki düşüşe katkıda bulunmuş olan iki temel faktördür. Kentleşme sebebiyle kadınlar (ücretsiz tarım işlerinde çalıştıkları) yüksek katılımlı bir kırsal ortamdan (çoğunun evde oturduğu) düşük katılımlı bir kentsel ortama göç etmiştir. Ayrıca, *kırsal alanlarda* kadınların işgücü piyasasına katılımı son 20 yıldır düşmektedir –1988'deki yüzde 50,7 seviyesinden 2006'da yüzde 33'e (Şekil ES.2) düşmüştür. Bu düşüş; *genç erkeklerin* daha eğitilmiş hale gelmesi ve böylelikle tarımsal istihdamdan imalat ve hizmetler sektörlerindeki daha iyi ücretli işlere geçişleri ile açıklanmaktadır. Çoğu durumda, aile faaliyetlerindeki geçimlik tarımdan uzaklaşma (ve özellikle kocanın ve/veya aile reisinin tarımdan uzaklaştığı durumlarda) kadınların işgücünden çekilmesine yol açmaktadır.

Şekil ES.2: Sosyal Sınıflara Göre Kadınların İGK Oranları, 1988– 2008

Kaynak: TÜİK.

7. Bununla birlikte, çalışan kadınlar için, kentleşmenin kadın istihdamının kalitesinde iyileşmeye katkıda bulunduğu görülmektedir. 1980’lerde, Türkiye’de çalışan tüm kadınların çoğunluğu tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktaydı. Bugün ise, kadınlar arasındaki ücretsiz istihdamın payı yüzde 38’in altında iken ücretli olarak istihdam edilen kadınların payı yaklaşık yüzde 43’tür (1980’lerdeki oranın neredeyse iki katı).

Yetersiz Katılım Çıkmazı Hipotezi

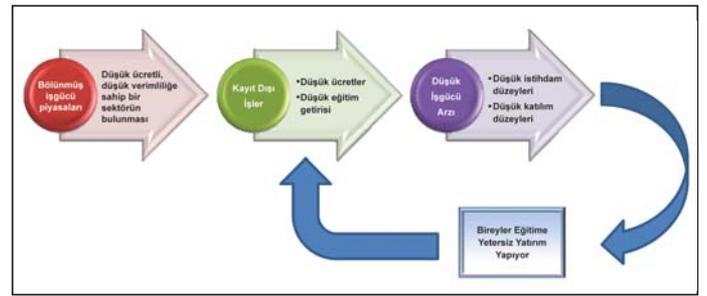
8. Türkiye’de kadınların işgücüne katılımının uluslararası standartlara göre düşük seyretmesinin temel nedeni, kentsel alanlardaki eğitim düzeyi düşük kadınların işgücüne katılımının çok düşük olmasıdır. Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) verileri kentsel alanlarda kadınların işgücüne katılımının oldukça düşük olduğunu göstermektedir —2006’da yüzde 19,9. Kentsel alanlarda eğitilmiş (yani, yüksek öğrenimi tamamlamış) kadınlar arasındaki katılım oranları oldukça yüksek olmakla birlikte (2006 yılında yüzde 69,8), sadece ilk öğrenim veya orta öğrenim görmüş olan kadınlar arasındaki işgücüne katılım oranları aşırı derecede düşüktür -2006 yılında sırasıyla yüzde 13,3 ve yüzde 15,3.

9. Kentsel alanlardaki eğitim düzeyi düşük kadınlar, işgücü piyasasına katılımlarını engelleyen karmaşık kültürel ve ekonomik engeller ile karşı karşıya kalmaktadır. Ekonomik engeller genellikle kentsel alanlarda eğitim düzeyi düşük kadınlar için mevcut çalışma koşullarının kalitesi ile ilgili iken (kayıt dışı sektörde çalışma olasılığının yüksekliği, düşük maaşlar, çocuk bakım olanaklarını maddi bakımdan karşılayamamaları, uzun çalışma saatleri, vs.), kültürel engeller temel olarak kadınların çocuk bakımına ilişkin rolleri ve kadınların evde oturmasına yönelik ailevi/toplumsal talepler ile ilgilidir.

10. Kentsel alanlardaki eğitim düzeyi düşük kadınlar “yetersiz katılım çıkmazı” olarak adlandırılan bir olgu ile karşı karşıya olabilirler. Bu olgu Şekil ES.3’te açıklanmaktadır: eğitim düzeyi düşük kentsel kadınların sigortasız / kayıt dışı işlerde çalışma olasılığı yüksektir. Kadınların kayıt dışı işlerde aldıkları ücretler genellikle çocuk bakımı, yemek pişirme ve temizlik gibi ev işleri için başkasını tutmak için ödeyecekleri paradan daha düşüktür. Bunun sonucunda, sadece kayıt dışı sektörde

çalışma şansı olan kadınlar arasındaki işgücü arzı (istihdam ve katılım) da düşük seviyededir. Düşük ücretler ve düşük eğitim getirileri, büyüdüklerinde işgücü piyasasına katılma şanslarının çok az olduğunu düşündüklerinden dolayı ailelerin kız çocuklarının eğitimine yetersiz yatırım yapmalarına yol açabilir. Bu durum işgücü piyasasına da yansımaktır ve ücretlerin düşük tutulmasına daha fazla katkıda bulunarak işgücü arzını düşük tutacaktır (böylelikle bir çıkmaz yaratacaktır).

Şekil ES.3: Yetersiz Katılım Çıkmazı Nedir?

Kaynak: Yazarların incelemeleri

Yetersiz Katılım Çıkmazı Nasıl Tersine Çevrilebilir?

11. Türkiye’de kadınlar için daha fazla ve daha iyi iş fırsatları sağlayabilecek politikalar arasında şunlar yer almaktadır:

(a) *İlk kez iş arayanlar için iş fırsatlarının yaratılması:* Müdahaleler özellikle okuldan işe geçenler için olmak üzere eğitim düzeyi düşük olan kadınların kayıtlı istihdamını teşvik etmeyi amaçlamalıdır. Daha esnek işgücü piyasası düzenlemeleri işletmelerin kadınları işe almalarının önündeki engelleri azaltabilir. Örneğin, Türk Hükümeti işletmelerin yeni işe aldıkları kadınlar için sosyal güvenlik primlerini 5 yıllık bir süre boyunca sübvans eden bir program uygulamaya koymuştur. Buna benzer programların özellikle sağlıklı ekonomik performans dönemlerinde kadınların istihdam oranının artırılmasına katkıda bulunması olasıdır. Müdahaleler eğitim düzeyi düşük çalışanlar arasındaki yüksek kayıtdışılık oranlarını düşürmeyi amaçlamalıdır. Bunu yapmak için, vergilendirme, uygulama ve teftişleri içeren kapsamlı bir dizi politika ve daha esnek bir işgücü piyasası gereklidir. Daha fazla ayrıntı için, kayıt

dışılığın yapısal ve yapısal olmayan faktörlerini azaltmaya yönelik bir politika çerçevesini açıklayan 2009 Türkiye Ülke Ekonomik Memorandumu (CEM)’na bakınız. Niteliksiz kişilerin kayıtlı istihdamına yönelik işgücü talebinde düşüşe neden olacak teşviklerden kaçınmak için, çalışma hayatı düzenlemeleri, “kayıtlı” istihdamın doğrudan ve dolaylı maliyetlerini kapsamalıdır.

(b) *Parasal açıdan karşılanabilir çocuk bakımı:* Birçok kadın, çocukları için parasal açıdan karşılanabilir çocuk bakım olanaklarına erişim sağlanarak çalışmaya teşvik edilebilir. Bu, okul öncesi eğitim ve kamu/sübvansiyonlu çocuk bakım programları gibi erken çocukluk gelişimi (EÇG) programlarının geliştirilmesi yoluyla gerçekleştirilebilir. Öncelikle, uluslararası kanıtlar kaliteli erken çocukluk eğitiminin ve bakımının, küçük yaştaki çocukların daha sonra okulda ve hayatta başarılı olmalarına yardımcı olduğunu göstermektedir. Bu durum, öğrencinin yaşamı boyunca sınıf tekrarı ve okul terk oranlarını da düşürdüğü için aynı zamanda ekonomik getiriye de dönüşmektedir. İkincisi, ve ayrıca bu Rapor ile doğrudan ilişkili olarak, istihdam yarattığı ve ebeveynlerin (özellikle annelerin) ekonomik olarak aktif olmalarını sağladığından dolayı, gelişmiş bir çocuk bakım ve eğitim sektörü ekonomik açıdan önemli olabilir. Dünya Bankası’nın yakında yayınlanacak olan Türkiye’de Gelecek Nesiller İçin Fırsat Eşitliği Yaratılması “Yaşam Fırsatları”: müdahalelerinin yoksulluk ve eşitsizliğin, nesilden nesle geçiş zincirinin kırılmasına katkıda bulunabileceğini vurgulamaktadır.

(c) *Eğitime yapılan yatırımların sürdürülmesi:* Yüksek eğitime erişim ile kadınların işgücüne daha yüksek katılım seviyesi arasında bir ilişki bulunmaktadır. Mesleki Eğitim ve Öğretime yapılan yatırımlar, özellikle genç kızlar olmak üzere, kadınları işgücü piyasasında iyi işler bulmaları için gereken beceriler ile donatarak, onları işgücü piyasasına hazırlayabilir. Uluslararası kanıtlar Mesleki Eğitim

ve Öğretime yapılan yatırımların, kadınların kayıtlı istihdamına yardımcı olduğunu ve kazanç düzeyleri ile işgücü piyasası fırsatları bakımından toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirdiğini göstermektedir. Ancak, eğitime yatırım yapmak tek başına bir çözüm değildir. Bu raporda yer alan analizler, Türkiye’de kentlerde yaşayan tüm kadınların üniversite eğitimi aldığı en uç senaryoda dahi, kadınların işgücüne katılımının sadece yüzde 47’ye çıkacağını göstermektedir (ki bu oran AB tarafından belirlenen yüzde 60’lık ölçüt seviyesinin hala altındadır).

Rapor

12. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı ile Dünya Bankası tarafından hazırlanan bu Rapor, toplumsal cinsiyet eşitliği ile kadınların iş fırsatları hakkındaki güncel tartışmaya katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Raporun kapsamı temel olarak analitiktir. Rapordaki analizler, kadınların işgücüne katılımını geliştirmeye yönelik genel bir politika çerçevesi oluşturmak ve bu çerçeveyi açıklamakla birlikte, herhangi bir spesifik politika önerisi sunmayı amaçlamamaktadır. Bu Rapor, Dünya Bankası, Refah ve Sosyal Politika Alanında Analitik Çalışma ve Tavsiye Hizmetleri programının bir parçasını oluşturmaktadır. Daha kapsamlı bir anlayış edinmek için, *Türkiye’de Gelecek Nesiller İçin Fırsat Eşitliği Yaratılması “Yaşam Fırsatları”* başlıklı raporu okuyunuz. Rapor aşağıdaki şekilde yapılandırılmıştır: I. Bölüm, Türkiye’de kadınların işgücüne katılımı ile ilgili eğilimler ve belirleyici faktörler hakkında genel bir arka plan bilgisi sunmaktadır ve Türkiye’de kadınların işgücüne katılımının güçlü ekonomik ve kültürel faktörlerden etkilendiğini vurgulamaktadır. II. Bölüm, Türkiye’de kadınların işgücüne katılımının son 20 yıldır neden düşmekte olduğunu anlamayı amaçlamakta ve kentleşme ve tarımsal faaliyetlerden uzaklaşmanın bu eğilime katkıda bulunan iki temel etken olduğunu gösteren analizler sunmaktadır. III. Bölüm, Türkiye’de kadınların işgücüne katılımının uluslararası standartlara göre neden düşük olduğunu anlamayı amaçlamaktadır.

I. Bölüm

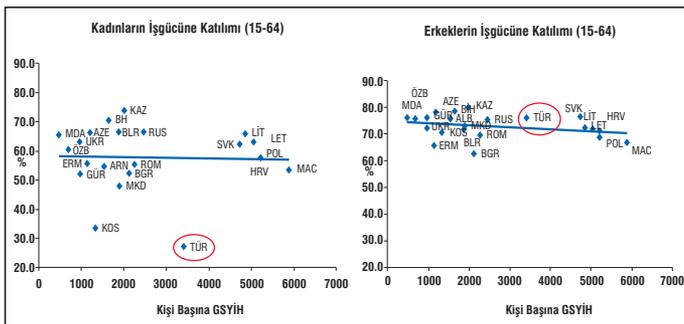
Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımı İle İlgili Eğilimler, Belirleyici Faktörler

Bu bölümde Türkiye'de kadınların işgücüne katılımı (İGK) ile ilgili eğilimler ve belirleyici faktörler hakkında genel arka plan bilgileri verilmektedir. Türkiye'de kadınların işgücüne katılımı pek çok boyutu olan bir konudur ayrıca, ekonomik ve kültürel faktörlerin yoğun etkisi altındadır. Bazı çalışmalar, Türkiye'de kadınların işgücü piyasasına katılımının ardındaki temel itici gücün büyük ölçüde ekonomik olduğunu savunmaktadır. Diğerleri ise Türkiye'de kadınların işgücüne katılmamalarının temel belirleyici faktörlerinin, çocukların bakımından ve ev işlerinden sorumlu kişiler olarak üstlendikleri sosyal rolleri ile ilişkili olduğunu iddia etmektedir. Türkiye kadınların işgücü piyasasına katılımını kolaylaştıran önemli yapısal değişiklikler yaşamıştır: kadınlar artık daha eğitilmiş hale gelmektedir, eskiye göre daha geç yaşlarda evlenmektedirler ve doğum oranları düşmektedir. Bu değişikliklere rağmen, Türkiye'de kadınların işgücüne katılımı sadece uluslararası standartlara göre çok düşük seviyelerde olmakla kalmayıp son yirmi yıldır düşmektedir.

Arka Plan Bilgisi

1. Türkiye'deki işgücü piyasasının belirgin özelliklerinden birisi kadınların İşgücüne Katılma (İGK) oranının Avrupa standartlarına göre oldukça düşük olmasıdır.

Şekil I.1: Türkiye ECA bölgesinde kadınların işgücüne katılım oranının en düşük olduğu ülkedir

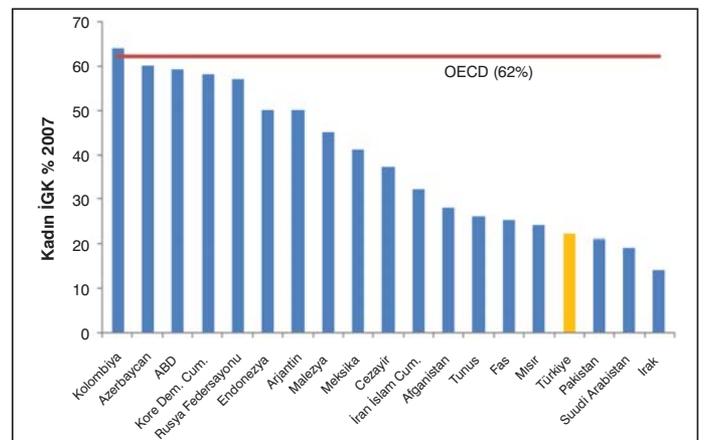

Kaynak: WDI veri kümesi. Veriler 2006/2007 yılları içindir.

Gerçekten de, Türkiye Avrupa ve Orta Asya (ECA) bölgesinde kadınların işgücüne katılım oranının en düşük olduğu ülkedir (Şekil I.1). Ocak 2009 itibarıyla, Türkiye'de kadınların İGK oranı yüzde 23,5'tir. Buna karşılık, karşılaştırma yapmak gerekirse, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ve Avrupa Birliği (AB)-19 ülkelerinde kadınların ortalama İGK oranı 2007 itibarıyla sırasıyla yüzde 62 ve yüzde 64 olmuştur.

2. Kadınların işgücüne katılımı genellikle sosyo-kültürel faktörlere bağlı olduğundan dolayı, OECD ve ECA ülkelerinin Türkiye gibi bir ülke için doğru karşılaştırma ölçütleri sunmayacağı savunulabilir. Bununla birlikte, nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan ve karşılaştırma yapmak için seçilmiş bir grup ülke ile mukayese edildiğinde dahi Türkiye, kadınların işgücüne katılımı konusunda ortalamanın altında bir seviyeye sahiptir. Fakat İslam ülkelerinden oluşan ülkeler grubunda karşılaştırma yapıldığında, Türkiye'deki kadınların işgücüne katılım oranı diğer ülkelere göre çok farklı bir konumda değildir. İslam ülkeleri arasında kadınların işgücüne katılımı büyük değişiklikler sergilemekle birlikte; (diğerlerinin yanı sıra) Tunus, Fas, Mısır, Pakistan ve Suudi Arabistan, Türkiye ile benzer (hatta daha düşük) kadın İGK oranlarına sahiptir (Şekil I.2).

Şekil I.2: Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımının, Karşılaştırma Yapılan Diğer Ülkelere göre durumu

Not: İGK tanımları kaynaklar arasında tam olarak uyumlu olmayabilir; daha fazla bilgi için, Ek-A'ya bakınız.

Kaynak : WDI 2007, OECD 2007 İstatistik Özetleri, ve EUROSTAT 2007.

3. Türkiye’de kadınların işgücüne katılımı çok boyutludur; hem güçlü ekonomik faktörleri hem de kültürel faktörleri içermektedir. İşgücü piyasasına katılım genellikle bir kadının çalışma tercihini etkilemekle birlikte standart nicel araştırmalar ile ölçülmeyen veya temsil edilmeyen bir dizi sosyal ve ekonomik unsur içermektedir. (Şekil I.2) Kadınların işgücüne katılımı önündeki engelleri veya katılımlarını sağlayan motivasyon unsurlarını anlamak için, Türkiye’deki hanehalklarının ekonomik ve sosyal çerçevesine ve hanehalkları içindeki ve dışındaki toplumsal cinsiyet ilişkilerinin Türk toplumunda nasıl oluştuğu ve yenilediğine bakmak gerekir. Türkiye’deki geleneksel roller, aile içi roller ve ilişkiler işgücü piyasası tercihinin önemli belirleyici faktörleridir. Dolayısıyla, Türkiye’de kadınların işgücüne katılımının hem ekonomik hem de sosyo-kültürel perspektiften analiz edilmesi gerekir. Nitel çalışmalar, tipik olarak kullanılan araştırma yöntemlerinden daha derinlemesine bir değerlendirme ortaya koyar. Bu çalışmalar, belirli sorunların (soruların) birkaç kez ortaya konulmasını sağlar ve bu da genellikle başlangıçta verilen sosyal açıdan kabul gören tarzdaki cevaplar yerine “daha açık cevaplar verilmesini” sağlar. Bu araştırma için, 12-23 Şubat 2009 tarihleri arasında İstanbul’un kentsel kesimlerinde odak grubu görüşmeleri ve ev ziyaretleri gerçekleştirilmiştir. Bu Rapor’da kullanılan verilerin ve tanımların daha ayrıntılı bir açıklaması için Ek-A’ya bakınız.

Literatür İncelemesi

4. Türkiye’de kadınların işgücüne katılımı ile ilgili son çalışmalar, bu konunun özündeki karmaşık “sosyokültürel” ve “ekonomik” yapıyı vurgulamaktadır. Mevcut çalışmalar eğitim düzeyi, çocuk sayısı, göç, sosyokültürel faktörler, medeni durum, ve ücret seviyeleri gibi faktörlerin hepsinin Türkiye’de

kadınların işgücüne katılımının önemli belirleyici faktörleri olduğunu göstermektedir. Bazı çalışmalar Türkiye’de kadınların işgücüne katılımının temel itici gücünün büyük ölçüde ekonomik olduğunu, dolayısıyla kadınların işgücüne katılma ile ilgili kararlarını piyasa ücretlerine ve iş döngüsüne dayalı olarak verdiklerini (yani, piyasa ücreti kabul edecekleri en düşük ücretten daha yüksek olduğunda işgücü piyasasına girmeye karar veriyorlar) savunmaktadır. Bu çalışmalarda, kadınların işgücü piyasasına katılmamasındaki temel itici gücün; bazı kadınlar için piyasa ücretinin ev işlerinin toplam değerine karşılık gelen çalışmayı kabul edebilecekleri en düşük ücretten daha düşük olduğu gerçeği olduğu iddia edilmektedir. Önemli sayıda çalışmada kırsal bölgelerden kentlere göçün, kadınların işgücüne katılımının neden düşük seviyelerde olduğunun açıklanmasında bir Belirleyici Faktör olduğu vurgulanmıştır. Kırsal bölgelerden gelen ve geçmişte ücretsiz aile işçisi olarak çalışmış kadınlar, işsiz hale gelmekte veya kentsel işgücü piyasasına katılamamaktadır. Kadınların işgücüne katılımını belirleyen diğer önemli faktörler erken emeklilik ve çocuk bakımı ile ilgilidir. Çoğu çalışma, ailede küçük çocukların bulunmasının, kadınların katılım ve istihdam kararlarını olumsuz etkilediği konusunda hemfikirlerdir (Tablo I.1). Ancak başka çalışmalar ise Türkiye’de kadınların işgücü piyasasına katılmamasının temel belirleyici faktörlerinin, toplumda kadınlara atfedilen çocuk bakımı ve ev işleri ile ilgili roller ile ilişkili olduğunu iddia etmiştir. Daha önce belirtildiği gibi, bu birbirini tamamlayıcı bulgular Türkiye’de kadınların işgücüne katılımının çok boyutlu olduğunu ve hem sosyo-ekonomik hem de kültürel perspektiften analiz edilmesi ve anlaşılması gerektiğini göstermektedir. Aran ve diğerleri (2009) örneğin kentsel ortamlarda görücü usulü (ki bu muhafazakarlığın bir göstergesidir) ile evlenen kadınların işgücü piyasasına katılım olasılığının yüzde 4 – 10 daha az olduğunu ortaya koymuştur.

Metin Kutusu I.1: Bu Raporda Yer Alan Nitel Analiz

Bu Raporda sunulan nitel analiz, bir grup Türk kadınının görüşlerini yansıtmaktadır; dolayısıyla dikkatle kullanılmalı ve yorumlanmalıdır. Aslında, nitel çalışmalar tüm nüfusu temsil eden cevaplar sağlamak için tasarlanmamıştır. Nitel mülakatlara katılan kadınlar telefon esaslı bir seçim süreci ile belirlenmiştir. GfK Türkiye, Türkiye Pazarlama ve Kamuoyu Araştırmacıları Derneği’ne üye kuruluşlar ile çalışmaktadır. Saha çalışması öncesinde, GfK Türkiye kısa telefon görüşmeleri yoluyla potansiyel katılımcıları taramaktadır. Telefon görüşmeleri sırasında kadınlara istihdam durumu ve eğitim gibi bir dizi tarama soruları yöneltilmiştir. İletişim ve farklı konulardaki görüşleri ifade etme kapasitelerini değerlendirmek için, ilgili olmayan konularda da ilave sorular katılımcılara yöneltilmiştir. Sadece proje için uygun katılımcılar (yani, işgücünde olmayan, eğitim düzeyi düşük, “iyi” iletişim becerileri olan kadınlar) görüşmelere davet edilmiştir. Dolayısıyla, katılımcıların seçim süreci bu tip çalışmalarda yaygın olan örneklem yanlılığına yol açmış olabilir. Ayrıca, görüşülen kişilerin yaptığı konuşmalardan bazı alıntılarının seçiminde gerçekleşebilecek seçim yanlılığının önlenmesi için, ifadelerin tümü konuya göre derlenmiş ve gruplandırılmıştır (bakınız Ek-B).

Tablo I.1: Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımının Temel Belirleyici Faktörleri (Bir Literatür İncelemesi)

	Yazar(lar)	Temel Bulgular
Sosyal ve Kültürel Faktörler	Alkan (1995) Aran, Çapar, Hüsamoğlu, Şanalımış, ve Uraz (2009) Dayıoğlu (2000) Dayıoğlu ve Kırdar (2009) Erman (2001) Eyüboğlu, Özar ve Tanrıöver (2000) Gündüz Hoşgör ve Smits (2006) Kasnakoğlu ve Dayıoğlu (2002) Özar ve Günlük Şenesen (1998) Taymaz (2009)	Kadınların sosyal rolü (ve ataerkil toplumun etkileri), kadınların işgücü piyasasına katılma ile ilgili kararlarında güçlü bir rol oynamaktadır. Ev işleri ve çocuk/yaşlı bakımı geleneksel olarak kadınların görevleridir ve bunlar kadınların işgücü piyasasına katılımını engelleyebilmektedir. Ailede küçük çocuk bulunması kadınların işgücüne katılımını olumsuz etkilemektedir. Aran ve diğerlerinin (2009) tahminleri, kentsel ortamlarda eğer bir kadın görücü usulü ile evlenmiş ise o kadının işgücü piyasasına katılma olasılığının yüzde 4-10 arasında daha az olduğunu göstermektedir. Bu etki daha eğitilmiş kadınlar arasında genellikle daha yüksektir.
Eğitim	Aran, Çapar, Hüsamoğlu, Şanalımış ve Uraz (2009) Başlevent ve Onaran (2003) Dayıoğlu ve Kırdar (2009) Eyüboğlu, Özar ve Tanrıöver (2000) Gündüz-Hoşgör ve Smits (2006) İnce ve Demir (2006) Kasnakoğlu ve Dayıoğlu (1997) Taymaz (2009)	Kanıtlar, eğitim düzeyi yükseldikçe kadınların işgücü piyasasına girme olasılığının da arttığını göstermektedir. Eğitim düzeyinin yükselmesi ayrıca kadınların kendilerine duydukları saygıyı güçlendirmekte, onlara rekabetçi çalışma becerileri edindirmekte ve işgücüne katılım oranlarını yükseltmektedir. Tahminler eğitim düzeyindeki yükselmenin kadınlar için istihdam edilebilirlik olasılığını yüzde 3'ten (ilkokul mezunu) yüzde 73'e (üniversite mezunu) yükselttiğini göstermektedir.
Kentleşme	Aran, Çapar, Hüsamoğlu, Şanalımış ve Uraz (2009) Dayıoğlu ve Kırdar (2009) Erman (1998) Koçak (1999) DPT (2007) Taymaz (2009) TÜRKONFED (2007) Dünya Bankası (2000, 2004)	Tarımsal üretimdeki azalma işgücünün dağılmasına yol açmış, insanları kentsel alanlara göç etmeye zorlamıştır. Önceleri kırsal yerleşimlerinde ücretsiz aile işçisi olarak çalışan ancak daha sonra kentlere göç eden kadınların kentsel işgücü piyasasında cesareti kırılmış işçi haline gelmeleri olasıdır. Bunun temel sebepleri, eğitim düzeylerinin düşük olması ve becerilerinin yetersiz düzeyde olmasıdır.
Medeni Durum	Dayıoğlu ve Kırdar (2009) Pancaroğlu (2006)	Pancaroğlu, evlenmemiş ve evlenmiş kadınların iş ararken farklı önceliklere sahip olduklarını ortaya koymuştur. Çocuk bakımı imkanlarının, evli kadınların işgücü piyasasına katılması için önde gelen itici güç olduğu görülürken, evlenmemiş kadınlar öncelikle sağlık sigortası ve emeklilik imkanlarının olduğu bir iş aramaktadır. Evli olmak ile hem kentsel hem de kırsal alanlarda işgücüne katılım arasında olumsuz bir ilişki mevcuttur; evli olmanın kentsel alanlarda özellikle büyük bir etkisi söz konusudur. Ayrılmış ve boşanmış kadınların kırsal alanlarda işgücüne katılma olasılığı daha düşükken, kentsel alanlarda bu geçerli değildir.

Kaynak: Yazarların derlediği kaynaklar.

Tablo I.1: devamı

	Yazar(lar)	Temel Bulgular
Ekonomik Dönem	Başlevent ve Onaran (2003)	Yazarlar “ek işçi etkisini” (yani, kadınların kocalarının işini kaybetmesi sebebiyle maruz kaldıkları gelir kaybını telafi etmek için işgücü piyasasına katılmaya karar vermesi) incelemektedir. Yazarlar evli kadınların katılım kararlarının kocalarının istihdam durumuna bağlı olup olmadığını araştırmıştır. 1988 ve 1994 Hanehalkı İşgücü Anketi verilerinin kullanıldığı araştırma, kadınların işgücüne katılımı ile kocalarının istihdamı arasında ters bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu ilişkinin özellikle 1994 ekonomik krizi sırasında daha güçlü olduğu görülmüştür.
	Başlevent ve Onaran (2004)	Makroekonomik dinamikler düşünüldüğünde, yazarlar daha uzun vadeli büyüme performansının kadınların işgücü piyasası konumları üzerindeki etkisinin hem bekar hem de evli kadınlar için anlamlı derecede olumlu olduğunu ortaya koymuştur.
	Tansel	Yazar çalışmasında -1980, 1985 ve 1990 yıllarının zaman serisi verilerini kullanarak- genel işsizlik oranlarının yüksek olmasının kadınların işgücüne katılımını olumsuz etkilediğini göstermiştir (özellikle “cesareti kırılmış işçi” etkisi ile).

Kaynak: Yazarların derlediği kaynaklar.

Kadınların İşgücüne Katılımı Neden Önemlidir?

5. Türk Hükümeti, kalkınma amaçlarında kapsamında kadınların işgücüne katılımlarını arttırmak için çeşitli önemli hedefler belirlemiştir.

Türk Hükümeti tarafından hazırlanan “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı”, Türk kadınlarının işgücüne katılım bakımından erkeklerden çok daha geride olduklarını kabul etmektedir. Rapor, “kadınların genel sosyal ve ekonomik gelişiminin işgücüne katılımları ile yakından ilişkili olduğunu, çünkü istihdamın kadınlara sadece ekonomik bağımsızlıklarını kazandırmakla kalmayıp aynı zamanda kendilerine duydukları güveni ve sosyal saygınlıklarını artırarak aileleri içindeki konumlarını iyileştirdiğini” vurgulamaktadır. Hükümetin 2007–2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2013 yılına kadınların katılım düzeyini yüzde 29.6’ya yükseltmeyi amaçlamaktadır. Bu artışı sağlayabilmek için, Hükümet işgücünün eğitim düzeyini yükseltmeyi, aktif işgücü piyasası politikaları yoluyla istihdam edilebilirliği arttırmayı ve işgücü piyasasına erişimi kolaylaştırmayı içeren bir dizi politika geliştirmeyi öngörmektedir (Tablo I.2). 1995 yılından bu yana, kadın girişimcilere sağlanan

destekler, yeni işe alımlara sağlanan destekler (genç ve kadın çalışanlar için), mesleki eğitim ve çocuk bakım merkezlerinin açılması gibi kadınların istihdam edilebilirliğini güçlendirmeye yönelik programlar ve projeler geliştirilmiştir.²

6. Ekonomik büyüme ve yoksulluğun azaltılması için kapasite oluşturulabilmesi bakımından daha yüksek kadın İGK oranları gereklidir. Uluslararası deneyimler, kadınlar ile erkekler arasında daha fazla ekonomik eşitlik sağlanması ile yoksulluğun azaltılması, daha yüksek gayrisafi yurt içi hasıla (GSYİH) ve daha iyi yönetim arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir (Dünya Bankası 2001; Klasen 1999). Yapılan son çalışmalar, özellikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika’da olmak üzere bazı gelişmekte olan ülkelerin, yaş ve eğitim yapıları düşünüldüğünde beklenenden daha düşük katılım oranları sergilediklerini göstermektedir. Bu gibi ülkelerde şayet kadınların işgücüne katılımı, kadınların yaş ve eğitim durumlarına göre beklenen seviyelere yükseltilebilirse, hanehalkı gelirleri yüzde 25’e kadar artabilecektir (Dünya Bankası 2001, 2003). Türkiye için yapılan mikro simülasyonlar (Dünya Bankası 2009a), Dokuzuncu Kalkınma Planında kadınların

² Ayrıca, daha yüksek kadın İGK oranı ve istihdam politikalarında toplumsal Toplumsal Cinsiyet eşitliği yaklaşımı Türkiye’nin AB uyum gündeminde yer alan önemli hedeflerdir. Lizbon ve Stockholm’deki Avrupa Konseyi zirvelerinde 2010 yılına kadar AB’de katılım oranlarının yükseltilmesine yönelik iddialı hedefler belirlenmiştir (2001’deki %54’ten 2010’da %60’a.).

Tablo 1.2: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı

Hedef 1: Kadınların istihdamını arttırmaya yönelik çabaların hızlandırılması	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar
1.1 Eğitim, mesleki eğitim ve girişimcilik yoluyla kadınların istihdam edilebilirliğinin artırılması 1.2 Çocuk ve yaşlı bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması 1.3 Geleneksel yapıların yaygınlığının azaltılması için sosyal farkındalığın artırılması	ÇSGB, İŞ-KUR, MEB, KOSGEB	KSGM, SHÇEK, GAP İdaresi Başkanlığı (GİB), Üniversiteler, Sendikalar, ve STK'lar
Hedef 2: Kadınların kırsal alanlardaki ekonomik konumunun iyileştirilmesi		
2.1 Kadınların tarım alanındaki girişimciliğinin teşvik edilmesi 2.2 Kırsal kesimdeki kadınlar için gelir getirici projelerin ve çalışma koşullarını iyileştirmeye dönük projelerin uygulanması	Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, MEB, İŞ-KUR, ÇSGB	KSGM, GİB, MEB, Çevre ve Orman Bakanlığı, Ticaret Birlikleri, STK'lar, ve Üniversiteler
Hedef 3: İşgücü piyasasında Toplumsal Cinsiyet ayrımcılığı ile mücadele edilmesi		
3.1 Mevcut Çalışma Kanunu'nun revize edilerek Toplumsal Cinsiyet eşitliği ile ilgili hükümlerin kanuna eklenmesi 3.2 Benzer işleri yapan kadınlar ve erkekler arasındaki gelir farklılıkları ile ilgili verilerin oluşturulması 3.3 Kadınların çalışma yaşamında karşılaştığı her türlü ayrımcılığa karşı gerekli önlemlerin alınması	ÇSGB, KSGM, TÜİK, Üniversiteler, İŞ-KUR	İŞ-KUR, Barolar Birliği, Sendikalar, STK'lar, ÇSGB (SGK), Özel Sektör, KSGM, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları

Kaynak : Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2009).

işgücüne katılımı için belirlenen hedefe ulaşmanın –halihazırdaki yüzde 23'lük düzeyden yüzde 29'a-yoksulluğun azaltılmasına, yeni işe girenlerin tam zamanlı olarak çalışması halinde yüzde 15 kadar, yarı zamanlı çalışmaları halinde yüzde 8 oranında katkıda bulunabileceğini göstermektedir. Bu; kadın istihdamının hanehalkına ilave gelir getirmesi, ailelerine bağımlılıklarının azalması ve aile içi karar verme güçlerinin artması ile gerçekleşecektir. Ayrıca, geçmiş çalışmalar, çalışan kadınların çalışmayan kadınlara nazaran çocuklarının eğitimi ve sağlığı ile ilgili doğru kararların alınmasında genellikle daha fazla rol aldıklarını ortaya koymuştur (Angel-Urdinola ve Wodon 2008).

7. Daha yüksek kadın İGK oranları ile beşeri sermaye ve eğitimde yüksek getiri arasında bir ilişki bulunmaktadır. Kadınların işgücüne katılım oranlarının düşük olduğu ülkelerde, aileler genellikle kızlarının

eğitimine yetersiz yatırım yapmaktadır. Bunun altında yatan sebep oldukça basittir: aileler kadınların işgücü piyasasına girme şansının erkeklere nazaran daha düşük olduğunu fark etmekte ve erkek çocuklarının eğitimine yatırım yapmayı tercih etmektedir (bu arada aileler, kızlarının eğitimine yapılan yatırımı kısmaktadır). Bu karar verme süreci ile ilişkili bazı olumsuz dışsallıklar bulunmaktadır. Örneğin, kadınların eğitiminin sosyal ve ekonomik faydalarını vurgulayan çok fazla çalışma mevcuttur (örneğin, kadınların eğitime yatırım yapmak çocuk ölüm oranlarını düşürmekte, aşılama oranlarını arttırmakta ve HIV/AIDS prevalansını azaltmaktadır). Ayrıca, annelerin eğitimi çocukların eğitim düzeyini ve fırsatlarını etkileyen önemli bir değişkendir. Gerçekten de (neredeyse tüm ülkelerde) annelerin eğitimi ile çocukların eğitimi arasında güçlü bir ilişki vardır. Anneleri daha eğitilmiş olan çocukların daha iyi eğitim sonuçlarına sahip olma olasılığı, anneleri daha az eğitilmiş çocuklara nazaran daha yüksektir.

8. Yapılan nitel analiz Türkiye’deki kadınların çalışmak için daha fazla fırsata sahip olmak istediklerini göstermektedir. Nitel çalışmanın bulgularına göre, Türkiye’de aktif olmayan kadınlar (çoğunlukla ev kadınları) işgücü piyasasına katılmak istemektedir. Gerçekten de, çalışmaya katılan kadınların çoğunluğu işgücü piyasasına katılma veya en azından eğitim durumlarına veya becerilerine uygun iş edinme isteklerini ifade etmiştir. Ancak, Odak Grubu Görüşmelerine (OGG) katılanlar Türkiye’de iki tür çalışan kadın olduğunu iddia etmiştir: sosyal olarak kabul gören ve hatta imrenilen, “bir meslek sahibi” olarak çalışan kadınlar; ve muhtaç olarak görülen ve toplum tarafından pek iyi karşılanmayan, “bir meslek sahibi olmaksızın” çalışan kadınlar. Aslında, aktif olmayan kadınlar çalışan kadınları “meslek sahibi kadınlar” olarak idealleştirmekte ve onlara imrenmektedir. Bir meslek sahibi olarak çalışan kadınlar; özgürlük, güç, azim ve öz-saygı sahibi bireyler olarak çok olumlu algılanmaktadır. Kadınlar çalışarak bağımsızlık ve sosyal saygınlık kazanabileceklerini, bunun da çocukları için daha iyi bir hayat ve daha iyi eğitim fırsatları sunmalarını sağlayacağını düşünmektedir. Öte yandan, bir meslek sahibi olmaksızın çalışan kadınlar muhtaç olarak görülmekte ve onların durumu genellikle daha yüksek düzeyde stres ve fiziksel yorgunlukla ilişkilendirilmektedirler. Daha fazla bilgi için, Ek-B’deki “çalışan bir kadın olmak ile ilgili algılamalar” hakkındaki ifadelerle bakınız. OGG katılımcılarına göre, kadınların çalışmak için daha fazla fırsata sahip olma isteklerinin birkaç sebebi bulunmaktadır: çocukları için daha iyi bir gelecek sağlamak, katkıda bulunarak hanehalkı gelirini yükseltmek, öz güvenlerini arttırmak, bir aile ferдинin hastalığı/işsiz kalması gibi beklenmedik şok dönemlerinde ailelerine yardımcı olmak (Ek-B’deki “çalışma istekliliği” ile ilgili ifadelerle bakınız). Bununla birlikte, III. Bölüm’de daha ayrıntılı olarak analiz edildiği gibi, kadınlar işgücü piyasasına katılma fırsatlarını sınırlayan (hem kültürel hem ekonomik) kısıtlar ile karşı karşıyadır.

Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılma Oranının Düşüklüğü Meselesi

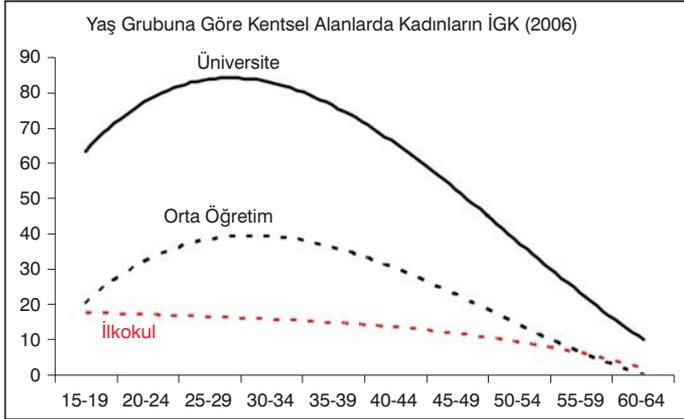
9. Türkiye, kadınların işgücüne katılımını kolaylaştırması beklenebilecek önemli yapısal ve sosyal değişimler yaşamıştır. Kadın istihdamı Türk

toplumu tarafından daha kabul edilebilir hale gelmiştir; kadınlar daha eğitilmiş hale gelmektedir, eskiye göre daha geç yaşlarda evlenmektedirler, doğum oranları düşmektedir ve Türkiye son resesyon dönemine kadar olumlu ekonomik gelişmeler yaşamıştır.

10. Son yıllarda toplumun çalışan kadınlara yönelik tutumu olumlu yönde değişmiştir. OGG katılımcılarına göre, Türkiye son yıllarda kadın istihdamının kabul görmesi bakımından önemli bir mesafe kat etmiştir. Odak Grubu Görüşmelerine katılan kadın katılımcılar, insanların çalışan kadınlara bakışının 15 yıl önce bugün olduğundan daha az hoşgörülü olduğunu belirtmiştir. Değişen sosyal ve ekonomik koşullar ile birlikte, hanehalklarının tek bir gelir ile giderlerini karşılamaları daha zor hale gelmiştir. Sonuç olarak, baba (yani genellikle “eve ekmek getiren” kişi) dışındaki aile fertlerinin aileye destek olmak için işgücü piyasasına katılması (tamamen olmasa da) daha kabul edilebilir hale gelmiştir. Odak Grubu Görüşmelerine katılan erkek katılımcıların, özellikle işsizlik oranının yüksek olduğu dönemler olmak üzere ekonomik zorluk dönemlerinde eşlerinin çalışmasını pek dert etmedikleri görülmüştür. İlginç bir şekilde, erkek katılımcıların çoğu (özellikle ev sahibi olmayanlar) özellikle konut ve kira ödemeleri olmak üzere eşlerinin bazı giderlerin karşılamasına yardımcı olmalarını istediklerini belirtmiştir. Daha ayrıntılı bilgi için, Ek-B’deki “toplumun çalışan kadınlara yaklaşımı” ile ilgili ifadelerle bakınız.³

11. Kadınlar daha eğitilmiş hale gelmektedir. Eğitim, Türkiye’de kadınların işgücüne katılımının temel belirleyici faktörlerinden birisidir. Özellikle kentsel alanlarda olmak üzere, yüksek öğrenim ile işgücüne daha yüksek katılım seviyeleri arasında bir ilişki bulunmaktadır (Şekil I.3). Ancak Türkiye’deki kadınların çoğunluğu hala ilkokuldan daha yüksek bir eğitim seviyesine sahip değildir. Bu durum elbette ki onların işgücüne katılımlarını olumsuz etkilemekte ve okullaşma bakımından kadınlardan daha iyi bir durumda olan erkekler karşısında dezavantajlı bir konuma oturtmaktadır. Örneğin 2006 yılı itibarıyla her beş kadından biri (yüzde 20) okuma yazma bilmezken, bu oran erkekler arasında sadece yüzde 4’tür. Ayrıca, ilkokuldan daha yüksek bir eğitim düzeyine sahip olanların oranı kadınlar arasında üçte bir ile sınırlı iken, bu oran erkekler için yüzde 50’dir.

³ OGG’de kullanılan “anımsama dönemi” 15 yıldır. Bu anımsama dönemi herhangi bir politik veya ekonomik olaya dayalı olarak değil, ihtiyari olarak seçilmiştir. Sorunun temel amacı zaman içinde çalışan kadınlara yönelik sosyal tutumlardaki değişimler ile ilgili bilgi edinmektir.

Şekil I.3. Eğitim Düzeyine ve Yaşa Göre Kadınların İşgücüne Katılımı (Kentsel, 2006)

Kaynak: Aran ve diğerlerinden (2009) derlenmiştir.

12. Bununla birlikte, Türkiye’de eğitim düzeyi özellikle kadınlarda artmaktadır. Son yirmi yıl içinde, okuma yazma bilmeyen kadınların oranı yüzde 33,9’dan yüzde 19,6’ya düşmüştür ve ilkokuldan daha yüksek eğitime sahip kadınların oranı iki kattan fazla artmıştır (Tablo I.3). Ayrıca, 1988’de yüzde 1,8 olan üniversite mezunu kadınların oranı, 2006’da yüzde 5,8’e yükselmiştir. Eğitim dağılımındaki bu olumlu

değişimin, kadınların işgücüne katılımındaki artışa katkıda bulunmuş olması olasıdır.⁴

13. Kadınlar eskiye göre daha geç yaşlarda evleniyor. Türkiye’de evlilik çok yaygın. Veriler kadınların yaklaşık yüzde 98’inin 49 yaşına kadar evlendiğini gösteriyor (Dayıoğlu ve Kırdar 2009). Öte yandan, boşanma çok yaygın görülmeyen bir olay (15-49 yaş grubu kadınlar arasında yüzde 1’den az). 1988 yılı ile karşılaştırıldığında, kadınlar artık evliliklerini ertelıyor ve bu da teoride eğitimlerine devam etmelerine ve/veya işgücüne katılmalarına olanak tanıyor (Şekil I.4). Yine de, evli kadınlar arasındaki işgücüne katılma oranları oldukça düşük seviyede olduğu (ve evli kadınlar potansiyel işgücünün önemli bir kısmını oluşturdukları) göz önüne alındığında, kadınlar için daha yüksek işgücü katılım oranlarına ulaşılması büyük ölçüde evli kadınların katılım davranışlarındaki değişimlere bağlı olacaktır. Evli kadınların düşük işgücüne katılma oranlarının altında yatan akla yatkın açıklamalar arasında çocuk doğurma, kadınların rolünü annelik olarak gören toplumsal roller, parasal açıdan karşılanabilir çocuk bakım olanaklarının olmayışı, çocuk bakımı için resmi olmayan düzenlemelerden faydalanma ve kadınların toplumdan uzak yaşamaları yer alıyor.

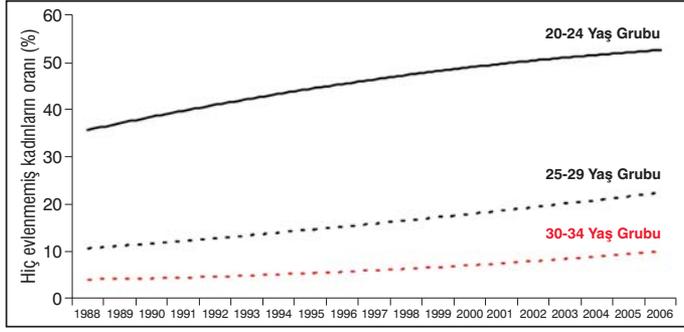
Tablo I.3: Elde Edilen En Yüksek Eğitim Düzeyine Göre Erkek ve Kadın Nüfus Dağılımı (%)

	Erkek 1988	Kadın 1988	Erkek 2000	Kadın 2000	Erkek 2006	Kadın 2006	% Değişim Erkek 1988–2006	% Değişim Kadın 1988–2006
Okur-yazar değil	11.6	33.9	5.5	21.7	4.0	19.6	-65.5	-42.1
Diplomasız	9.6	8.6	4.0	4.7	5.2	8.0	-45.2	-7.1
İlkokul	51.8	42.8	49.6	48.9	40.5	40.6	-21.7	-5.0
Ortaokul	11.5	6.2	14.9	8.2	18.6	11.8	62.0	89.8
Lise	7.1	5.0	13.1	9.1	12.6	9.0	78.4	79.7
Meslek Lisesi	3.8	1.7	5.9	3.2	9.6	5.2	154.9	206.5
Üniversite	4.7	1.8	7.0	4.3	9.4	5.8	100.0	214.7

Not: 15 yaş üstü bireyleri kapsamaktadır

Kaynak: Dayıoğlu ve Kırdar, 1988, 2000 ve 2006 HİA verileri kullanılmıştır.

⁴ Şekil I.3, çoğu ülkede olduğu gibi, Türkiye’de kadınların işgücüne katılımının içe dönük bir U şekli izlediğini göstermektedir. Türkiye’nin kendine özgü bir özelliği, kadınların işgücünden oldukça küçük yaşlarda çekilmesidir (30 – 35 yaş arasında). Bunun sebebi, çocuk doğurma ve annelik dönemlerinde kadınların işgücüne katılımında önemli düşüşlerin olmasıdır. Üniversite mezunları için ise, kadın İGK oranlarındaki düşüş erken emeklilik ile açıklanmaktadır. Eski sosyal güvenlik kanunu kapsamında, kadınlar 20 yıllık bir hizmet süresinden sonra emekliliğe ve tüm yardımlara hak kazanmaktaydı (erkekler için bu süre 25 yıldır). Kadınlar için her türlü yardıma hak kazanarak erken emekli olma fırsatı (ki bu şu anda kademeli olarak kaldırılmaktadır) özellikle kentsel bölgelerde kadınların neden erkeklerden daha erken emekli olduğunu açıklamaktadır. (Dayıoğlu ve Kırdar, 2009).

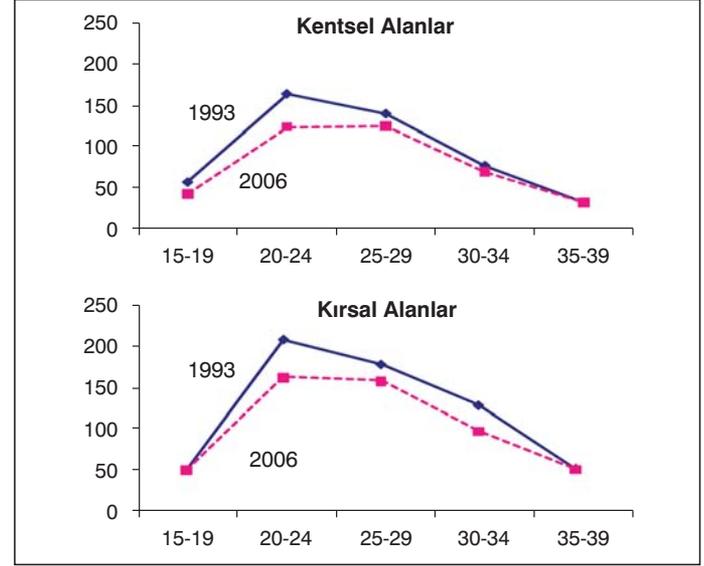
Şekil I.4: Yıllara ve Yaş Gruplarına Göre Hiç Evlenmemiş Kadınların Oranı

Kaynak : Dayıoğlu ve Kırdar (2009).

14. Türkiye’de evlilik hayatın erken dönemlerinde gerçekleştiriliyor. 15-49 yaş arası kadınlar arasında ortalama ilk evlilik yaşı 20,7’dir. Evliliğin kadınların işgücüne katılımı bakımından önemli bir belirleyici faktör olduğu görülmektedir. Kentsel alanlarda, tüm yaş grupları için evli kadınların işgücüne katılma olasılığının bekar kadınlardan daha düşük olduğunu tespit ettik. 25-29 yaş arası evli kadınlar çok düşük işgücü katılım oranları sergilerken (yüzde 20), aynı yaş grubundaki bekar kadınların katılım oranları çok daha yüksektir (yüzde 60). Katılım oranları arasındaki bu uçurum, çalışma eğilimi yüksek olan kadınlar evlendikçe ilerleyen yaşlarda küçülmektedir. Kırsal alanlarda, 20-35 yaş arasındaki evli kadınların işgücüne katılım olasılığı da yine düşüktür; ancak katılım oranları arasındaki uçurum kentsel alanlar ile karşılaştırıldığında çok daha küçüktür.

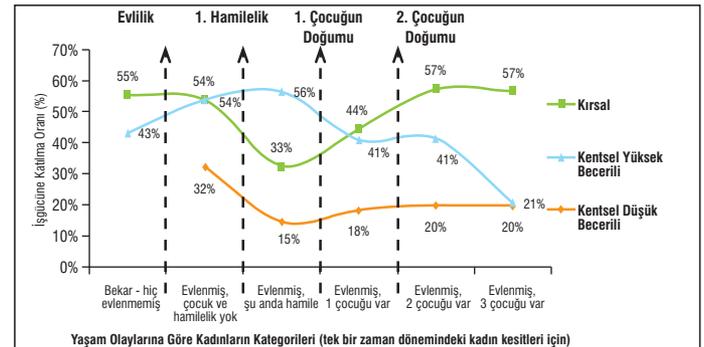
15. Türkiye’de son 30 yılda toplam doğurganlık oranları büyük ölçüde düşmüştür. Beklendiği gibi, kırsal alanlardaki doğurganlık oranları kentsel alanlardan daha yüksektir. 1968 ve 1988 yıllarında kadınların sırasıyla ortalama doğum sayısı 5,7 ve 3 olurken, 2003 yılı itibarıyla beklenen ortalama doğum sayısı 2,2’dir. 1993–2006 yılları arasında 20-24 yaş arası kadınların yaptığı doğum oranlarında önemli bir düşüş meydana geldiğini belirtmek gerekir (hem kentsel hem de kırsal alanlarda) (Şekil I.5). İlginç şekilde, daha yüksek yaş gruplarındaki kadınlar için (25–34), doğum oranlarındaki düşüş kırsal alanlarda kentsel alanlardan daha kayda değer bir seviyededir. Türkiye’de demografik olaylarda katı bir dizilim söz konusudur (Dayıoğlu ve Kırdar, 2009). Kadınlar genellikle ilk çocuklarını evlendikten sonra iki yıldan kısa bir süre içinde doğurmaktadır. Evlenme yaşı yükselmesine rağmen, evlilik ile ilk çocuğun doğumu arasında geçen süre son 30 yıl içinde pek değişmemiştir. 2003 Nüfus ve Sağlık Anketi’nde (NSA) elde edilen veriler, kadınların ilk doğumları için

ortalama yaşın 22,5 olduğunu göstermektedir. Gerçekten de, Türkiye’de ortalama bir kadının 25 yaşından önce evlenip çocuk sahibi olması ve 30 yaşından önce ikinci çocuğunu doğurması beklenmektedir.

Şekil I.5: Yaş Grubuna Göre Doğurganlık Oranları (1.000 Kadın Başına Doğum)

Kaynak: Dayıoğlu ve Kırdar (2009).

16. Yine de çocuk sahibi olmakla - özellikle daha az eğitilmiş kentsel kadınlar arasında - daha düşük işgücüne katılım oranı arasında bir ilişki mevcuttur. Doğurganlık çağlarının sonuna kadar, tüm kadınların yüzde 2’sinden azı çocuk sahibi olamıyor. Bu genel tabloya karşın, doğum oranı kadının eğitim düzeyi ile yakından ilişkilidir. Okuma-yazma bilmeyen bir kadın doğurganlık çağının sonuna kadar 3,7 çocuk sahibi olmayı beklerken, lise ve üzeri eğitim almış kadınlar arasında bu rakam 1,4 çocuktur. Kentsel alanlarda yaşayan daha az eğitilmiş evli kadınlar için, katılım olasılığı ilk hamilelikten sonra yüzde 32’den yüzde 15’e düşmekte, daha sonra da düşük düzeyde kalmaya

Şekil I.6: Yaşam Olayları ve İşgücüne Katılım (20-65 Yaş Arası Kadınlar)

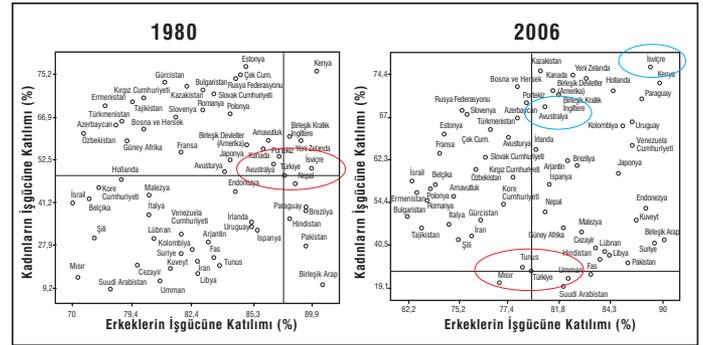
Kaynak: Aran ve diğerleri (2009).

devam etmektedir. Bu durum kırsal alanlarda biraz daha farklıdır: hamilelik sırasında kırsal kadınların işgücü arzı düşmektedir (muhtemelen tarımda gerekli olan işin doğası sebebiyle), ancak ilk çocuğun doğumundan sonra katılım seviyeleri tekrar benzer düzeylere dönmektedir —kadınlar olağan tarımsal görevlerine döndükleri için. Bir başka ilginç husus ise, kentsel alanlardaki eğitilmiş kadınların yaşam olayları ile ilgili olarak görülen katılım davranışlarıdır. Bu grup arasında, bekar kadınlar yüzde 43’lük bir katılım oranı sergilemektedir. Evlilik ve hamilelik katılım düzeylerini sırasıyla yüzde 54 ve yüzde 56’ya çıkarmaktadır. Evlilik ve çocuk doğurma genellikle kadınlar için daha düşük İGK oranları ile ilişkilendirildiğinden dolayı bu şaşırtıcıdır. Bununla birlikte, ilk çocuğu doğurduktan sonra, eğitilmiş kadınlar için katılım oranı yüzde 40’a düşmektedir (15 puanlık bir düşüş) ve daha sonra istikrarlı hale gelmektedir. (Şekil I.6).

17. Tüm bu faktörlere rağmen Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranının uluslararası standartlara göre düşük olması ve düşmeye devam etmesi şaşırtıcıdır. Son ekonomik ve demografik gelişmeler göz önüne alındığında, son 30 yıldır Türkiye’de işgücüne katılım oranının istikrarlı bir şekilde düşmeye devam etmesi şaşırtıcıdır. 1988 yılında kadınların işgücüne katılma oranı yüzde 34,3 iken, bu oran Ocak 2009 itibariyle yüzde 23,5’e düşmüştür (Tablo I.4).

18. Türkiye 1980’lere göre kadınların işgücüne katılma oranının düştüğü birkaç OECD ülkesinden birisidir. 1980’lerde, Türkiye Avusturya, Hollanda ve İsviçre gibi daha gelişmiş ülkelere benzer bir kadın İGK düzeyine sahipti (Şekil I.7); bunun sebebi muhtemelen kadınların tarımdaki yüksek katılım oranlarıydı. 2006 yılına gelindiğinde ise, 1980’lerde kadınların işgücüne katılım oranı benzer düzeylerde olan OECD ülkelerinin çoğu kadınların katılım oranını daha da yükseltirken, Türkiye’de bunun tam tersi gerçekleşmiştir. 2006 yılı itibariyle, Mısır (Arap Cumhuriyeti), Fas, Tunus ve Suudi Arabistan gibi diğer İslam ülkeleri ile birlikte Türkiye kadınların işgücüne katılım düzeyinin en düşük olduğu ülkeler arasında yer almıştır.

Şekil I.7: Katılım Oranlarındaki Eğilimler - Dünya Görünümü

Kaynak: Aran ve diğerleri (2009)

Tablo I.4: Türkiye’de Başlıca İşgücü Piyasası Göstergeleri (1988–2009)

<i>Türkiye’de İşgücü Piyasası ile ilgili Sonuçlar</i>	1988	2000	2006	Ocak 2008	Ocak 2009	OECD	EU-19
İstihdam Oranı							
Erkek	75.1%	68.9%	64.5%	60.3%	58.3%	79.0%	74.4%
Kadın	30.6%	24.9%	22.3%	19.0%	19.9%	59.4%	59.2%
Toplam	52.6%	46.7%	43.2%	39.3%	38.7%	69.1%	66.8%
İşsizlik Oranı							
Erkek	7.5%	6.6%	9.7%	11.5%	15.6%	7.5%	6.6%
Kadın	8.4%	6.3%	10.3%	11.8%	15.2%	7.1%	8.0%
Toplam	8.4%	6.5%	9.9%	11.6%	15.5%	7.3%	7.2%
İşgücüne Katılma Oranı							
Erkek	81.2%	73.7%	71.5%	68.1%	69.1%	80.5%	79.7%
Kadın	34.3%	26.6%	24.9%	21.6%	23.5%	61.2%	64.3%
Toplam	57.5%	49.9%	48.0%	44.4%	45.8%	70.7%	72.0%

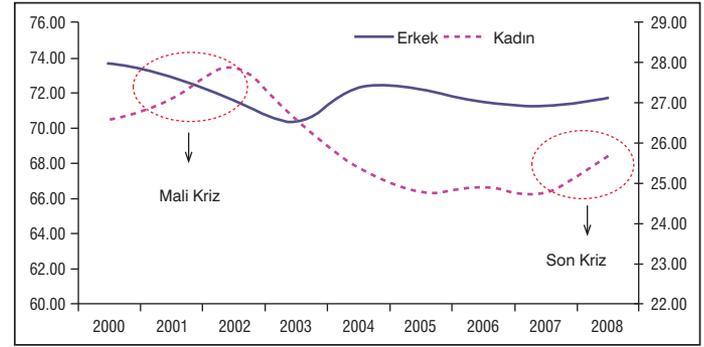
Kaynak: Dayıoğlu ve Kırdar (2009); TÜİK, OECD 2007 İstatistik Özetleri, ve EUROSTAT 2007. İGK tanımları kaynaklar arasında aynı olmayabilir; daha fazla bilgi için, bakınız EK-A

19. Ancak, son ekonomik kriz sebebiyle kadınların işgücüne katılımında hafif bir artış olmuştur. En son eğilimleri analiz edebilmek ve mevsimsellik bakımından karşılaştırma yapabilmek için, Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) Ocak 2008 ve Ocak 2009 aylarına ait İşgücü Piyasası Göstergeleri ile ilgili verilerini kullandık (Tablo I.4). Veriler genel istihdam ve işsizlik konularında önemli bir kötüleşmeyi işaret etmektedir. Gerçekten de Türkiye’de işsizliğin rekor düzeyde yüksek bir orana (yüzde 15,5) ve istihdamın rekor düzeyde düşük bir orana (yüzde 38,7) ulaştığı görülmektedir. Bununla birlikte, hem erkeklerin hem de kadınların işgücüne katılma oranında hafif bir artış olduğunu belirtmek gerekir (erkekler için yüzde 68,1’den yüzde 69,1’e; kadınlar için yüzde 21,6’dan yüzde 23,5’e); bunun sebebi muhtemelen ekonomik kriz sırasındaki “ek işçi etkisi”dir (yani, resesyon dönemlerindeki gelir kaybını veya işsizliği telafi etmek için, kadınların veya diğer aile fertlerinin işgücü piyasasına katılmaya kararvermesi), (Başlevent ve Onaran 2003). Düşük ve giderek azalan bir kadın İGK oranına sahip olmanın yanında, Türkiye düşük ve azalan istihdam oranları ve yüksek ve artan işsizlik oranları sergilemektedir. OECD ve AB standartları ile karşılaştırıldığında, Türkiye’nin işgücü piyasası göstergeleri gerilerde kalmaktadır.

Ekonomik Krizin Kadınların Davranışı Üzerindeki Etkileri

20. Ekonomik kriz dönemlerinde, Türkiye’de daha fazla kadın işgücüne katılmaktadır. Ekonomik kriz dönemlerinde bazı hanehalkı üyeleri işlerini kaybetmekte veya işgücü gelirlerinde azalma meydana gelmektedir. Ayrıca, işgücü piyasasına yeni giren pek çok kişi iş bulamamakta ve halihazırda işi olan bireyler daha yüksek bir iş kaybı riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Buna bir tepki olarak, kriz öncesinde işgücüne katılmayan bazı hanehalkı üyeleri, toplam hanehalkı gelirinde gerçekleşen veya gerçekleşmesi muhtemel azalmayı telafi etmek için işgücü piyasasına katılmaya karar vermektedir. İşgücündeki bu artış “ek işçi etkisi” olarak bilinmektedir (Başlevent ve Onaran, 2003). Türkiye’de ek işçi etkisi daha çok kadınlar arasında gözlenmektedir. Gerçekten de, Türkiye’de kadınların işgücüne katılımı hem 2001 yılındaki mali krizde hem de son ekonomik krizde artmıştır. (Şekil I.8).

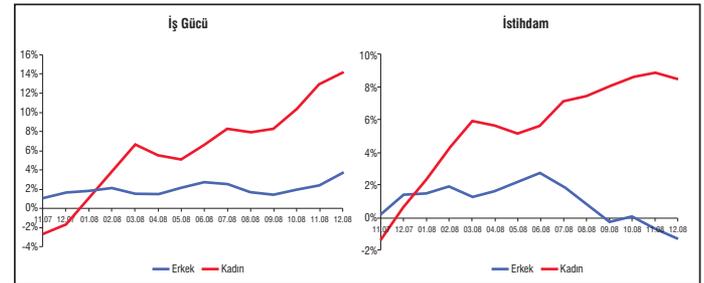
Şekil I.8: Toplumsal Cinsiyete Göre İşgücüne Katılma Oranı (%)

Kaynak: Yazarların TÜİK verilerine dayalı hesaplamaları.

21. Aralık 2007’den bu yana, kadınların işgücüne katılım ve istihdam oranları hızla artıyor. Bunun sebebi muhtemelen ek işçi etkisidir. Aralık 2007 – Aralık 2008 döneminde, Türkiye’deki tarım dışı erkek işgücü yüzde 4 artmıştır —yaklaşık 14,3 milyondan 14,9 milyona (Gürsel ve diğerleri, 2009). Aynı dönemde, tarım dışı kadın işgücü yüzde 14 artmıştır —yaklaşık 3,5 milyondan 4,0 milyona. Aralık 2007 – Aralık 2008 döneminde, tarım dışı kadın işgücündeki artış tarım dışı erkek işgücündeki artıştan çok daha hızlı olmuştur (Şekil I.9). Aralık 2007 – Aralık 2008 döneminde, tarım dışı kadın istihdamı yaklaşık yüzde 9’luk bir artışla 2,9 milyondan 3,2 milyona yükselmiştir. Öte yandan, aynı dönemde tarım dışı erkek istihdamı yaklaşık 12,6 milyondan 12,4 milyona düşmüştür (yüzde -1).

Şekil I.9: Tarım Dışı İşgücü ve İstihdam (Yıllık yüzdelik değişim)

Kaynak: Gürsel ve Diğerleri (2009)

22. Dolayısıyla, kadınların işgücüne katılımının artırılması, Türkiye’de işsizliğin yüksek seviyede olmasının temel itici gücü değildir. Aralık 2007 – Aralık 2008 dönemine ait TÜİK verileri, eğitim düzeyleri ne olursa olsun kadın istihdamının arttığını göstermektedir; bu da kadınların işgücüne katılımındaki yukarı yönlü eğilimin, Türkiye’de artan işsizliğin tek belirleyici faktörü

olmadığı anlamına gelmektedir (Gürsel ve diğerleri, 2009). Türkiye’de işsizlikteki artışın temel belirleyici faktörlerinin erkekler arasındaki işgücü piyasası konularındaki değişimler olduğu görülmektedir (yani, daha yüksek katılım ancak daha az istihdam). Türkiye işgücündeki genel artış erkekler ve kadınlar arasında eşit dağılmasına rağmen —Aralık 2007 ile Aralık 2008

arasında yaklaşık 500.000 yeni kadın ve 530.000 yeni erkek işgücü piyasasına katılmıştır— aynı dönemdeki yeni işsizlerin çoğunluğu erkekti (690.000 yeni işsiz erkeğe karşı 250.000 yeni işsiz kadın). Daha önce de belirtildiği gibi, bunun sebebi kısmen aynı çalışma döneminde kadınlar arasındaki istihdam artarken erkekler arasındaki istihdamın azalması olmuştur.

II. BÖLÜM

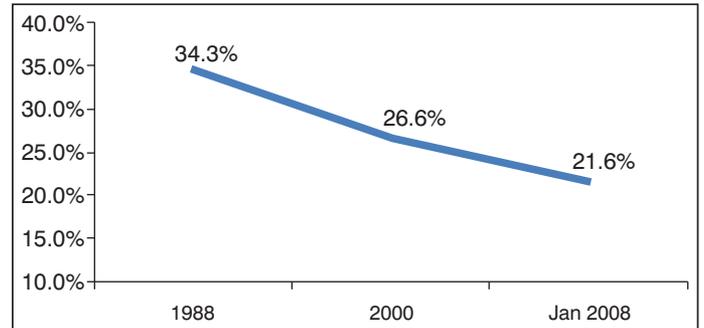
Zaman İçindeki Eğilimler: Kadınların İşgücüne Katılımı Neden Düşüyor?

Bu bölüm Türkiye’de kadınların işgücüne katılımının son yirmi yılda neden düşmekte olduğunu anlamayı amaçlamaktadır. Yapılan analizler bu eğilime katkıda bulunan temel itici etkenin kentleşme ve tarımsal faaliyetlerden uzaklaşma olduğunu göstermektedir. Kentlerde çalışma çağındaki kadın nüfus arttığından dolayı, kentleşme kadınların işgücüne katılma oranındaki düşüşe katkıda bulunmuştur (yani, daha fazla kadın yüksek işgücü katılımlı bir kırsal ortamdan düşük katılımlı bir kentsel ortama taşınmıştır). Kadınlar tarımla uğraşan hanehalklarında genellikle işgücü olarak katkıda bulduklarından dolayı, tarımsal faaliyetlerden uzaklaşma da kadınların işgücüne katılımında önemli bir Belirleyici Faktör olmuştur. Çoğu durumda, ailelerde geçimlik tarım faaliyetlerinden uzaklaşma (özellikle kocanın ve/veya aile reisinin tarımdan uzaklaştığı durumlarda) kadınların işgücünden çekilmesine yol açabilmektedir.

Son Eğilimler

1. Bu Bölümde Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranlarındaki düşüş incelenmekte ve bunun altında yatan temel sebepler araştırılmaktadır. 20 yıllık bir süre içerisinde (1988–2008), Türkiye’de kadınların işgücüne katılımı yüzde 34,3’ten yüzde 21,6’ya düşmüştür (Şekil II.1).

Şekil II.1: Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılım Oranları, 1988– 2008

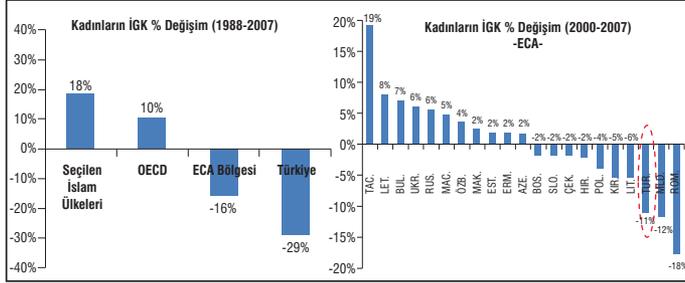

Kaynak: Dayıoğlu ve Kırdar (2009) ve TÜİK’ten derlenmiştir.

2. Türkiye kadınların işgücüne katılma oranının düşük olduğu ve bu göstergenin 2000 yılından bu yana daha da düştüğü birkaç ülkeden birisidir. Bununla birlikte, Türkiye 1980’lerden bu yana kadınların işgücüne katılım oranlarında sürekli düşüşlerin yaşandığı tek ECA ülkesi değildir. Son 30 yılda çoğu OECD ülkesinde kadınların işgücüne katılımı istikrarlı bir şekilde artmasına rağmen, kadınların işgücüne katılımı reform sonrasında (özellikle 1980’lerin sonu ile 1990’ların sonu arasında) neredeyse tüm ECA ülkelerinde önemli derecede düşmüştür. Ancak 2000 yılından sonra bazı ECA ülkelerinde kadınların işgücüne katılımı artarken, Moldova, Romanya ve Türkiye gibi bazı ülkelerde ise düşmüştür (Şekil II.2’nin sağ tarafı). İlginçtir ki, Türkiye’nin kadın İGK düzeyi diğer Müslüman ülkelerin düzeyleri ile bir nebze benzer

olmasına rağmen, bu ülkelerin büyük çoğunluğunda 2000 yılından bu yana kadınların işgücüne katılım oranı artmıştır. Dolayısıyla, Türkiye'deki bu eğilim kendine özgüdür; ve Türkiye kadınların işgücüne katılma oranının düşük olduğu ve bu oranın 2000 yılından bu yana daha da düştüğü birkaç ülkeden birisidir.

Şekil II.2: Kadınların İşgücüne Katılımındaki %'lik Değişim [Uluslararası Bağlamda Türkiye]

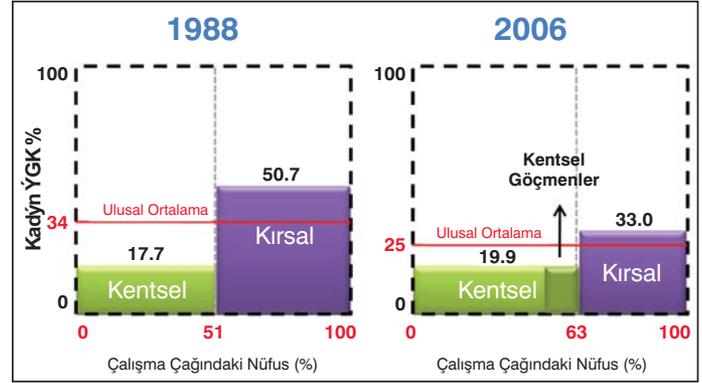
Not: Seçilen İslam Ülkeleri: Azerbaycan, Türkmenistan, Endonezya, Malezya, Cezayir, İran (İslam Cumhuriyeti), Afganistan, Tunus, Fas, Mısır (Arap Cumhuriyeti), Türkiye, Pakistan, Suudi Arabistan ve Irak.

Kaynak: WDI, TÜİK. OECD İstatistik Özetleri ve EUROSTAT'tan derlenmiştir.

3. Kentleşme ve tarımsal faaliyetlerden uzaklaşma, Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranındaki düşüşün iki temel etkenidir. Türkiye'de kadınların işgücüne katılımındaki düşüşün (1988 yılındaki yüzde 34 düzeyinden 2006'da yüzde 25'e) önemli bir sebebi, kırsal alanlardan kentsel alanlara göç olmuştur. Genel olarak, Türkiye'deki kentsel ve kırsal işgücü piyasaları birçok bakımdan oldukça farklıdır: kırsal alanlarda (hala tarımsal istihdamın başı çektiği) istihdam ve katılım oranları özellikle kadınlar arasında kentsel alanlardakinden çok daha yüksektir; ve kırsal alanlardaki işsizlik kentsel alanlardakinden çok daha düşüktür. Türkiye 1988'den bu yana hızlı bir kentleşme süreci yaşamıştır. Toplam çalışma çağındaki nüfusun içinde kentsel nüfusun payı 1988'deki yüzde 51 seviyesinden 2006'da yüzde 63'e yükselmiştir. Kırsal alanlarda kadınların işgücüne katılımının kentsel alanlardan çok daha yüksek olduğunu belirtmek gerekir. Daha fazla kadın yüksek işgücü katılımlı bir kırsal ortamdaki düşük katılımlı bir kentsel ortama taşındığından dolayı, kentleşme kadınların işgücüne katılımındaki düşüşe katkıda bulunmuştur (daha iyi fırsat arayışları ve eğitim ve sağlık hizmetlerine daha iyi erişim umudu ile bir çok kişi kırsal alanlardan kentlere göç etmiştir) (Şekil II.3). Ancak, kırsal alanlarda kadınların işgücüne katılım oranlarının düşmesi —1988'deki yüzde 50,7 düzeyinden

2006'da yüzde 33'e- sebebiyle de kadınların işgücüne katılım oranında düşüş meydana gelmiştir; bu durum temel olarak kırsal alanlardaki toplam istihdamın içinde tarımsal istihdamın payındaki genel bir azalma ile açıklanan bir eğilimdir.

Şekil II.3: Sosyal Sınıflara Göre Nüfus Payları ve Katılım, 1988 ile 2006 Yıllarının Karşılaştırması

Kaynak: Dayıoğlu ve Kırdar (2009) ve TÜİK'ten derlenmiştir.

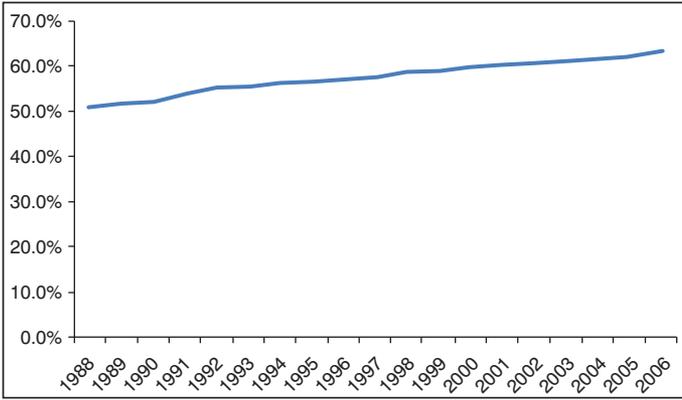
4. Yaygın inanışın aksine, bu Bölüm'de ayrıntılı olarak açıklanacağı gibi, kentsel alanlardaki işgücüne katılım düşmemiştir. Gerçekten de, çalışma dönemi içerisinde kentsel alanlarda kadınların işgücüne katılımında hafif bir artış meydana gelmiştir -1988'deki yüzde 17,7'lik düzeyden 2006'da yüzde 19,9'a.

Kentleşme

5. Türkiye 1988'lerden bu yana yüksek düzeyde bir köyden kente göç yaşamıştır. Toplam çalışma çağındaki nüfusun (ÇÇN) içinde kentsel nüfusun payı 1988'deki yüzde 51,1 seviyesinden 2006'da yüzde 63,3'e yükselmiştir (Şekil II.4). 1988-2006 döneminde çalışma çağındaki kırsal nüfus 2,5 milyon kişi artarken (16,5 milyondan 19 milyona), aynı dönemde çalışma çağındaki kentsel nüfus yaklaşık 15,5 milyon kişi artmıştır (17,2 milyondan 32,7 milyona). Göç, 1995-2000 arasında en yüksek düzeye ulaşmıştır. Bu dönemde, yaklaşık 6,7 milyon kişi (toplam nüfusun yüzde 11'i) göç etmiştir. Bu toplam sayının büyük bir çoğunluğu (yüzde 80, yaklaşık 4,8 milyon kişi) kırsal alanlardan kentsel alanlara göç etmiştir. Göçün arkasındaki temel sebeplerden birisi daha iyi ekonomik fırsat arayışları olduğu için, göç kararları ve işgücü piyasası tercihleri —işgücüne katılım ve iş özellikleri ile ilgili— birbirini

güçlü bir şekilde destekleyen faktörler olacaktır. İç göçün bir sonucu olarak, Türkiye’deki her üç kadından birisi göçmen olmuştur. Burada değinilmesi gereken önemli bir faktör, kırsal alanlardan kentlere göç eden kadınların çoğunun eskiden tarım sektöründe çalışıyor olması ancak kentlere taşındıktan sonra işgücünden çekilmiş olmasıdır.

Şekil II.4: Toplam Çalışma Çağındaki Nüfusun İçinde Kentsel Nüfusun Payı

Not: 15+ yaş bireylerini içerir.

Kaynak: TÜİK.

6. Göç eden kadınlar daha eğitilidir ve evlenme olasılıkları göç etmeyen kadınlara göre daha yüksektir. Son otuz yılda Türkiye’deki kadın göçünün tanımlayıcı özelliklerinden birisi kırsal alanlardan kentlere olan yoğun iç göçtür; bu göç temel olarak ülkenin Doğu bölgelerinden Batı bölgelerine ve iç bölgelerinden kıyı bölgelerine doğru bir hareket ile açıklanmaktadır. En fazla göç alan ilk 10 şehir (mutlak sayı bakımından) ülkenin Batı kesimlerinde ve Akdeniz kıyılarında yer almaktadır. 2003 yılına ait Türkiye Nüfus ve Sağlık Anketi verileri, göç eden tüm kadınların yaklaşık yarısının şu anda İstanbul’da ve Akdeniz bölgesinde yaşadığını göstermektedir (Şekil II.5). Göç eden ve göç etmeyen kadınlar benzer bir yaş dağılımı sergilemekte, ancak eğitim durumu ve medeni durum dağılımları bakımından farklılık göstermektedir (Özden 2009). Göç eden kadınlar daha eğitilidir ve evlenme olasılıkları göç etmeyen kadınlara göre daha yüksektir (Tablo II.1). Göç eden kadınların eğitim düzeylerinin daha yüksek olması, pozitif bir seçim yanlılığı sebebiyle göç çalışmalarında yaygın olarak gözlenen bir özelliktir (göç olgusu maliyet ve risk barındırdığından dolayı çıkış bölgesinde göç edenler göç etmeyenlere göre daha iyi durumda olanlardır). Ayrıca dünyanın çoğu yerinde

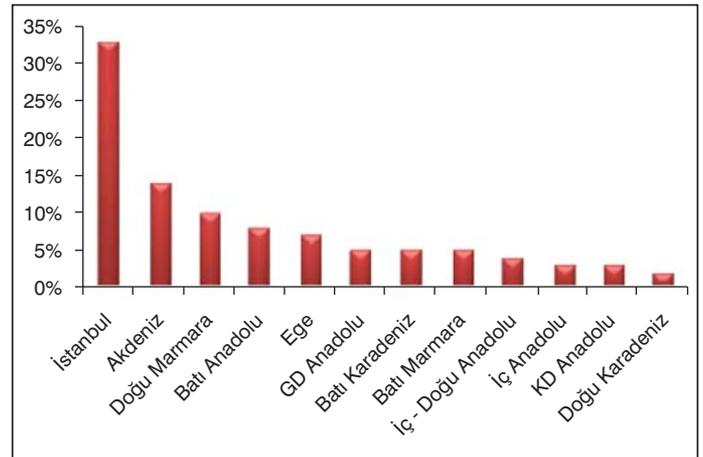
olduğunu gibi, Türkiye’deki göç kararları aile içinde alınmaktadır; çünkü kadınların çoğu kocalarına ve/veya aile reisine eşlik etmek için göç etmektedir.

Tablo II.1: Göç Eden ve Göç Etmeyen Kadınların Profillerinin Karşılaştırması

	Göç Etmeyen	Göç Eden		Göç Etmeyen	Göç Eden
Medeni Durum			Eğitim		
Hiç evlenmemiş	13%	9%	İlkokul	68%	56%
Evli	81%	86%	Ortaokul	9%	9%
Dul	4%	3%	Lise	15%	19%
Boşanmış	2%	2%	Üniversite	9%	15%
Birlikte yaşıyor	1%	1%	Y. Lisans	0%	1%

Kaynak: NSA 2003.

Şekil II.5: Göç Eden Kadınların Bölgelere Göre Dağılımı

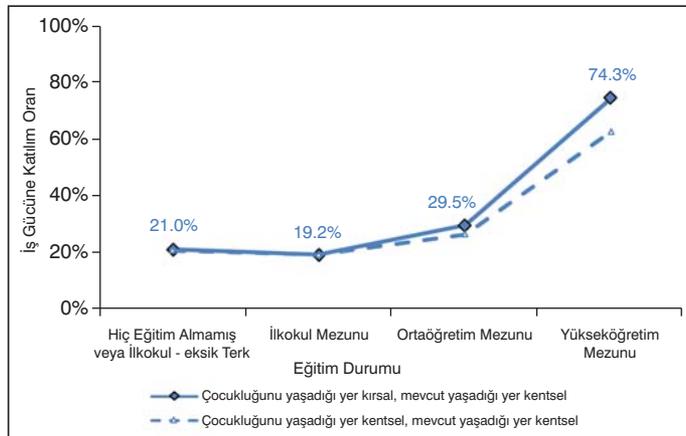
Not: Çubukların tümünün toplamı yüzde 100 etmektedir.

Kaynak : NSA 2003.

7. Son yıllarda kentsel alanlarda kadınların işgücüne katılımında hafif bir artış meydana gelmiştir. Kırsal alanlarda tarımsal faaliyetlerden uzaklaşma ve bunun sonucunda kentlere yaşanan göç, eğer kırsal göçmenlerin işgücüne katılım yatkınlıkları kentlerde yaşayanlardan farklı olsaydı, kentsel işgücüne katılım oranlarını değiştirdi. Türkiye’deki genel algılama, ülkede işgücüne katılımın düşmesinin sebeplerinden birisinin göçmen kadınların kentlerdeki kadınların ortalama işgücüne katılım düzeylerini aşağıya çektiği yönündedir (işgücüne katılım oranları, kentsel göç etmeyen kadınların işgücüne

katılım oranlarından daha düşük olduğu için). Ancak durum böyle değildir. Yapılan son çalışmalar (Dayıoğlu ve Kırdar 2009; Aran ve diğerleri 2009; Özden 2009) kentsel alanlardaki göçmen kadınların işgücüne katılma olasılıklarının göçmen olmayan kadınlara göre biraz daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. 2003 TNSA verileri kullanılarak elde edilen sonuçlar, kentsel alanlardaki göçmen kadınların yüzde 29,6'sının işgücünde olduğunu, göçmen olmayan kadınlar arasında ise bu oranın yüzde 27,0 olduğunu göstermektedir. Bir başka deyişle, göçmen kadınların işgücünde olma olasılığı aslında biraz daha yüksektir.⁵ Aran ve diğerlerine (2009) göre, kentsel alanlarda göçmen kadınların ve göçmen olmayan kadınların işgücüne katılım oranları, üniversite eğitimi almış olanların dışında aslında birbirine çok benzemektedir. Üniversite eğitimi almış kadınlar arasında, göçmen kadınların işgücüne katılım oranı göçmen olmayanlara göre biraz daha yüksektir (Şekil II.6).

Şekil II.6: Kentsel Alanlarda Göç Durumuna Göre Kadınların İşgücüne Katılımı

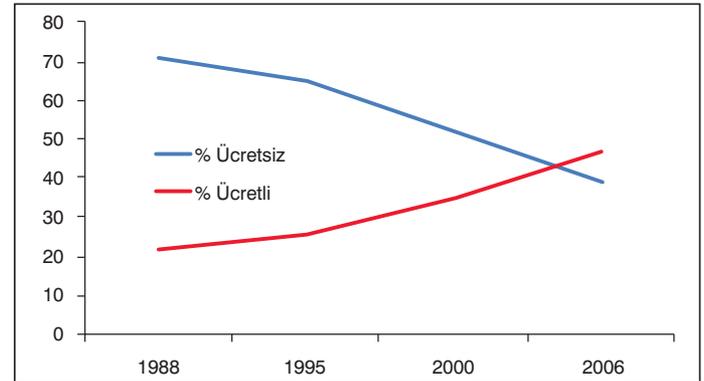

Kaynak: Aran ve diğerleri (2009).

8. Kentleşmenin, kadın istihdamının kalitesinin iyileştirilmesine katkıda bulunduğu görülmektedir. Kentleşmenin ve eğitim durumundaki iyileşmelerin bir sonucu olarak, bugün kadınların çalıştığı işlerin türleri yirmi yıl önce çalıştıkları işlerden çok farklıdır. 1988 yılında, Türkiye'deki tüm kadınların yüzde 71'i temel olarak tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilmekteydi. 2006 yılına gelindiğinde ise, kadınlar arasındaki ücretsiz istihdam oranı sadece yüzde 38'dir (yüzde 46'lık bir düşüş). Öte yandan, 1988 yılında tüm kadınların sadece yüzde 22'si ücretli olarak çalıştırılmaktaydı. 2006 yılına gelindiğinde bu oran iki katına

çıkmıştır (yüzde 43'e ulaşmıştır). Gerçekten de, 2006 itibarıyla, ücretli olarak çalışan kadınların oranı ücretsiz işlerde çalışan kadınların oranını geçmiştir (Şekil II.7). Ayrıca, sosyal güvenlik sistemine kayıtlı ücretli çalışan kadın oranı sadece üç yıl içerisinde yüzde 16 artmıştır (2003'teki yüzde 27 seviyesinden 2006'da yüzde 32'ye).

Şekil II.7: İstihdam Türüne Göre Kadın İstihdamı, 1988–2006

Kaynak: Dayıoğlu ve Kırdar (2009).

Tüm bu değişimler, çalışan kadınlar arasındaki istihdam kalitesinin son yıllarda önemli derecede iyileştiğini ve bunda büyük ölçüde kentsel/kırsal nüfus yapısındaki değişimlerin etkili olduğunu göstermektedir. Tarımdaki kadın istihdamı hızlı bir şekilde düşmesine rağmen (2003'teki yüzde 57 düzeyinden 2006'da yüzde 47'ye) Türkiye'de kadınların istihdam edildiği en büyük sektör hala tarımdır (Tablo II.2).

Tablo II.2: Türe ve Sektöre Göre Kadın İstihdamı ile İlgili Açıklayıcı İstatistikler, 2003–06

	2003	2004	2005	2006	% Değişim
Faaliyet Sektörü					
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	57.0	55.8	50.2	47.2	-17.2%
İmalat	13.2	13.9	14.8	14.6	10.6%
İnşaat ve yardımcı faaliyetler	0.6	0.6	0.6	0.7	16.7%
Hizmetler	29.1	29.7	34.3	37.4	28.5%
İstihdam Türü					
Kayıtlı düzenli çalışan	27.4	26.8	29.8	31.9	16.4%
Kayıtdışı düzenli çalışan	6.1	7.7	9.6	10.3	68.9%
Geçici İşçi	6.1	6	5.7	5.6	-8.2%
İşveren	0.8	0.8	0.9	1.2	50.0%
Kendi Hesabına Çalışan	11.5	9.7	13.1	12.7	10.4%
Ücretsiz aile işçisi	48.1	49	40.9	38.3	-20.4%

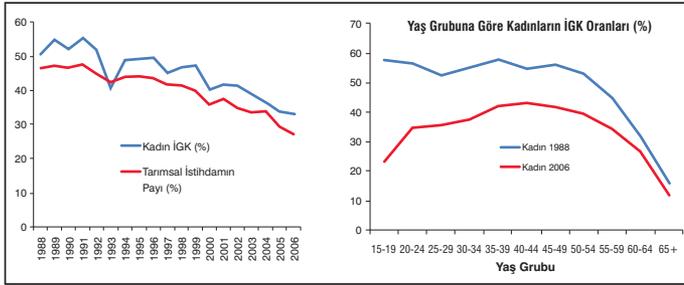
Kaynak: Aran ve diğerleri (2009).

⁵ Bu sonuç Özden (2009)'in bulguları ile tutarlıdır. Yazara göre, kentsel alanlarda göç etmiş kadınların işgücüne katılma olasılığı göç etmemiş kadınlara nazaran daha yüksektir. (sırasıyla, yüzde 26 ve yüzde 24).

Tarımsal Faaliyetlerden Uzaklaşma

9. Artık odak noktamızı, kırsal kadınlar arasındaki düşen işgücüne katılım oranlarına çevireceğiz. Kırsal alanlarda kadınların işgücüne katılım oranları hızla düşmektedir —1988’de yüzde 50,7 iken, 2006’da yüzde 33. İşgücüne katılım oranlarındaki düşüş 2000 yılından bu yana özellikle göze çarpmaktadır. Şekil II.8’in sol panelinde de gösterildiği gibi, kırsal alanlarda kadınların işgücüne katılımındaki düşüş genel tarımsal istihdamdaki düşüş ile paraleldir. Gerçekten de, 1988 yılında, Türkiye’de tarım sektörü toplam istihdamın yaklaşık yüzde 47’sini oluşturmaktaydı; 2006 yılına gelindiğinde ise bu oran yüzde 27’ye düşmüştür.

Şekil II.8: Kırsal İşgücüne Katılım Oranlarındaki ve Tarımsal İstihdamdaki Eğilimler

Kaynak: Dayıoğlu ve Kırdar (2009).

10. Tarımla uğraşan hanehalklarında kadınlar genellikle çalıştığı için, tarımsal faaliyetlerden uzaklaşma kadınların işgücüne katılımını etkileyen önemli bir Belirleyici Faktör olmuştur. Kırsal kesimdeki kadınlar genellikle ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır ve ekim, hasat, hayvan besleme ve inek sağma gibi faaliyetler gerçekleştirmektedirler. Gerçekten de tarım Türkiye’de kadınlar için kültürel olarak kabul gören bir istihdam türüdür. III. Bölüm’de daha ayrıntılı şekilde açıklandığı gibi, Türkiye’deki aileler toplumda kadın ve erkeğin rollerini tanımlayan geleneksel değerler konusunda benzer düşünmektedirler. Kadınların çalışmasının sosyal olarak kabul görmeyeceği bazı istihdam türleri bulunmaktadır. Tarım ve çiftçilik ile uğraşan hanehalkları arasında, kadınların istihdamı sadece

kabul edilebilir olmakla kalmayıp kırsal alanlarda yaşayan kadınlar arasında teşvik edilmektedir.

11. Kırsal alanlarda kadınların işgücüne katılım oranlarındaki düşüş, gelişen orta sınıfın yaşam tarzı tercihlerinde görülen değişim ile ilişkilidir. Dünya Bankası (2009a) çalışmasına göre, son yıllarda kırsal alanlarda kişi başına düşen tüketim önemli derecede artmıştır. Genç kuşaklar zaman içinde daha eğitilmiş hale gelmektedir ve daha iyi bir yaşam ve istihdam olanağı arayışı içindedirler. Kırsal alanlardaki genç erkekler hızla tarımsal istihdamdan imalat ve hizmetler sektörlerindeki daha iyi ücretli işlere geçmektedir. 2006 Hanehalkı İşgücü Anketi (HİA) verilerine göre, kırsal alanlarda tarım işlerinde çalışan erkek işçiler saatlik ortalama 2,34 TL kazanırken, kırsal alanlarda tarım dışı işlerde çalışan erkek işçiler saatlik ortalama 3,21 TL kazanmaktadır (yani, ücretleri yüzde 37 daha yüksektir). Dolayısıyla, tarımdan imalat ve hizmetler sektörlerindeki işlere geçiş ile kırsal hanehalklarının daha yüksek refah seviyesi arasında bir ilişki bulunmaktadır.⁶

12. Aynı zamanda, genç kızlar da artık eskiden olduğu kadar tarımda çalışmayan erkeklerle evlenmektedirler. Çoğu durumda, aile faaliyetlerinde geçimlik tarımdan uzaklaşma (özellikle kocanın ve/veya aile reisinin tarımdan uzaklaştığı durumlarda) kadınların işgücü piyasasından çekilmesine yol açmaktadır. Kırsal kadınlar için, tam zamanlı ev kadını (veya öğrenci) olmak için tarımdaki ücretsiz işlerden uzaklaşma, kırsal hanehalkları tarafından olumlu algılanmaktadır ve mantıklı bir yaşam tercihi olarak görülmektedir. Bu sosyo-ekonomik olgu Türkiye’de genç/kırsal kadınların daha “orta sınıf” haline gelmesi süreci olarak görülmektedir. Gerçekten de, Şekil II.8’in sağ panelinde görüldüğü gibi, kırsal kadınların işgücüne katılım oranlarında gözlenen düşüş özellikle genç gruplarda daha belirgindir.

13. Son yıllarda tarımsal istihdamda meydana gelen düşüşün birkaç sebebi bulunmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, kırsal kesimdeki kadınların işgücüne katılımındaki düşüşü açıklayan önemli faktörlerden birisi artık daha az sayıda hanehalkının tarım ile iştigal etmesidir. Tablo II.3’te gösterildiği gibi, kırsal alanlarda ailelerin yönettiği tarımsal işletmelerde çalışan bireylerin

⁶ HİA rakamları sadece ücretliler ile ilgili bilgi sağlamaktadır. Dolayısıyla, tarım sektöründe kendi işinde çalışma ve/veya tarımsal ürünlerin satışı bu rakamlara dahil değildir; bunlar tarımsal kazançlar toplamını düşürebilir.

ve hanehalklarının oranında önemli bir düşüş meydana gelmiştir. Örneğin, kırsal alanlarda tarım sektöründe kendi hesabına çalışan hanehalkı reislerinin oranı 2000-2006 döneminde yüzde 41,3'ten yüzde 30,5'e düşmüştür. Bu böylesine kısa bir süre için önemli bir düşüştür ve muhtemelen çok sayıda kadın için iş kaybı olarak kendini göstermiştir.

14. 2001–2007 döneminde, tarım ve balıkçılıkta yaklaşık yüzde 25 kadar önemli bir istihdam kaybı meydana gelmiştir (sektörde 2 milyondan fazla iş kaybı olmuştur). Tarımsal faaliyetlerden sanayi ve hizmetler sektörlerine önemli bir işgücü geçişi yaşanmıştır. Bunun sebebi, ekonomideki tarım dışı sektörlerin (özellikle toptan satış ve perakende ticaret, otel ve restoranlar, diğer hizmetler ve imalat) geçtiğimiz yedi yıl içerisinde hem üretim hem de istihdam bakımından önemli ölçüde büyümüş olmasıdır (Taymaz 2009). 2001–2007 döneminde, tarımsal istihdamdaki

azalma, toptan satış ve perakende ticaret, otel ve restoranlar (1,1 milyon), diğer hizmetler (0,75 milyon), imalat (0,66 milyon) ve diğer sektörlerdeki yeni işler ile kısmen telafi edilmiştir. Ayrıca, 2000 yılından bu yana, tarım ve imalat arasındaki ticaret koşulları önemli derecede kötüleşmiştir (Dayıoğlu ve Kırdar 2009). Tarımsal ürünlerin fiyatları sadece tarımdaki ücret seviyelerini değil aynı zamanda tarım sektöründeki hanehalklarının gelirlerini de belirlemektedir. Tarımsal ürünlerin ticaret koşullarındaki kötüleşme sektörde ücretlerin ve dolayısıyla arzın düşmesi anlamına gelir (bu da hem erkekler hem de kadınlar arasında işgücüne katılım oranlarını düşürür). Tarımdaki istihdamın azalması aynı zamanda 2000'lerin başlarında gıda fiyatlarındaki genel bir düşüş ile; Türkiye'de tarımsal desteklerin 2000-2005 yılları arasında önemli ölçüde azaltılması ile (Metin Kutusu II.1); ve tarımda meydana gelen ve insan gücünü gereksiz kılan teknolojik gelişmeler (traktörler, kültivatörler ve pulluk gibi) ile açıklanabilir (Peker 2004; Yavuz 2005).

Tablo II.3: Kırsal Alanlarda Tarımın Azalan Payı

	2000	2006	% Change
Kırsal Alanlarda Tarımla Uğraşan Hanehalkı Reisi Yüzdesi	44.2%	33.6%	-23%
Kırsal Alanlarda Kendi Hesabına Tarımla Uğraşan Hanehalkı Reisi Yüzdesi	41.3%	30.5%	-26%
En Az Bir Üyesi Kendi Hesabına Tarımla Uğraşan Hanehalklarının Yüzdesi	19.3%	14.5%	-24%
Kırsal Alanlarda En Az Bir Üyesi Kendi Hesabına Tarımla Uğraşan Hanehalklarının Yüzdesi	48.4%	36.8%	-23%

Kaynak: 2002–2006 HİA, TÜİK.

Metin Kutusu II.1: Türkiye'nin Tarım Reformu Uygulama Programı (TRUP)

TRUP projesi 2000/01'de başlatılmıştır. Programın başlangıçtaki amacı tarıma sağlanan devlet desteklerinin mali açıdan rasyonelleştirilmesi ihtiyacını karşılamak ve daha geniş bağlamda bir tarımsal kalkınma gündemini desteklemektir. Program Avrupa Birliği (AB) uyumlaştırma süreci kapsamında hazırlanmıştır. Tarımsal destek programları, AB'nin katılım öncesi koşulları dikkate alınarak, etkililiğin, verimliliğin ve üretim kalitesinin artırılması amacıyla gözden geçirilmiştir.

Programın ilk aşaması (2000–05) sırasında, TRUP projesi kamu ve yarı-kamu pazarlama kuruluşları, kredi sübvansiyonları ve kırsal finansman sistemindeki borç silinmeleri için sağlanan mali desteğin azaltılması üzerinde odaklanarak tarımsal destekler için bir dizi reform gerçekleştirmiştir. Sübvansiyonları azaltma programı, gübre sübvansiyonlarını kaldırmıştır ve desteklenen tarımsal ürünlerin çoğu için fark ödemelerini (ürün fiyat desteklerini) önemli ölçüde azaltmıştır. Sübvansiyonlardaki bu azalmaları kısmen telafi etmek için, Hükümet bir Doğrudan Gelir Desteği (DGD) programı başlatmıştır. 2001 yılında başlatılan DGD programı kapsamında, tüm çiftçilere ekili alanlarına dayalı olarak yaklaşık 90 ABD\$/hektar düzeyinde yıllık ödemeler yapılmıştır. Çiftçilere yapılan doğrudan ödemeler, tarımsal desteklerde yapılan kesintilerden kaynaklanan gelir kaybının neredeyse yarısını karşılamıştır. 2008 yılında DGD programı sona erdirilmiştir.

Programın ikinci aşaması 2005 yılında başlatılmıştır. TRUP projesinin odağı mali rasyonelleştirmeden, çiftçi kuruluşlarına yatırımlar, tarımsal-çevresel programların uygulamaya konulması, arazi toplulaştırma faaliyetlerinin teşviki ve kredi desteği gibi rekabetçiliği arttırmaya yönelik tarımsal ve kırsal kalkınma önlemlerinin güçlendirilmesine kaydırılmıştır.

15. Tarımsal istihdamda azalma olması, mutlaka kötü bir şey olarak değerlendirilmemelidir. Böyle bir azalma ekonomik ilerlemenin bir sonucu olabilir ve muhtemelen kırsal alanlardaki çalışan kadınların istihdam kalitesinin iyileştirilmesine de katkıda bulunmuştur. Veriler, kırsal tarımsal istihdamdaki azalma ile ücretsiz işçilikte azalma ve kendi hesabına çalışma ve ücretli işçilikte artışın birbirine paralel gittiğini göstermektedir (Dayıoğlu ve Kırdar, 2009). Ayrıca, tarım dışı işlerde çalışan kadınlar tarımsal işlerde çalışan kadınlardan daha uygun çalışma koşullarına sahiptir (örneğin daha düşük kayıt dışılık, ücretsiz çalışma olasılığının daha düşük olması) (Tablo II.4). Dolayısıyla, tarımsal istihdamdan tarım dışı istihdama geçen kırsal kadınların hem istihdam kalitelerini iyileştirme hem de ücretlerini

yükseltme olasılığı daha yüksektir. Bu durumun olumsuz tarafı ise, yukarıda açıklandığı şekilde tarımdaki işlerini kaybeden kadınların çoğunun işgücünden uzak durması ve böylelikle işgücüne katılma oranlarının düşmesine katkıda bulunmasıdır.

Tablo II.4: Sektöre Göre İstihdam Kalitesi ile ilgili İstatistikler, Kırsal Alanlar

	% Ücretsiz	% Kayıtdışı
Tarım	77.5%	98.7%
Tarım Dışı	7.4%	36.4%

Kaynak: 2006 HİA.

III. Bölüm

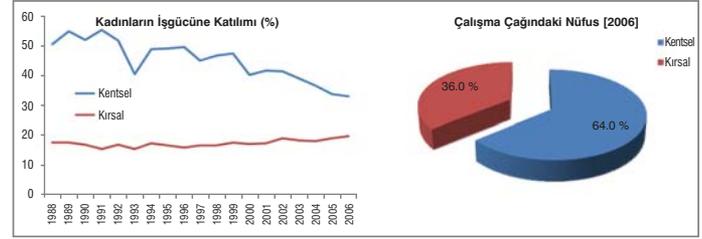
Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımı Uluslararası Standartlara Göre Neden Düşük?

Bu bölüm Türkiye’de kadınların işgücüne katılımının neden düşük olduğunu anlamayı amaçlamaktadır. Analizler kadınların işgücüne katılma oranının düşüklüğünün temel sebebinin özellikle kentsel alanlardaki eğitim düzeyi düşük kadınlar arasındaki işgücüne katılım oranlarının çok düşük olması olduğunu göstermektedir. Bu grup işgücü piyasasına katılımlarını kısıtlayan karmaşık kültürel ve ekonomik engeller ile karşı karşıyadır. Ekonomik engeller temel olarak mevcut belirsiz çalışma koşulları ile ilgili iken (kayıt dışı sektörde çalışma olasılığının yüksekliği, düşük maaşlar, parasal açıdan karşılanabilir çocuk bakım olanaklarının bulunmaması, uzun çalışma saatleri, vs.), kültürel engeller temel olarak kadınların çocuk bakımına ilişkin rolleri ve kadınların evde oturmasına yönelik ailevi/toplumsal talepler ile ilgilidir. Gerçekten de, eğitim düzeyleri düşük kentli kadınlar bir “yetersiz katılım çıkmazı” ile karşı karşıya olabilir.

Kentsel Eğilimler

1. Türkiye’de kadınların işgücüne katılımı, özellikle kentlerdeki katılım oranlarının çok düşük olması sebebiyle düşüktür. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri kentsel alanlarda kadınların işgücüne katılımının genel olarak çok düşük olduğunu göstermektedir - 2006 itibarıyla yüzde 19,9. Kırsal alanlarda kadınların işgücüne katılımı çok daha yüksektir - 2006 itibarıyla yüzde 33. Kadınların işgücüne katılım oranlarının ulusal ortalaması (2006 yılında yüzde 25) kentsel ortalamaya biraz daha yakındır. Bunun sebebi, çalışma çağındaki nüfusun büyük bir çoğunluğunun (yüzde 64) kentsel alanlarda yaşamasıdır (Şekil III.1). Dolayısıyla, kentsel alanlarda kadınların işgücüne katılımı ile ilgili davranışlar ve eğilimler, Türkiye’de kadınların işgücüne katılımının genel oranı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Şekil III.1: Sosyal Sınıflara Göre İşgücüne Katılım ve Çalışma Çağındaki Nüfus

Kaynak: Dayıoğlu ve Kırdar (2009), Aran diğerleri (2009).

2. Kentsel alanlarda kadınların işgücüne katılımında 1980’lerden bu yana hafif bir artış olmuştur, bunun temel sebebi de kentsel kadınların daha eğitilmiş bir hale gelmesidir. 1988’de yüzde 17,7 olan kentsel kadınların işgücüne katılma oranı 2006 yılında yüzde 19,9 olmuştur. Dayıoğlu ve Kırdar’a (2009) göre, işgücüne katılım oranındaki bu artışı açıklayan temel faktör, kentsel kadınların (nüfus ve işgücü) söz konusu dönemde daha eğitilmiş hale gelmesidir. Daha yüksek eğitim düzeyi daha yüksek katılım düzeyleri ile ilişkili olduğundan dolayı (I. Bölüm’de açıklandığı gibi), eğitim dağılımındaki iyileşmelerin (özellikle bu iyileşmeler üniversite eğitimi alan kadınların oranını arttırıyorsa) kadınların işgücüne katılımını olumlu yönde etkilemesi muhtemeldir. 1988 yılında kentlerde yaşayan çalışma çağındaki kadınların sadece yüzde 2,8’i üniversite eğitimi alabiliyorken, 2006 yılına gelindiğinde bu oran yüzde 8,1’e yükselmiştir. İşgücünün eğitim bileşiminde de olumlu gelişmeler yaşanmıştır: 1988 yılında işgücünün yüzde 12,9’u üniversite mezunu iken, 2006 yılında bu rakam yüzde 28,5’e yükselmiştir. Benzer iyileşmeler ilkökul üzerindeki tüm eğitim düzeylerinde meydana gelmiştir. Sonuç olarak, okuma-yazma bilmeyen ve sadece fonksiyonel olarak okuma-yazma bilen bireylerin ve ilkökul mezunlarının oranı (hem nüfus içinde hem de işgücü içinde) bu çalışma döneminde önemli ölçüde düşmüştür (Tablo III.1).

Tablo III.1: Eğitim Durumuna Göre Kadın Nüfusunun ve İşgücünün Dağılımı, Kentsel

	1988		2000		2006	
	Nüfus	İş Gücü	Nüfus	İş Gücü	Nüfus	İş Gücü
Okuma-yazma bilmeyen, %	26.1	12.5	14.4	4.3	14.8	4.2
Diplomasız, %	8.3	5.0	4.3	2.0	6.9	3.5
İlkokul, %	43.2	34.1	46.2	27.9	39.4	26.3
Ortaokul, %	9.2	8.61	10.9	8.0	12.8	9.8
Lise, %	7.7	19.3	13.2	21.1	11.4	15.8
Meslek Lisesi, %	2.7	7.7	4.4	10.3	6.7	12.0
Üniversite, %	2.8	12.9	6.5	26.5	8.1	28.5

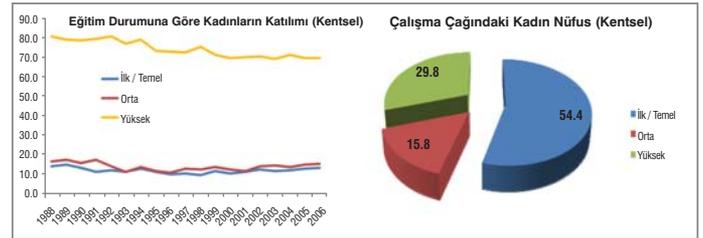
Not: 15+ yaş bireyleri kapsamaktadır.

Kaynak: Dayıoğlu ve Kırdar (2009), 1988, 2000 ve 2006 HİA verileri kullanılmıştır.

3. Kadınların işgücüne katılım oranının düşük olması sorunu ile ilgili daha önemli bir husus, kadınların işgücüne katılım oranının kentlerdeki eğitim düzeyi düşük kadınlar arasında çok düşük olması ve bir iyileşme yaşanmamasıdır. Bu gruptaki kadınlar kentlerde yaşayan çalışma çağındaki kadınların büyük bir oranını oluşturmaktadır. Kentsel alanlardaki işgücüne katılım düzeyinin düşük olmasının temel sebebi, eğitim düzeyi düşük olan kadınların (ki bunlar toplam kentsel çalışma çağındaki kadın nüfusunun büyük bir kısmını oluşturmaktadır) işgücüne düzensiz olarak katılmasıdır. Kentsel alanlarda eğitilmiş (yani, yüksek öğrenim görmüş) kadınlar arasındaki katılım oranları oldukça yüksek olmakla birlikte, (2006'da yüzde 69,8), sadece ilköğrenim ve ortaöğrenim görmüş kadınlar arasındaki İGK oranları şaşırtıcı derecede düşüktür - sırasıyla yüzde 13,3 ve yüzde 15,3. Kentsel alanlarda eğitilmiş kadınlar arasındaki İGK oranları - yüksek olmakla birlikte- 1988'deki yüzde 80,3

düzeyinden 2006'da yüzde 69,9'a düşmüştür. Bu düşüş özellikle 1988 ile 1999 yılları arasında gerçekleşmiştir; 1999'dan sonra ise yaklaşık yüzde 70 seviyesinde istikrara kavuşmuştur (Şekil III.2). Bununla birlikte, bu düşüşün temel sebebi belirsizliğini korumaktadır. Bu Rapor için yapılan analizler olası açıklamaları ortaya çıkarmayı amaçlamıştır ancak elde edilen sonuçlar pek belirleyici olmamıştır (Metin Kutusu III.1).

Şekil III.2: Eğitim Durumuna Göre İşgücüne Katılım ve Çalışma Çağındaki Nüfus (Kentsel)

Kaynak: Dayıoğlu ve Kırdar (2009)'dan derlenmiştir.

Metin Kutusu III.1: Türkiye’de Eğitimli Kentli Kadınlar Arasında İşgücüne Katılım Neden Azaldı?

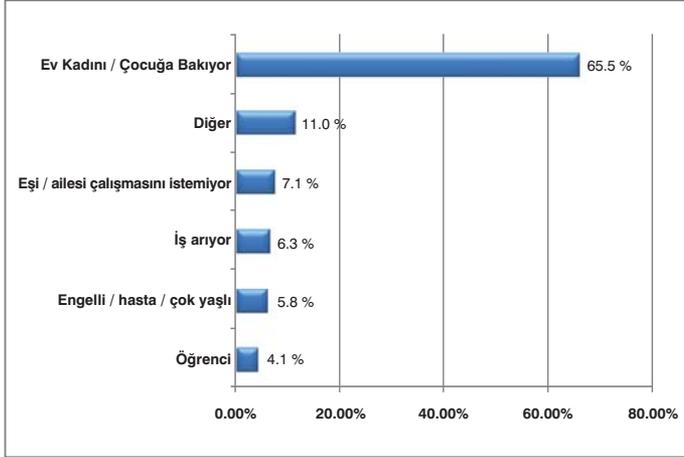
- **Bu gruba ödenen reel ücretler düşüyor mu?** Eğer düşüyorsa, bu durum işgücü arzlarında bir azalmaya neden olur. Ne yazık ki, 2000 öncesine ait ücret verileri mevcut değildir. 2000 yılı sonrasında eğitimli kentli kadınların reel ücretleri istikrarlı bir hale gelmiştir. (Dayıoğlu ve Kırdar 2009).
- **Rekabetçi çalışma ortamı caydırıcı bir etken oluşturuyor mu?** 1980’ler ile karşılaştırıldığında, günümüzün giderek daha rekabetçi hale gelen çalışma ortamı ve değişen piyasa koşulları kadınların iş bulma şanslarını sınırlandırmış olabilir. Bu durum kadınların iş aramaktan vazgeçmesine ve evde oturmaya karar vermesine yol açmış olabilir.
- **Bu grubun ‘kabul edeceği en düşük ücret’ artıyor mu?** Ekonomik teori, bireylerin gelirleri belirli bir “yüksek” noktaya ulaştıktan sonra daha az çalışma saati arz edebileceklerini savunmaktadır (bu çalışma ekonomisinde geriye doğru kıvrılan arz eğrisi şeklinde açıklanmaktadır ve insanların ücretlerinin artması ile birlikte daha fazla boş zamana sahip olma tercihlerini yansıtmaktadır). Bununla birlikte, ekonometrik analizler (Dayıoğlu ve Kırdar 2009) hanehalkı zenginliğini eğitimli kentli kadınların katılım oranları için önemli bir Belirleyici Faktör olmadığını ortaya koymuştur.
- **Bu gruptaki kadınlar için gözlenebilir özellikler değişmiş midir?** 1990’larda işgücüne katılan kadınlar, 2000’lerde işgücüne katılan kadınlardan farklı özellikler sergilemiştir. Ancak, tersine, eğitimli kentli kadınların özelliklerindeki değişikliklerin kadınların işgücüne katılımını olumlu yönde etkilemiş olması gerekirdi: 2000’den sonra işgücüne katılan kadınların hiç evlenmemiş olma, daha genç olma ve hanehalkı reisi olma olasılıkları, 1990’ların başındaki kadınlardan daha yüksekti. Tüm bu özellikler ile kadınların işgücüne katılımı arasında olumlu bir ilişki mevcuttur (Dayıoğlu ve Kırdar 2009).
- **Bir seçim yanlılığı var mı?** 1990’ların başları ile sonlarında işgücüne katılan kadınlar arasındaki geleneksel veri kümelerinde gözlenemeyen farklılıkların olması da muhtemeldir. Örneğin, Türkiye’de 1980’lerdeki ilk grup üniversite mezunları arasındaki kadınlar muhtemelen çok küçük ve oldukça homojen bir gruptu. Üniversiteye erişimdeki hızlı artış sebebiyle, daha sonraki yıllardaki üniversite mezunları daha heterojen bir hale gelmiştir (değer sistemleri ve tercihleri bakımından). Daha yeni üniversite mezunları daha düşük bir çalışma eğilimine sahip olabilir ve/veya daha tutucu değerleri olabilir. Bu hipotezi test etmek için, daha fazla nitel çalışmaya ihtiyaç vardır.

Daha Düşük Eğitimli Kentli Kadınlar Neden Çalışmıyor?

4. Kentlerde yaşayan eğitim durumu düşük kadınlar arasındaki işgücüne katılma oranı neden düşük düzeyde kalmış ve değişmemiştir? I. ve II. Bölümlerde açıklandığı gibi, Türkiye kentleşme, doğum oranlarının düşmesi, eğitim dağılımında iyileşmeler, vs. gibi önemli yapısal ve demografik değişimler yaşamıştır. Tüm bu değişimlere rağmen, kentlerdeki eğitim düzeyi düşük kadınlar arasındaki işgücüne katılma oranı çok düşük seviyelerde kalmış ve değişmemiştir. Kadınların işgücü piyasasına girmemesindeki temel itici güç ne olmuştur? İşgücü piyasasına girmemek kendi tercihleri mi? İşgücü piyasasından dışlanıyorlar mı? Bu Bölüm iştebu soruları cevaplamayı amaçlamaktadır.

5. Veriler, işgücüne katılmayan eğitim durumu düşük kadınların genellikle ev kadınları olduklarını göstermektedir. Türkiye Nüfus ve Sağlık Anketinden (NSA) elde edilen veriler, kentlerdeki eğitim durumu düşük kadınların çoğunluğunun (yüzde 66) işgücü piyasasının dışında olmasının temel sebebinin üstlendikleri “ev kadını” rolü olduğunu göstermektedir. Ayrıca, her 100 kadından 7’si aileleri karşı çıkacağı için işgücüne katılmadıklarını iddia etmektedir (bu kadınların aynı zamanda ev kadını olduklarını belirtmek gerekir). Kalan yüzde 27 ise bir iş aradıkları için, okulda oldukları için, engelli/hasta oldukları için veya başka sebeplerle (belirtmemişlerdir) işgücü piyasasında değildir (Şekil III.3).

Şekil III.3: Kadınların Aktif Olmamasının Temel Sebepleri (Kentlerdeki eğitim düzeyi düşük kadınlar)

Kaynak: Aran ve diğerlerinden (2009) derlenmiştir.

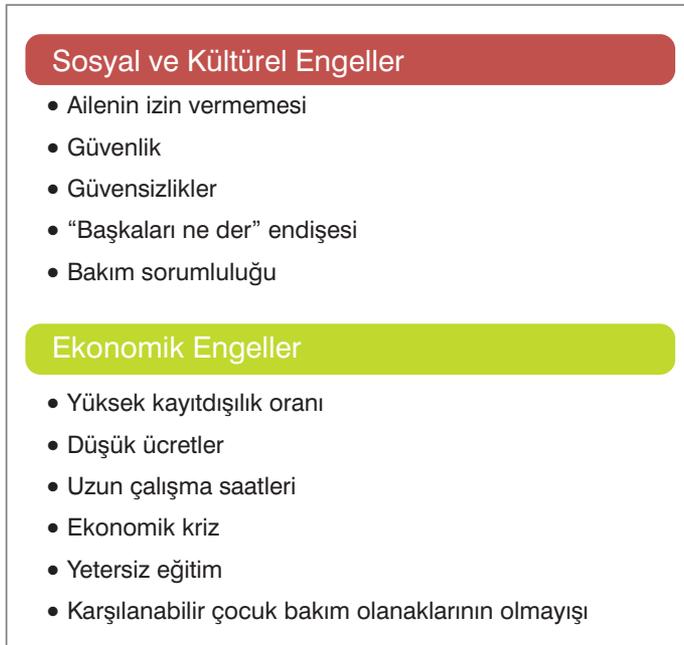
6. Nitel analiz, kadınların ev kadını olmanın avantajlarının ve dezavantajlarının farkında olduklarını gösteriyor. Odak Grubu Görüşmelerinin (OGG) katılımcılarına göre, ev kadınları zamanlarının büyük bir kısmını temizlik işleri, yemek pişirme, ütü ve ailenin diğer işleri ile geçirmektedir. Gerçekten de, kadın OGG katılımcılarına göre, ev işleri oldukça fazla zaman ve çaba gerektirebilmektedir. Görüşmelere katılan kadınlar ev kadını olmanın hem avantajları hem de dezavantajları olduğunu düşünmektedirler. Avantajlardan bazıları ev kadınlarının aileleri ve çocukları ile ilgilenebilmek için daha fazla zamanlarının olması ile ilgilidir. Böylelikle, aile öncelikleri (ve kocalarının eve getirdikleri kaynakların etkin kullanımı) iş gibi başka önceliklerin önüne geçiyor. Bununla birlikte, katılımcılar ev kadını rollerinin bazı dezavantajlarını da paylaşmışlardır; örneğin bağımlılık duygusu, stres, düşük öz saygı, can sıkıntısı, kendine çok az zaman ayırabilme, sosyal güvenliğin olmaması ve yaptıkları işlere ve rollerine toplumda yeterince değer verilmemesi. Öte yandan, erkek OGG katılımcıları (genellikle kadın katılımcıların kocaları), ev kadını olmanın kolay bir iş olduğunu, ev kadınlarının evde oturduklarını ve çok fazla boş zamanları olduğunu iddia etmektedir. Bazı erkek katılımcılar çocuk bakımının zaman zaman yorucu olabileceğini kabul etmekle birlikte, bu işin kadınların doğasına uygun olduğunu dolayısıyla aslında bir iş olarak algılanmadığını iddia etmektedir. Kocalara göre, ev kadınları ailenin bakımı ile ilgilenirler, şefkatli ve özverilidirler; temel rolleri ailenin parasını tasarruflu kullanmak/harcamak ve ailelerine bakmaktır.

7. Ancak tüm ev kadınları kendi tercihleri ile ev kadını olmamıştır. Kadın OGG katılımcılarının büyük bir çoğunluğu (ki bunların çoğu ev kadınıdır) para kazanmak için çalışmak istediklerini belirtmiştir. Katılımcılar çalışarak çocuklarının eğitiminin finansmanına yardımcı olabileceklerini, sosyal güvenliklerinin olacağını, aile bütçesine katkıda bulunabileceklerini ve beklenmedik şok dönemlerinde (bir aile üyesinin hastalanması veya işini kaybetmesi) ailelerine yardımcı olabileceklerini belirtmişlerdir. Ayrıca, çalışmanın kendilerine daha fazla bağımsızlık kazandırarak, kendi gelirlerini elde etmelerine imkan tanıyarak, özgüvenlerini arttırarak ve daha üretken olmalarını (ve hissetmelerini) sağlayarak kendilerini bir nebze tatmin edeceğini savunmuşlardır. Daha fazla bilgi için, Ek-B'deki "çalışma istekliliği" ile ilgili ifadelerimize bakınız.

8. Kentsel alanlardaki eğitim düzeyi düşük kadınlar işgücü piyasasına katılımlarını kısıtlayan karmaşık kültürel ve ekonomik engeller ile karşı karşıya kalmakta. OGG katılımcılarına göre, işgücüne katılımın önünde bazı engeller bulunmaktadır; bunlardan bazıları ekonomik engeller bazıları ise kültürel engeller içermektedir. Ekonomik engeller kentsel alanlardaki eğitim düzeyi düşük kadınlar için mevcut belirsiz çalışma koşulları (kayıt dışı sektörde çalışma olasılığının yüksek olması, düşük maaşlar, parasal açıdan karşılanabilir çocuk bakımının olmayışı, uzun çalışma saatleri, vs.) ile ilgiliyken, kültürel engeller temel olarak kadınların çocuk bakımına ilişkin rolleri ve kadınların evde oturmasına yönelik (kocalarından, komşularından ve daha geniş anlamda ailelerinden gelen) ailevi/toplumsal talepler ile ilgilidir (Şekil III.4). Gerçekten de aile baskısı (kocalardan, anne-babadan, kocanın anne babasından) eğitim düzeyi düşük kadınların istihdamının önündeki temel engellerden birisidir. Aile baskısı, diğerlerinin yanında mevcut tutucu değerlerden, güvensizlikten, mevcut çalışma koşulları ile ilgili güvenlik endişelerinden ve başkalarının çalışan bir kadının kocası hakkında ne diyeceği ile ilgili endişelerden kaynaklanmaktadır. OGG katılımcıları tarafından da belirtildiği gibi, çalışan bir kadın toplum tarafından kocanın ailesini geçindiremediğinin bir işareti olarak yorumlanabilmektedir. Dolayısıyla, bu durum toplumsal açıdan çok önemli olan bazı itibar riskleri doğurmaktadır. Daha ayrıntılı bilgi için, Ek-B'de yer alan "çalışmama sebepleri" ile ilgili ifadelerimize bakınız.

9. Türkiye’de kadınların rolleri hala “geniş aile” dinamiklerinden etkilenmektedir. Türkiye’deki hanehalklarının çoğunluğu çekirdek aile şeklinde olmasına rağmen, geniş aile özellikle alt-orta sınıf ve alt sınıf aileler arasında olmak üzere çoğu bireyin hayatında önemli bir sosyal rol oynamaya devam etmektedir. Üyelerinin sosyal davranışlarını onaylayarak veya onaylamayarak, geniş aile aynı zamanda etkili bir sosyal karar alma mekanizması işlevi görmektedir. Modern kentli nüfus arasında bile, aileye bağlılık, aile yükümlülükleri ve aile onuru güçlü değerlerdir. Dolayısıyla, modern değerlere sahip olma yönündeki Türk kültür öğretisi, “ideal” aileyi eşler arasında eşitliğin olduğu bir aile olarak tanımlamasına rağmen, aslında kendilerini eşit partner konumuna oturtmak için çaba gösteren kadınlar (bazı durumlarda) kocalarının direnci ile karşılaşabilmektedir. Aile onurunun ayakta tutulması için kadınların üzerine yerleştirilen bu dengesiz yük kadınların toplumdaki rollerinin belirsizliğini vurgulamaktadır.

Şekil III.4: Kadınların Katılımının Önündeki Engeller (Kentlerdeki Eğitim Düzeyi Düşük Kadınlar)

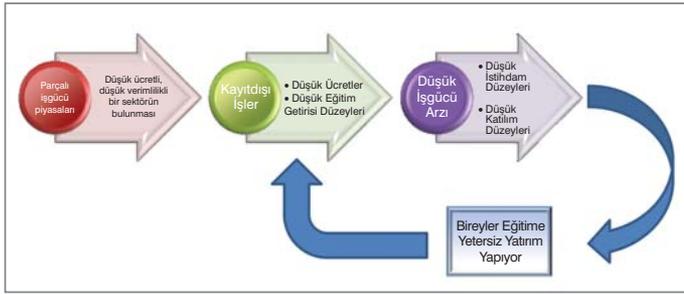
Kaynak : GfK Raporundan derlenmiştir.

10. Hamilelik ve çocuk bakımı istihdamın önünde önemli engellerdir. I. Bölümde belirtildiği gibi, annelik ve çocuk bakımı özellikle kentsel alanlarda kadınların işgücüne katılımı bakımından önemli bir

Belirleyici Faktör’dür. Birçok kadın OGG katılımcısı hamilelik ve/çocuk bakımı sebebiyle işi bırakmak zorunda kaldıklarını ifade etmiştir. Çoğu kadın çocuklarının küçük olduğunu ve onları yalnız veya başıboş bırakmak istemediklerini ifade etmiştir (ancak bazıları çalışmak zorunda kalmaları halinde diğer aile üyelerinin ve/veya dostlarının çocuk bakımı konusunda yardımcı olabileceğini belirtmiştir). Bununla birlikte, çoğu kadın OGG katılımcısı çocuklarının bakımının kendi sorumlulukları olduğunu düşünmektedir. Ayrıca, katılımcı kadınlar çalışmaları halinde kazanacakları ücretler ile çocuklarını özel bir kreşe vermenin veya özel bir bakıcı tutmanın maliyetini karşılayamayacaklarının bilincindedirler. Katılımcılar çocuklarına bakacak birini tutmak için ayda en az 500 TL ödemek zorunda kalacaklarını belirtmiştir. Bunu karşılayabilmek için en az 1.500 TL kazanabilecekleri bir iş bulmaları gerekecektir ve bu miktar da sahip oldukları beceriler ve eğitim düzeyi göz önüne alındığında kazanabilecekleri miktarın ötesindedir.

Yetersiz Katılım Çıkmazı Hipotezi

11. Kültürel engellerin ötesinde, kentsel alanlarda yaşayan eğitim düzeyi düşük kadınlar “yetersiz katılım çıkmazı” olarak adlandırılabilirler. Kentlerde yaşayan eğitim düzeyi düşük kadınların sosyal güvencesi olmayan/kayıt dışı işlerde çalışma olasılığı çok yüksektir. Kayıt dışı işlerin kadınlara sunduğu ücretler genellikle kadınların çocuk bakımı, yemek pişirme ve temizlik gibi ev işleri için tutmaları gereken başka birine ödeyecekleri paradan daha düşüktür. Sonuç olarak, sadece kayıt dışı sektörde çalışma şansı olabilecek kadınlar arasındaki işgücü arzı (istihdam ve katılım) oldukça düşüktür. Düşük ücretler ve düşük eğitim getirisi düzeyleri ailelerin kızlarının eğitime yetersiz yatırım yapmasına yol açabilmektedir; çünkü büyüdüklerinde işgücü piyasasına katılma şanslarının çok az olacağını düşünmektedirler. Bu durumun işgücü piyasası üzerinde de etkileri olacaktır ve ücretlerin düşük kalmasına daha da katkıda bulunacaktır. Bu durumda da işgücü arzı düşük olacaktır. Bu döngü genellikle yetersiz katılım çıkmazı olarak bilinmektedir. (Booth ve Coles 2007; Taymaz 2009) (Şekil III.5).

Şekil III.5: Yetersiz Katılım Çıkmazı nedir?

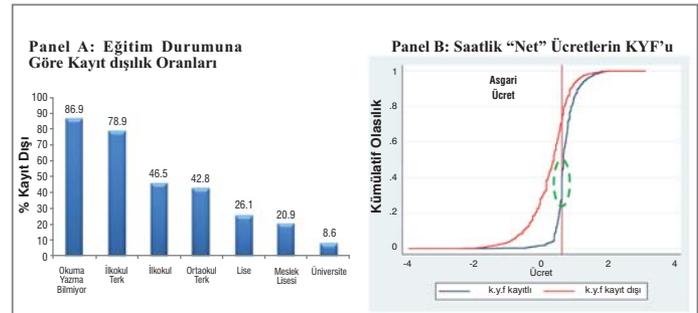
Kaynak: Yazarların incelemeleri.

12. Kentsel alanlarda yaşayan eğitim seviyesi düşük kadınlar “yetersiz katılım çıkmazı” ile mi karşılaşıyorlar? Bu soruyu cevaplayabilmek için bu bölümde üç ana faktör incelenmektedir: Parçalı işgücü piyasası, eğitimin getirisi ve çalışma koşulları.

13. Türkiye’de kentsel işgücü piyasasındaki birçok işçi kayıt dışı (düşük bir üretkenliğe sahip) sektörde çalışmaktadır. Bölünmüş bir işgücü piyasası işgücü piyasasında ikili sektörlerin olduğu anlamına gelir: sosyal güvenlik kapsamındaki bir “yüksek üretken” sektör (kaliteli işlerin olduğu) ve sosyal güvenlik kapsamı dışındaki bir “düşük üretken” sektör (kalitesiz işlerin olduğu). İşgücü piyasasının özellikleri; sektörler arasında çok az ve kısıtlı hareketlilik olması (işçi yığılması) ve sosyal güvenlik kapsamında olmayan sektöre katılımın opsiyonel olmamasıdır (yani dışlanma). Türkiye’deki kentsel işgücü piyasası gerçekten parçalı bir yapı göstermektedir. Öncelikle, kayıtlı sektördeki şirketler kayıt dışı sektördeki şirketlerden daha yüksek üretkenlik düzeyleri sergilemektedir (Taymaz 2009). İkinci olarak, eğitim düzeyi düşük işçiler arasında, kayıt dışılıktan kayıtlı sektöre akışlar oldukça azdır.⁷ Üçüncü olarak, eğitim düzeyi düşük ücretliler arasında, Türkiye’de kayıt dışılığın tercihe dayalı olmadığı, dışlanmadan kaynaklandığı görülmektedir. (Dünya Bankası, 2009b). Son olarak, üretkenlik açısından karşılaştırıldığında, Türkiye’de kayıtlı ve kayıt dışı sektörlerde çalışan işçiler arasında önemli ücret farklılıkları (yüzde 40’a kadar) görülmektedir (Angel-Urdinola ve diğerleri 2009). Dünya Bankası çalışmasına (2009b) göre, kayıtlı sektörde esnekliğin olmaması (yüksek vergi makası, yüksek işten çıkarma maliyetleri, esnek olmayan çalışma saatleri, vs.) Türkiye işgücü

piyasasında parçalı yapının belirleyici faktörünü oluşturmaktadır.

14. Eğitim düzeyi düşük kadınlar kendilerine çok düşük maaşlar sunan kayıt dışı işgücü piyasasına katılım konusunda özellikle hassas ve kırılabilir durumdadırlar. Kentsel alanlarda yaşayan eğitim düzeyi düşük kadınlar arasında kayıt dışılık oranları oldukça yüksektir (Şekil III.6, Panel A). Ayrıca, kayıt dışı olarak çalıştırılan kadınlar arasındaki net saatlik ücretler oldukça düşüktür. Şekil III.6, Panel B’de gösterildiği gibi, kayıtlı olarak çalıştırılan kadınlar arasındaki net saatlik ücretlerin dağılımı, kayıt dışı olarak çalıştırılan kadınlar arasındaki net saatlik ücretlerin dağılımı üzerinde olasılıksal bir üstünlüğe sahiptir (yani, ücret dağılımının tüm noktalarında kayıtlı ücret seviyeleri kayıt dışı ücret seviyelerinden yüksektir). Kayıtlı sektördeki eğitim düzeyi düşük kadınlar resmi asgari ücret seviyesinde veya biraz daha yüksek ücretler almaktadır. Öte yandan, kayıt dışı sektördeki çoğu kadın (yüzde 77) asgari ücretten düşük ücret almaktadır (Dayıoğlu ve Kırdar 2009). Daha önce belirtildiği gibi, ücretlerin düşük olması işgücü arzının düşük olmasının en önemli sebebini oluşturmaktadır.

Şekil III.6: Türkiye’de Kentlerde Yaşayan Eğitim Düzeyi Düşük Kadınların İstihdam Durumu ve Ücretleri

KYF = Kümülatif yoğunluk fonksiyonu.

Lücret = Saatlik net ücretlerin doğal logaritması

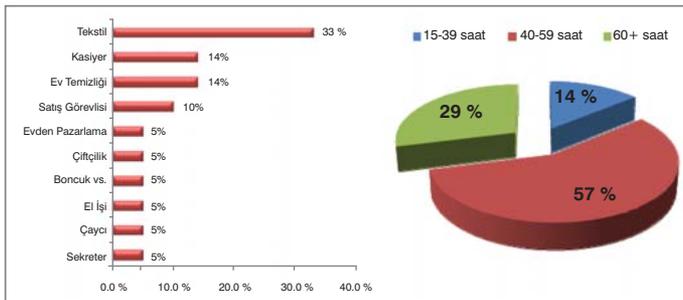
Kaynak : Dünya Bankası, 2006 HİA verileri kullanılmıştır.

15. Düşük ücretlerin yanı sıra, kayıt dışı işler kadınlar için çok zor ve düzensiz çalışma koşulları sunmaktadır. OGG bulgularına göre, kentlerde yaşayan eğitim düzeyi düşük kadınlar temel olarak tekstil sektöründe, ev temizlikçisi, kasiyer ve satış görevlisi olarak çalıştırılmaktadır (Şekil III.7). Bu durum, HİA

⁷ Dünya Bankası’nın kayıt dışılık ile ilgili olarak gerçekleştirdiği bir çalışmaya göre, işgücü piyasasındaki eğitim düzeyi düşük her 10 işçiden sadece 2’sinin (tüm yaş gruplarında) kayıt dışı sektörden kayıtlı sektöre geçmesi beklenmektedir.

verilerinden elde edilen sonuçlar ile tutarlıdır. HİA verileri, kentlerde yaşayan eğitim düzeyi düşük kadınların çoğunluğunun (yüzde 80), imalat (yüzde 46), hizmetler (yüzde 19) ve satış (yüzde 14) faaliyetlerinde çalıştığını göstermektedir. Tekstil sektörü, kentlerde yaşayan eğitim düzeyi düşük kadınlar için büyük bir işveren konumundadır. Bununla birlikte, bu sektör kadınlar tarafından çalışma koşulları çok zor bir sektör olarak görülmektedir. Tekstil sektöründeki işlerin ötesinde, OGG katılımcıları mevcut işlerin çalışma koşullarının genel anlamda zor ve düzensiz olduğunu belirtmiştir (bakınız Ek-B). Bir şekilde çalışma deneyimi olan görüşülen kadınların birçoğu işi bırakmalarının en önemli sebebinin sosyal güvenliğin olmaması olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılar, mevcut işlerin uzun çalışma saatleri gerektirdiğinden ve ulaşım imkanlarının zor olduğundan (özellikle ev temizlikçileri) yakınmıştır. Çalışma saatlerinin uzunluğu ile ilgili bu iddia HİA verilerinden elde edilen bulgular ile tutarlıdır. Şekil III.7'nin sağ panelinde görüldüğü gibi, kentlerde yaşayan ve şu anda işgücü piyasasında istihdam edilen tüm kadınların çoğunluğu (yüzde 86) haftada 40 saatten fazla çalışmaktadır. Ayrıca, kentlerde yaşayan eğitim düzeyi düşük her 10 çalışan kadından yaklaşık 3'ü haftada 60 saatten fazla çalışmaktadır. Yukarıda bahsedilen şartlar altında, birçok kadının iş arama konusunda oldukça yılgın olduğu görülmüştür. Daha ayrıntılı bilgi için, Ek-B'de "çalışmama sebepleri", "iş bırakma sebepleri" ve "çalışmak istememe sebepleri" başlıkları altındaki ifadelerle bakınız.

Şekil III.7: Kentlerde Yaşayan Eğitim Düzeyi Düşük Kadınlar İçin İstihdam Fırsatları ve Çalışma Saatleri

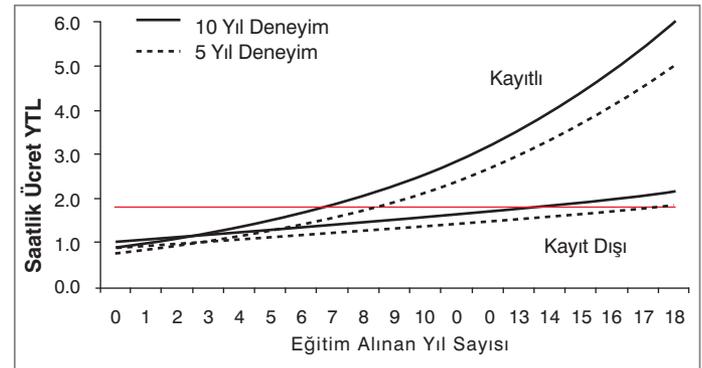
Not: Evden pazarlama faaliyetleri: kozmetik ve iç giyim gibi ürünlerin satışı ile ilgilidir.

Kaynak: Dünya Bankası (2006 HİA verileri kullanılmıştır), ve odak grubu görüşmeleri, İstanbul, Şubat 2009.

16. Kayıt dışı sektörde eğitim getirisi çok düşük ve bu da bazı kadınların neden eğitime yetersiz yatırım yapmak istediğini –böylelikle yetersiz katılım çıkmazına yol açtığını- açıklayabilir. OGG katılımcıları eğitimin ancak meslek sahibi olunması halinde parasını

çıkardığını düşünmektedir. Gerçekten de, 2006 HİA verileri (eğitim düzeyi düşük kadınların istihdam edildiği) kayıt dışı sektörde eğitim getirilerinin çok düşük olduğunu göstermektedir. 10 yıldan fazla eğitim alındığında bile, kentlerde kayıt dışı olarak çalışan ücretlilerin asgari ücret seviyesinde veya daha düşük ücret alma olasılıkları yüksektir. Öte yandan, kayıtlı sektörde eğitim getirileri önemli düzeydedir (daha önce belirtildiği gibi, bu parçalı piyasanın bir belirtisidir). Gerçekten de, kayıtlı çalışanların altı yıl eğitim aldıktan sonra (ki bu temel eğitime tekabül etmektedir) asgari ücretin üzerinde ücret almaları ve eğitim düzeyinin yükselmesi ile birlikte önemli ücret artışları yaşamaları beklenmektedir. Kayıt dışı sektörde iş deneyimi getirileri de önemli ölçüde düşüktür (Şekil III.8).

Şekil III.8: Eğitim Alınan Yıl Sayısına Göre Ücretler, Kentlerde Alınan Ücretler (Kayıtlı ve Kayıt dışı çalışanların karşılaştırması)

Kaynak: Angel-Urdinola ve diğerleri (2009).

17. OGG katılımcılarına göre, yetersiz eğitim, işgücüne katılımın önündeki temel engellerden birisidir. OGG katılımcılarının çoğu lise mezunu veya daha yüksek eğitim düzeyine sahip kadınlar için iş bulmanın daha kolay olduğunu kabul etmektedir. Ayrıca, katılımcıların işgücüne katılımın önündeki engellerin çoğunun kadınların en az lise eğitimi almaları halinde hafiflediğini düşünmektedir. Gerçekten de, bir meslek sahibi olarak (yani üniversite eğitimi alarak) çalışan kadınlar oldukça olumlu bir şekilde algılanmaktadır. OGG katılımcıları eğitim düzeyi daha düşük kadınların istihdam olanaklarının neredeyse yalnızca tekstil sektörü, temizlik/ev işleri, ve perakende hizmetleri ile sınırlı olduğunu düşünmektedir. Ne yazık ki, katılımcılara göre halihazırdaki bu tip işler tam olarak toplumun "muhafazakar" kesimlerinin pek sıcak bakmadığı işlerdir. Daha fazla bilgi için, Ek-B'de "eğitimin önemi" başlığı altındaki ifadelerle bakınız.

18. Yetersiz katılım çıkmazı nasıl tersine çevrilebilir? Türkiye’de kadınlar için daha iyi ve daha fazla fırsatlarının sağlanması ve bunların iyileştirilmesine yardımcı olabilecek politikalar şunlardır: (Şekil III.9):

Şekil III.9: Yetersiz Katılım Çıkmazının Tersine Çevrilmesine Yönelik Politika Çerçevesi

Kaynak: Yazarların incelemeleri.

19. Müdahaleler, özellikle okuldan işe geçenler olmak üzere eğitim düzeyi düşük kadınlar için kayıtlı istihdamın teşvik edilmesini amaçlamalıdır. Daha esnek bir işgücü piyasası düzenlemeleri işletmelerin kadınları işe almalarının önündeki engelleri azaltabilir. Örneğin, Türk Hükümeti işletmelerin yeni işe aldıkları kadınlar için sosyal güvenlik primlerini 5 yıllık bir süre boyunca sübvans eden bir program uygulamaya koymuştur. Buna benzer programların özellikle sağlıklı ekonomik performans dönemlerinde kadınların istihdam oranının artırılmasına katkıda bulunması olasıdır (Metin Kutusu III.2). Müdahaleler eğitim düzeyi düşük çalışanlar arasındaki yüksek kayıt dışılık seviyelerini indirmeyi amaçlamalıdır. Bunun için, vergilendirme, uygulama ve teftişleri içeren kapsamlı bir dizi politika ve daha esnek bir işgücü piyasasını gereklidir. Daha fazla ayrıntı için, 2009 Türkiye Ülke Ekonomik Memorandumu (CEM) kayıt dışılığın yapısal ve yapısal olmayan faktörlerini azaltmaya yönelik bir politika çerçevesini açıklamaktadır. Çalışma düzenlemeleri, niteliksiz kayıtlı istihdam için daha düşük işgücü talebine yol açan teşvikleri önlemek için “kayıtlı” istihdamın doğrudan ve dolaylı maliyetlerini kontrol altına almayı amaçlamalıdır.

20. Çalışma mevzuatında yapılacak değişiklikler parçalı işgücü piyasasının iyileştirilmesine ve böylelikle kadınların işgücüne katılımının artırılmasına katkıda bulunabilir:

- Asgari ücret politikası: Şekil III.6’da (yukarıda) gösterildiği gibi, asgari ücretin eğitim düzeyi düşük çalışan kadınlar için bağlayıcı olduğu görülmektedir. Bu durum, kümülatif yoğunluk fonksiyonunun asgari ücret düzeyinde sıçramasından anlaşılabilir. 2001 yılından bu yana, Türkiye’de asgari ücret reel bazda yaklaşık yüzde 77 artmıştır –oldukça yüksek bir artış (2001’de saatlik ücret 1,03 TL iken, 2006’da 1,83 TL olmuştur). 2006 İşgücü Anketi verilerinden yapılan tahminlere göre, bu artış ücretliler arasında kayıt dışılık oranlarında yüzde 14’lük bir artışa (2001’de yüzde 27 iken, 2006’da yüzde 32 olmuştur) paralel olarak gerçekleşmiştir. Asgari ücretin artırılması “kayıtlı” niteliksiz işgücü istihdamının maliyetlerini artırır ve be şekilde bu gruptaki bireyler için daha düşük işgücü talebine katkıda bulunur (bu durum da işgücü piyasasının parçalı yapısını daha fazla artırır).⁸
- Vergi Makası: Türkiye’de vergi makası oranı tarihsel olarak yüksek olmakla birlikte, 2008 yılında uygulamaya konulan istihdam paketi, özellikle eğitim durumu düşük çalışanlar için olmak üzere ücret dışı maliyetleri önemli ölçüde düşüren önemli reformlar getirmiştir. Özellikle, yeni işe alınan genç ve kadın çalışanlar için sosyal güvenlik primi işveren payında ilk yıl için yapılan 5 puanlık genel indirim ve sağlanan istisnalar ile beş yıllık bir dönem için oranlarda yapılan indirimler, eğitim düzeyi düşük kadınlar için “kayıtlı” işgücü talebinin artırılmasına yönelik olarak tasarlanmıştır. Ne yazık ki, devam etmekte olan ekonomik kriz sebebiyle işgücü talebindeki büyümenin düşük olması bu gibi programların etkisini zayıflatabilir. (Metin Kutusu III.2).

⁸ Asgari ücret kayıtlı sektörde çalışan kentli ve eğitim düzeyi düşük kadınlar için bağlayıcı gibi görünse de, aynı durum kayıtlı sektörde çalışan kentli ve eğitim düzeyi düşük erkekler (ki bunlar tüm kentsel kayıtlı niteliksiz istihdamın çoğunluğunu oluşturmaktadır) için geçerli değildir. Gerçekten de, Dünya Bankası (2009) çalışmasında da gösterildiği gibi, Türkiye’de asgari ücret niteliksiz işçiler için pek de bağlayıcı değil (ortalama olarak). Bunun sebebi, kayıtlı sektördeki erkeklerin genellikle asgari ücretin üzerinde ücret almalarıdır. Kayıtlı sektörde kadınlar ve erkekler arasındaki ücret farkı kısmen erkeklerin daha iyi ücretli sektörlerde çalışması ve kısmen de ayrımcılık ve/veya çaba gibi diğer gözlenmeyen faktörler ile açıklanmaktadır.

Metin Kutusu III.2: Gençlerin ve Kadınların İstihdamı için Hedeflenen Sosyal Güvenlik Primi İndirimlerinin Etkisi

5350 sayılı Kanun kapsamındaki benzer sübvansiyonlar göz önünde bulundurularak tahmin edilen talep esnekliği aralığına dayalı (Betcherman, Daysal ve Pages, 2007) Dünya Bankası tahminleri gençlere ve kadınlara yönelik olarak hedeflenen iş alanındaki sübvansiyonların uygulamaya konulmasının ilk yıl içinde yaklaşık 163.000 ile 235.000 arasında net yeni işin yaratılmasını sağlayabileceğini göstermektedir. Bu net işlerin yaratılması; program kapsamında hedeflenen bireyler arasındaki iş sayısında artış (gençler ve yetişkin kadınlar –225.000 – 317.000 aralığında) ve bunun yanında programın kapsamadığı (yetişkin erkekler) arasında iş sayısındaki azalma ile ortaya çıkacaktır. Tahmin aralıkları aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Sübvansiyonların Uygulamaya Konulması ile Yaratılan Yeni İşler [Temmuz 2008 – Temmuz 2009]

	<i>Yeni İşlerin Aralığı*</i>
Gençler (18-29)	145.000 ile 205.000 arası
Yetişkin Kadınlar (30-64)	79.000 ile 112.000 arası
Yetişkin Erkekler (30-64)	-62000 ile -82.000 arası
Net Yeni İş Sayısı	162.000 ile 235.000 arası

* Dünya Bankası (2007) CEDPL II'nin (İkinci Rekabet ve İstihdam Geliştirme Politikası Kredisi) İşgücü Ek Proje Ön Değerlendirme Belgesi, Washington, DC.

- İşgücü Piyasasının Esnekliği: Türkiye, “kayıtlı” sektörde çalışanlar için hala oldukça katı bir istihdamı koruma mevzuatına sahiptir. İstihdamı koruma mevzuatı; izin verilen sözleşme türleri, çalışanların hakları, istihdamı koruma kuralları gibi birçok alanı kapsamaktadır. Dünya Bankası'na (2009b) göre, Türkiye ve Meksika OECD ülkeleri arasındaki en korumacı istihdam koruma mevzuatına sahiptir. Bunun temel sebebi, oldukça cömert bir kıdem tazminatı sisteminin ve geçici ve sabit süreli sözleşmeleri sınırlayan düzenlemelerin bulunmasıdır. Katı ve cömert bir istihdamı koruma mevzuatının işgücü piyasasının parçalı yapısını arttırması olasıdır ve gençler ve kadınlar gibi istihdam edilmesi güç bireyler üzerinde olumsuz etkilere sahip olacaktır.
- Kadınların Korunması: Çalışma düzenlemelerinde, işverenlerin kadınları istihdam etmelerini daha masraflı hale getiren (veya bazı kısıtlamalara yol açan) bazı hükümler bulunmaktadır. Örneğin, kadınlar kömür madenlerinde, yeraltı taş ocaklarında veya tehlikeli işlerde çalıştırılmazlar. İş Kanunu hala çocuk bakımını annenin sorumluluğu olarak görmekte ve 100'ün üzerinde kadın çalıştıran işyerlerinin emzirme odası kurmasını, 150 ve daha fazla kadın çalıştıran işyerlerinin ise kreş hizmeti sağlamasını zorunlu kılmaktadır. Kreş açılması şartı toplam çalışan sayısına değil de kadın çalışan

sayısına dayalı olması, kadın ve erkek çalışan istihdam etmenim maliyetleri arasında bir asimetriye yol açmaktadır. İş Kanunu kısa bir süre önce doğum iznini 12 haftadan 16 haftaya çıkarmıştır bunun üç haftası dışında tamamını doğumdan sonra kullanma esnekliğini getirmiştir. Kanun ayrıca kadınların 16 haftalık ücretli doğum izninin ardından 6 aylık bir ücretsiz izin almalarına da olanak tanımaktadır. Doğumla ilgili olan yeni hüküm kadınların işlerini korumalarını sağlamasına rağmen, aynı zamanda şirketleri kadınları işe alma konusunda caydırabilmektedir. Kanunda babalık izni ile ilgili bir hüküm bulunmamaktadır. Ayrıca, bir kadın çalışanın evlilik sebebiyle işini bırakması halinde, kıdem tazminatı alma hakkı bulunmaktadır (benzer bir hüküm erkeklerin askerlik sebebiyle işi bırakmaları durumu için de mevcuttur). Tüm bu önlemler kadınların yararına görünmekle birlikte, aynı zamanda kadınların işlerine bağlılıklarını ve işverenlerin de kadın çalışanlara talebini azaltabilmektedir.

21. Pek çok kadın, çocukları için maddi açıdan karşılanabilir çocuk bakım olanakları sağlanarak çalışmaya teşvik edilebilir. Bu, okul öncesi eğitim ve kamu/destekli çocuk bakım programları gibi erken çocukluk gelişimi (EÇG) programlarının geliştirilmesi yoluyla sağlanabilir (Metin Kutusu III.3).

Metin Kutusu III.3: Şili ve Kolombiya’daki Kamu Çocuk Bakım Programları

“Şili Sizinle Büyüyor” (*Chile Crece Contigo*):

Şili Hükümeti 2006 yılında ülkenin çocuklarına doğumdan itibaren tam destek sağlayan bir sosyal politika girişimi başlatmıştır. Program yoluyla, erkek ve kız çocukları doğumdan itibaren, erken uyarım sağlayan ve algısal gelişimleri için fırsatlar sunan anlamlı ve zamanlı hizmetler ile koruma altına alınmaktadır. Politika kapsamında, Şili’nin en yoksul ailelerinin çocukları kreşlerden ve ana okullarından ücretsiz olarak yararlanabilmektedir. Programın amacı Şilili tüm çocukların temel sağlık hizmetlerinden yararlanmasını ve tüm ailelere çocuklarının sadece sağlık ve beslenme açısından değil aynı zamanda psikolojik destek bakımından da daha iyi desteklemelerini sağlayacak araçlara erişebilmelerini sağlamaktır. *Chile Crece Contigo*, tüm vatandaşlar için eğitim programları (eğitim için özel yardım); daha güçlü bir mevzuat; annelik ve babalık için koruma standartları; ve tüm erkek ve kız çocukları için doğum öncesi kontrolden okul sistemine girişe kadar geliştirilmiş doğum öncesi kontrol, sağlıklı doğum ve özellikle ilk iki yılda olmak üzere daha iyi sağlık kontrolleri yoluyla gözetim sağlamaktadır. Program en yoksul yüzde 40’lık dilimdeki hanhalklarına -ayda 300.000 Peso’dan (yaklaşık 560\$) az kazananlar- yardımcı olmak için doğrudan müdahaleler sunmaktadır.

Kolombiya’nın Toplum Anneleri:

1980’lerin ortasında, çok yüksek bebek ölüm oranları ve yetersiz beslenme sebebiyle harekete geçen Kolombiya Hükümeti Birleşmiş Milletler’in ve Amerika Ülkeleri Kalkınma Bankası’nın yardımı ile okul öncesi yaştaki çocukların korunmasını amaçlayan bu kapsamlı programı başlatmıştır. “Toplum Anneleri” olarak bilinen gönüllüler tarafından refah merkezleri oluşturulmuştur. Gönüllü anneler kendi başlarına veya STK’ların yardımı ile yaklaşık 3.000 çocuk için eğitim ve bakım olanakları sağlamıştır. Her anne yaklaşık 15 çocuğu evine almıştır ve yasal asgari ücretin yaklaşık yarısı düzeyinde bir ücret almış (aylık yaklaşık 130 \$) ve sosyal güvenlik ve emeklilik hakkı kazanmıştır.

Kural olarak, anneler Pazartesi’den Cuma’ya sabah saat sekizden öğleden sonra saat dörde kadar çocuklara bakmaktadır. Kolombiya Aile Refahı Enstitüsü’nün (ICBF) eğitim yardımları kılavuzluğunda, anneler günlerini kendileri düzenlemektedir. Sağlanan bu eğitim yardımları çocuklar arasında dayanışma, dostluk ve farklılıklara saygı duymak gibi değerler konusunda bilinç uyandırılması üzerinde odaklanmaktadır. “Anneler” işe başlamadan önce gelecekteki roller için hazırlanmaları ve bir öz değerlendirme testi için kısa bir kursa katılmaktadır. Sayıları şu anda 82.000’e ulaşan “anneler”, giderek daha fazla önem kazanmaktadır ve Ocak 1998 itibarıyla 1,1 milyon kişiyi (42.000 aile) evlerinden zorla uzaklaştıran şiddetten zarar gören ailelerden büyük talep görmektedir.

Kaynak: De Tournemire (1990); ve Dolan (2006).

22. Çocuk bakımının ve okul öncesi eğitimin desteklenmesi, gelecek nesillerin refahını olumlu etkileyen bazı dışsallıklara sahiptir. Öncelikle, uluslararası kanıtlar (MIT 2006) kaliteli okul öncesi eğitimin ve bakımın çocukların okulda ve sonuç olarak hayatta başarılı olma yolunda hazırlanmalarına yardımcı olduğunu göstermektedir. Öğrencinin yaşamı boyunca daha düşük tekrar ve okul terk oranları ile ilişkili olduğundan dolayı, bu aynı zamanda ekonomik getiriye de dönüşmektedir. İkinci ve bu Rapor ile doğrudan ilişkili olarak, istihdam yarattığı ve ebeveynlerin (özellikle annelerin) ekonomik olarak aktif olmalarını sağladığından dolayı, gelişmiş bir çocuk bakım ve eğitim sektörü ekonomik açıdan önemli olabilir. Dünya Bankası’nın yakında yayınlanacak olan Türkiye’de

Fırsat Eşitliği Raporu (Dünya Bankası, 2009a) EÇG müdahalelerinin yoksulluk ve eşitsizliğin nesilden nesile geçiş zincirinin kırılmasına katkıda bulunabileceğini vurgulamaktadır.

23. Eğitime ve “Mesleki Eğitim ve Öğretime” yapılan yatırımların sürdürülmesinin, ilk kez iş arayanların istihdamını kolaylaştırması olasıdır. Daha yüksek eğitim düzeyi, işgücüne daha yüksek katılım düzeyleri ile ilişkili olduğundan dolayı, eğitim dağılımındaki iyileşmelerin (özellikle bu iyileşmeler üniversite eğitimi alan kadınların oranını artırıyor) kadınların işgücüne katılımını olumlu yönde etkilemesi muhtemeldir. Ayrıca, mesleki eğitim ve öğretime yapılan yatırımın, kadınları (özellikle genç

kızları) işgücü piyasasında iyi işler bulabilmeleri için gerekli beceriler ile donatması muhtemeldir. Uluslararası kanıtlar, mesleki eğitim ve öğretime yapılan yatırımların, kadınların kayıtlı işler bulabilmelerine yardımcı olduğunu ve kazanç ve işgücü piyasası fırsatları bakımından Toplumsal Cinsiyet eşitliğini arttırdığını göstermektedir (Metin Kutusu III.4).

24. Eğitimin kalitesine yapılan yatırımlar da önemlidir. Son çalışmalar, beceri geliştirme, girişimcilik eğitimi ve mesleki eğitimi, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik stratejilerin “yapı taşları” olarak değerlendirmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde olmak üzere, genç kadınların; çeşitli engeller nedeniyle girememe, seçimdeki ayrımcılık ve toplumsal cinsiyet rolü sebebiyle genellikle eğitim olanaklarından yararlanamadıklarını ortaya koymaktadır. Bununla

birlikte, önemli olan sadece ulaşılan eğitim seviyesi değil, aynı zamanda eğitim ve öğretimin kalitesi ve anlamlılığıdır. Kızlara karşı uygulanan dolaylı ayrımcılık, kızların belirli konularda –örneğin matematik ve fen bilimleri- daha az ilgili oldukları veya bu konularda daha az becerili oldukları şeklinde bir rol tanımlamasına yol açmaktadır. Kadınların geleneksel olmayan mesleklerde eğitim almamaları kayıtlı ekonomideki birçok iş için erkeklerin tercih edilmesine yol açmakta ve bu da daha çok sayıda kadının kayıt dışı sektöre yönelmesine sebep olmaktadır (ILO 2007, 2008; ILO/Cinterfor, 2004).

25. İlginçtir ki, eğitime yatırım yapmak tek başına çözüm değildir. Eğitime daha fazla yatırım yapılması ile daha yüksek katılım oranları arasında bir ilişki olduğundan dolayı, zaman içinde eğitimde daha fazla iyileştirmenin yapılmasının (ve sürdürülmesinin), kentsel

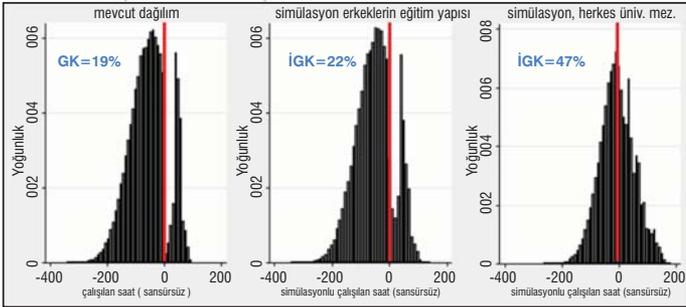
Metin Kutusu III.4: Gençlerin Eğitimi ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Ayrımcılığın olmadığı eğitim fırsatlarına daha fazla erişim sağlama, genç kadınların istihdam edilebilirliklerinin artırılmasına yardımcı olacak ve gelecekteki kazançlarını ve sosyo-ekonomik koşullarını iyileştirecektir. Erişkin ve genç kızlara kaliteli örgün ve yaygın eğitim programlarının sağlanması temel bir gerekliliktir; buna genç kızların yetkinleştirilmesini ve yetişkinliklerinde düzgün iş bulabilme fırsatlarını arttıracak mesleki eğitim de dahildir. Aynı zamanda, eğitim ile piyasa talepleri arasındaki, uyumsuzlukların giderilmesi, mesleki ayrımcılık, mesleki öğretimin güçlendirilmesi ve işgücü ihtiyaçlarının tahmin edilmesi gibi toplumsal cinsiyet ve gençlik istihdam politikalarının yeniden değerlendirilmesi, verimli bir istihdam ve üretkenlik döngüsünün oluşturulmasında etkili olacaktır. Aşağıda gençlerin eğitimi ve toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili projelerden bazı örnekler sunulmaktadır:

- **“FORMUJER” Modeli (Latin Amerika – 1999/2004):** Projenin amacı, Latin Amerika ülkelerinin örgün eğitim kurumlarının kapasitelerini geliştirmek ve güçlendirmektir. Düşük gelirli kadınların eğitim ve istihdam olanaklarını ve erişimlerini başarılı bir şekilde arttırmıştır. Katılımcıların istihdam edilebilirlikleri ve yetkinlikleri geliştirilerek, öz saygıları desteklenmiş ve geliştirilmiştir.
- **Eğitime daha fazla erişim sağlayarak insana yaraşır işleri teşvik etmek (Hindistan - 2002):** Proje, örgün mesleki eğitim kurumlarının hizmetlerinin kayıt dışı sektörü de kapsayacak şekilde genişletilmesi yoluyla kadınların istihdam edilebilirliklerini arttırmak amacıyla tasarlanmıştır. Eğitilen kadınların yaklaşık yüzde 70’i gelir getirici faaliyetlere katılmıştır ve bunların çoğu kendi işlerini yapmıştır. Böylelikle aylık hanehalkı gelirleri artmış ve kendilerinin ve ailelerinin sağlık durumları iyileştirilmiştir.
- **Beceri geliştirme ve girişimcilik eğitimi yoluyla istihdam edilebilirliğin artırılması (Kafkaslar ve Orta Asya - 2004):** Proje, mesleki eğitimin geliştirilmesi, mesleki rehberlik ve “işletme eğitimi” yoluyla kadınların ve erkeklerin beceri gelişimlerini ve girişimcilik eğitimlerinin kapsamını genişletmek amacıyla uygulanmıştır. Proje girişimci kadınların oranını arttırmış (yüzde 40) ve kadınların ve erkeklerin beceri gelişimine ve girişimcilik eğitimine eşit erişim sağlayacak politikaların ve eylem planlarının geliştirilmesini sağlamıştır.

alanlarda düşük kadın İGK sorununu çözebileceği savunulabilir. Bununla birlikte, analizler bu durumun geçerli olmayabileceğini göstermektedir. Sağlanan gelişmelere rağmen, Türkiye’deki erkekler hala kadınlardan daha eğitilmiş durumdadır. Böyle bir bağlamda, adil (ve oldukça eşitlikçi) bir politika hedefi erkek/kadın eğitim düzeyi dağılımını eşitlemeye çalışmak olabilir. Basit bir mikro simülasyon uygulaması, böyle bir politikanın kadınların işgücüne katılımını sadece marjinal düzeyde arttırabileceğini göstermiştir (yüzde 19’dan yüzde 22’ye). Bunun sebebi, özellikle üniversite eğitimi almamış olanlar olmak üzere, kentlerde yaşayan kadınların çoğunluğunun, yaşları, eğitim durumları ve aile yapıları göz önüne alındığında çok düşük (hatta negatif) bir işgücüne katılım olasılığı sergilemesidir (Şekil III.10). Gerçekten de, simülasyon sonuçları, Türkiye’deki tüm kentli kadınların üniversite eğitimi aldığı en uç senaryoda, kadınların işgücüne katılımının sadece yüzde 74’ye yükseleceğini göstermektedir. Bu, halihazırdaki düşük kadın İGK düzeyleri için eğitimin önemli bir belirleyici faktör olmakla birlikte tek faktör olmadığını göstermektedir.

Şekil III.10: Yüksek Öğrenimdeki Kazanımların Kentli Kadınların Çalışabileceği Çalışma Saatleri Üzerindeki Etkileri (Mikro Simülasyonlar)

Not: Örneklem: 15-54 yaş arası kentli kadınlar.

Kaynak: Angel-Urdinola ve Haimovich (2009)

Özetle

26. Türkiye’de kadın istihdamının geliştirilmesi (erişim ve kalite bakımından) birkaç farklı alanda politika müdahalesi gerektiren bir süreçtir:

(a) *İlk kez iş arayanlar için iş fırsatlarının yaratılması:* Müdahaleler özellikle okuldan işe geçenler için olmak üzere eğitim düzeyi düşük olan kadınların kayıtlı istihdamını teşvik etmeyi amaçlamalıdır. Şu anda işletmelerin kadınları iş almalarının önünde engeller bulunmaktadır. Türkiye, genellikle genç kadınların işgücü piyasasına giriş noktası olduğu kanıtlanan geçici istihdam konusunda sıkı düzenlemelere sahiptir. Örneğin, Türk Hükümeti işletmelerin yeni işe aldıkları kadınlar için sosyal güvenlik primlerini 5 yıllık bir süre boyunca sübvansiyon eden bir program uygulamaya koymuştur. Buna benzer programların özellikle sağlıklı ekonomik performans dönemlerinde kadınların istihdam oranının arttırılmasına katkıda bulunması olasıdır.

(b) *Parasal açıdan karşılanabilir çocuk bakımı:* Birçok kadın, çocukları için parasal açıdan karşılanabilir çocuk bakım olanaklarına erişim sağlanarak çalışmaya teşvik edilebilir. Bu, okul öncesi eğitim ve kamu/sübvansiyonlu çocuk bakım programları gibi erken çocukluk gelişimi (EÇG) programlarının geliştirilmesi yoluyla gerçekleştirilebilir. Dünya Bankası’nın yakında yayınlanacak olan Türkiye’de Fırsat Eşitliği Raporu EÇG müdahalelerinin yoksulluk ve eşitsizliğin nesilden nesile geçiş zincirinin kırılmasına katkıda bulunabileceğini vurgulamaktadır.

(c) *Eğitime yatırımların sürdürülmesi:* Yüksek eğitime erişim ile kadınların işgücüne daha yüksek katılım seviyesi arasında bir ilişki bulunmaktadır. Mesleki Eğitim ve Öğretme yapılan yatırımlar, özellikle genç kızlar olmak üzere kadınları işgücü piyasasında iyi işler bulmaları için gereken beceriler ile donatarak onları işgücü piyasasına hazırlayabilir. Uluslararası kanıtlar Mesleki Eğitim ve Öğretme yapılan yatırımların, kadınların kayıtlı istihdamına yardımcı olduğunu ve kazanç düzeyleri ile işgücü piyasası fırsatları bakımından toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirdiğini göstermektedir.

Kaynaklar

- Alkan, D. 1995. Women's Employment and Income Distribution by Gender in Turkey, (*Türkiye'de Kadınların İstihdamı ve Toplumsal Cinsiyete göre Gelir Dağılımı*). Yayınlanmamış Master Tezi: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Angel-Urdinola, D. 2006. "Can a Minimum Wage Increase have an Adverse Impact on Inequality? Evidence from Two Latin American Communities." (*Asgari ücret artışının eşitsizlik üzerinde olumsuz bir etkisi olabilir mi? İki Latin Amerika Toplumundan Kanıtlar*) *Journal of Economic Inequality* (2008) 6:57–71.
- Angel-Urdinola, D., ve F. Haimovich. 2009. "Will Education alone Solve Under-participation in Turkey?" (*Eğitim tek başına Türkiye'de işgücüne yetersiz katılım sorununu çözmeye yeter mi?*) Dünya Bankası, Washington, D.C.
- Angel-Urdinola, D., F. Haimovich, ve M. Robayo. 2009. "Is Social Assistance Contributing to Higher Informality in Turkey?" (*Sosyal Yardım Türkiye'de Kayıt dışılığın artmasına katkıda bulunuyor mu?*) Dünya Bankası, Washington, D.C.
- Angel-Urdinola, D., and Q. Wodon. 2008. "Community Driven Development in Nigeria: Does Consultation enhance Participation?" (*Nijerya'da Toplum kaynaklı Kalkınma: İstisare Süreci Katılımı artırır mı?*) Mimeo. Dünya Bankası. Washington DC.
- Aran, M., S. Çapar, M. Hüsamoğlu, D. Sanalınış, ve A. Uraz. 2009. "Recent Trends in Female Labor Force Participation in Turkey" (*Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımında Son Eğilimler*.) Ankara: Dünya Bankası ve T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- Başlevent, Cem, ve O. Özlem, 2003. "Are Married Women in Turkey more likely to become Added or Discouraged Workers?" (*Türkiye'deki evli kadınlar ek işçi mi yoksa cesareti kırılmış işçi mi olmaya daha eğilimlidir?*) *Labour* 27(3):439–58.
- _____. 2004. "The Effect of Export-Oriented Growth on Female Labor Market Outcomes in Turkey." *World Development* (*İhracata dayalı Büyümenin Türkiye'deki Kadın İşgücü Piyasası Üzerindeki Etkileri*.) *Dünya Kalkınma Raporu* 32(8):1375–93.
- Betcherman, G. Daysal, M. ve Pages, C. 2007. "Do Employment Subsidies Work? Evidence from Regionally Targeted Subsidies in Turkey." (*İstihdam Sübvansiyonları işe yarıyor mu?, Türkiye'deki Bölgesel Hedefli Sübvansiyonlar'dan Kanıtlar*) Dünya Bankası. Washington D.C.
- Booth, A. L. ve M. Coles. 2007. "A Microfoundation for Increasing Returns in Human Capital Accumulation and the Under-Participation Trap." (*İnsan Sermayesi Birikimi'ndeki Artan Getiriler ve İşgücüne Yetersiz Katılım Kapanı için bir Mikro Temel*) *European Economic Review* (51):1661–81.
- Dayıoğlu, M., ve M. G. Kırdar. 2009. "Determinants of and Trends in Labor Force Participation of Women in Turkey" (*Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımında Belirleyici Faktörler ve Eğilimler*.) Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Dayıoğlu, M. 2000. "Labour Market Participation of Women in Turkey." (*Türkiye'de Kadınların İşgücü'ne Katılımı*); F. Acar ve Gunes-Ayata (ed.), *Gender and Identity Construction: Women of Central Asia, Caucasus and Turkey. (Toplumsal Cinsiyet ve Kimlik Oluşturma: Orta Asya, Kafkaslar ve Türkiye'deki Kadınlar)*, Hollanda: E. S. Brill.
- De Tournemire, A. 1998. "Colombia's Community Mothers." (*Kolombiya'daki Toplum Anneleri*) *UNESCO Courier*, Eylül.
- Dolan, S. 2006. "Chile Grows with You' Policy Promotes early Childhood Development." (*Şili Sizinle Birlikte Büyüyor' Politikası Erken Çocukluk Gelişimi'ni Teşvik Ediyor*) UNICEF.

- Erman, T. 1998. "The Impact of Migration on Rural Women in Turkey: Four Emergent Patterns." *Gender & Society (Göç'ün Türkiye'nin Kırsal Kesiminde Yaşayan Kadınlar üzerindeki Etkisi: Ortaya Çıkan Dört Kalıp'' Toplumsal Cinsiyet ve Toplum* 12(2):146–67.
- _____. 2001. "Rural Migrants and Patriarchy in Turkish Cities." (*"Kırsal Kesimdeki Göçmenler ve Türk Şehirlerindeki Ataerkillik"*) *International Journal of Urban and Regional Research* 25(1):118–33.
- Eurostat (Avrupa Birliği İstatistik Kurumu).
Lüksemburg, 2009;
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>
- Eyüboğlu, A., S. Özar, ve H. T. Tanrıöver. 2000. The Socioeconomic and Cultural Aspects of Urban Women's Participation Problems. (*Kentlerde Kadınların İş Yaşamına Katılım Sorunlarının Sosyo-ekonomik ve Kültürel Boyutları*) - 2000-KSSGM.
- Franz, E. 1994. "Population Policy in Turkey: Family Planning and Migration between 1960 and 1992." (*"Türkiye'de Nüfus Politikası: 1960 ve 1992 yılları arasında Aile Planlama ve Göç"*) Deutsches Orient Institute. Hamburg.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. 2008. "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eylem Planı 2008–2013." Türkiye Cumhuriyeti: Başbakanlık.
- "GFK Female Labor Force Participation in Turkey Qualitative Research Report" (*GFK Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımı Nitel Araştırma Raporu.*) 2009. Odak Grubu Görüşmeleri. İstanbul: Şubat.
- Gündüz-Hoşgör, A., ve J. Smits. 2006. "Variation in Labor Market Participation of Married Women in Turkey." (*Türkiye'de Evli Kadınların İşgücü Piyasası'na Katılımındaki Değişkenlikler*), Radboud Üniversitesi.
- Gürsel, S., G. Uysal-Kolasin, ve M. Dinçer. 2009. "The Rise in the Labor Force Participation and the Decline in Employment of Males are the Driving Forces Behind the Increase in the Unemployment Rate."
- (*"İşgücüne Katılımın Artması ve Erkeklerin İstihdamının Azalması, İşsizlik Oranı'ndaki Artış'ın altında yatan Temel Sebeplerdir"*) BETAM , Bahçeşehir Üniversitesi, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, Araştırma Özeti #031.
- ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü). 2007. "Good Practices in Promoting Gender Equality in ILO Technical Cooperation Projects" (*ILO Teknik İşbirliği Projeleri'nde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Teşvik Eden İyi Uygulamalar*) (İsviçre: ILO Yayınları)
- _____. 2008. "Youth Employment: Breaking gender barriers for young women and men - Gender equality at the heart of decent work, Campaign 2008-2009" (*Genç Kadın ve Erkekler için Toplumsal Cinsiyet Engellerinin Kırılması – İnsana Yaraşır İşin merkezinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kampanya 2008-2009*), İsviçre: Toplumsal Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bürosu /ILO
- ILO/Cinterfor (Mesleki Eğitim'de Bilgi Gelişimi Amerika Merkezi). 2004. "A training policy model for enhancing employability and gender equity: The Formujer Programme".(*İstihdam Edilebilirliği ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği'ni Arttırmak için bir Eğitim Politikası Modeli: Formujer Programı*) Cinterfor, Montevideo.
- İnce, M., ve M. Demir. 2006. "The Determinants of Female Labor Force: Empirical Evidence from Turkey." (*Kadın İşgücü Belirleyici Faktörleri: Türkiye'den Ampirik Kanıtlar*), *Eskisehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi* 1(1):71–90.
- Kandiyoti, D. 1988. "Bargaining with Patriarchy." (*Ataerkillikle Pazarlık*), *Gender and Society* 2(3):274–290, September. Honor Jessie Bernard özel sayısı.
- Kasnakoğlu, Z., ve M. Dayıoğlu. 1997. "Female Labor Force Participation and Earnings Differentials between Genders in Turkey." (*Türkiye'de Kadın İşgücü Katılımı ve Toplumsal Cinsiyetler arasındaki Kazanç Farklılıkları*) ; J. Rives ve M. Yousefi, (ed.), *Economic Dimensions of Gender Inequality*. Londra: Praeger Yayınları.

- _____. 2002. "Measuring the Value of Home Production in Turkey." (*"Türkiye'de Ev Üretimi'nin Değerinin Ölçülmesi"*) ; T. Bulutay, (ed.), *The New Developments in National Accounts (Ulusal Ölçekte Yeni Gelişmeler)*. TÜİK: Ankara.
- Klasen, S. 1999. "Does Gender Inequality Reduce Growth and Development? Evidence from Cross-country Regressions." (*Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Büyüme ve Kalkınma'yı Azaltıyor mu? Ülke çapındaki Regresyonlardan Kanıtlar*) Dünya Bankası Politika Araştırma Raporu Çalışma Belgesi No. 7., Washington, D.C.
- Koçak, S. 1999. "Gender Discrimination in the Turkish Labor Market." (*Türk İşgücü Piyasası'nda Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı*) Yayınlanmamış Doktora Tezi, De Montfort Üniversitesi, İngiltere.
- Mikhalevich, M., J. Möller, ve L. Koshlai. 2007. "Modeling of the Imperfect Labour Market." (*Mükemmel Olmayan bir İşgücü Piyasası Modellemesi*) *International Journal of Human and Social Sciences*, 1(3):147-50.
- MIT (Massachusetts Teknoloji Enstitüsü. 2006.) "Early Childhood: Education for all, a Great Investment." (*Erken Çocukluk: Herkes için Eğitim, Büyük bir Yatırım*) Cambridge, MA: MIT İşyeri Merkezi.
- OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı). 2007. İstatistik Özetleri.
- Özar, S., ve G. Günlük-Şenesen. 1998. "Determinants of Female (non) Participation in the Urban Labour Force in Turkey." (*Türkiye'de Kentsel İşgücü'ne Kadınların Katılım(sızlığı)'nın Belirleyici Faktörleri*) *ODTÜ Kalkınma Çalışmaları* 25(2):311-28.
- Özden, C. 2009. "Internal Migration and Labor Market Choices of Women in Turkey." (*Türkiye'de İç Göç ve Kadınların İşgücü Piyasası Seçimleri*) Dünya Bankası, Washington, D.C.
- Pancaroglu, N. S. 2006. Problems of Women Participation in Labor Force and Employment in Urban Areas: The Case of Izmit (*Kentlerde Kadınların İşgücüne ve İstihdama Katılım Sorunları: İzmit Örneği*). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi: Kocaeli.
- Peker, K. 2004. "The Causes and Results of Internal Migration from Rural Areas" (*"Kırsal Bölgelerden İç Göçün Sebepleri ve Sonuçları."*) Tarım Ekonomisi Bölümü, Atatürk Üniversitesi. Erzurum - Türkiye.
- Richardson, H. W. 1969. *Regional Economics (Bölgesel Ekonomi)*. New York: Praeger Yayınları.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). 2007. "9. Kalkınma Planı 2007-2013: İşgücü Piyasası." Özel İhtisas Komisyonu Raporu, T.C. Başbakanlık. Ankara.
- Tansel, A. 2001. "Economic Development and Female Labor Force Participation in Turkey: Time Series Evidence and Cross-Province Estimates." (*"Türkiye'de Ekonomik Kalkınma ve Kadınların İşgücüne Katılımı: Zaman Dizisi Kanıtları ve İller Arası Tahminler."*) ERC Çalışma Belgeleri 0105, ERC, Ekonomik Araştırmalar Merkezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi. Mayıs 2001'te revize edilmiştir.
- Taymaz, E. 2009. "Growth, Employment, Skills and Female Labor Force" (*"Büyüme, İstihdam, Beceriler ve Kadın İşgücü."*) Ekonomik Araştırmalar Merkezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). 2007. *Hanehalkı İşgücü İstatistikleri 2006*. T.C. Başbakanlık, Türkiye İstatistik Kurumu. Ankara.
- Türkiye Nüfus ve Sağlık Anketi. 2003.
- TÜRKONFED (Türkiye Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu). 2007. *Women in Business World (İş Dünyasında Kadınlar)*.
- Dünya Bankası. 2000. "Turkey Economic Reforms, Living Standards and Social Welfare Study." (*"Türkiye'de Ekonomik Reformlar, Yaşam Standartları ve Sosyal Refah Çalışması"*) Washington, D.C.
- _____. 2001. "Engendering Development: Through Gender Equality in Rights, Resources, and Voice." (*Haklar, Kaynaklar ve Sesini Duyurma'da Toplumsal Cinsiyet Eşitliği yoluyla Kalkınma'yı Sağlamak*) (New York: Oxford Üniversitesi Basını).

- _____. 2003. "Gender and Development in the Middle East and North Africa: Women and the Public Sphere." (*Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma: Kadınlar ve Kamusal Alan*); [http://lnweb18.worldbank.org/mna/mena.nsf/Attachments/GenderReport-overview/\\$File/GENDER-REPORToverview.pdf](http://lnweb18.worldbank.org/mna/mena.nsf/Attachments/GenderReport-overview/$File/GENDER-REPORToverview.pdf).
- _____. 2004. "Bridging the Gender Gap in Turkey: A Milestone towards Faster Socio-economic Development and Poverty Reduction." (*"Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Uçurumu'nu Ortadan Kaldırmak: Daha Hızlı bir Ekonomik Kalkınma ve Yoksulluğu Azaltma'ya karşı bir Dönüm Noktası"*) Washington, D.C.
- _____. 2006–2007. World Development Indicators dataset. (*Dünya Kalkınma Göstergeleri veri kümesi*). Washington, D.C.
- _____. 2009a. "Turkey: Equality of Opportunities and Early Childhood Development: A Report on Life Chances" (*"Türkiye: Fırsat Eşitliği ve Erken Çocukluk Gelişimi: Yaşam Şansları konulu Rapor."*) Washington, D.C.
- _____. 2009b. "Turkey Country Economic Memorandum" (*"Türkiye Ülke Ekonomik Memorandumu."*) Washington, D.C.
- Yavuz, F. (ed.). 2005. "Agriculture in Turkey" (*"Türkiye'de Tarım."*) Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü. (Türkçe.)

EK A

Veriler ve Tanımlar

Nicel Veriler

HANEHALKI İŞGÜCÜ İSTATİSTİKLERİ (Hİİ)											
Sorumlu Kuruluş	Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)										
Amaç	Ülkedeki işgücü yapısı ile ilgili bilgileri toplamak.										
Örneklem Büyüklüğü	<table border="1"> <thead> <tr> <th><i>Yıl</i></th> <th><i>Örneklem Büyüklüğü</i></th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1988</td> <td>11.160 hanehalkı</td> </tr> <tr> <td>1994</td> <td>15.000 hanehalkı</td> </tr> <tr> <td>2000</td> <td>Aylık 7.800 hanehalkı / üç aylık 23.000 hanehalkı</td> </tr> <tr> <td>2004</td> <td>Aylık 13.000 hanehalkı (kilit değişkenler ile ilgili NUTS2 düzeyi tahminleri)</td> </tr> </tbody> </table>	<i>Yıl</i>	<i>Örneklem Büyüklüğü</i>	1988	11.160 hanehalkı	1994	15.000 hanehalkı	2000	Aylık 7.800 hanehalkı / üç aylık 23.000 hanehalkı	2004	Aylık 13.000 hanehalkı (kilit değişkenler ile ilgili NUTS2 düzeyi tahminleri)
<i>Yıl</i>	<i>Örneklem Büyüklüğü</i>										
1988	11.160 hanehalkı										
1994	15.000 hanehalkı										
2000	Aylık 7.800 hanehalkı / üç aylık 23.000 hanehalkı										
2004	Aylık 13.000 hanehalkı (kilit değişkenler ile ilgili NUTS2 düzeyi tahminleri)										
Örnekleme Metodolojisi	8 alt örneklem içeren, iki aşamalı katmanlandırılmış kümelennmiş olasılık örnekleme. 2000 yılından bu yana, aynı hanehalkları 18 aylık bir dönemde dört kez olmak üzere ankete dahil edilmiştir.										
Diğer	<ul style="list-style-type: none"> 1988 yılından bu yana düzenli olarak uygulanmaktadır; başlangıçta yılda iki kez uygulanmaktaydı. 2000 anketinden bu yana veriler üç ayda bir, 2005'ten bu yana aylık olarak (üç aylık hareketli ortalamayı kullanarak) yayınlanmaktadır. Anket sorularında zaman içinde belirli bir ölçüde değişiklik yapılmıştır ancak kilit değişkenlerin tanımları 1988-2006 yılları arasındaki uygulamalarda sabit kalmıştır. Doğum verileri eksiktir ve ücret verileri sadece son dönemdeki uygulamalarda mevcuttur 										

TÜRKİYE HANEHALKI BÜTÇE ANKETİ (HBA)									
Sorumlu Kuruluş	Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)								
Amaç	Türkiye'de tüketim ve yoksulluk istatistiklerini ortaya koymak								
Örneklem Büyüklüğü	<table border="1"> <thead> <tr> <th><i>Yıl</i></th> <th><i>Örneklem Büyüklüğü</i></th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>2002</td> <td>ayda 800 hanehalkı / yılda 9600</td> </tr> <tr> <td>2003</td> <td>ayda 2.160 hanehalkı / yılda 25.920 (NUTS-1 düzeyi)</td> </tr> <tr> <td>2004</td> <td>ayda 720 hanehalkı / yılda 8.640 hanehalkı (kentsel ve kırsal düzeyde)</td> </tr> </tbody> </table>	<i>Yıl</i>	<i>Örneklem Büyüklüğü</i>	2002	ayda 800 hanehalkı / yılda 9600	2003	ayda 2.160 hanehalkı / yılda 25.920 (NUTS-1 düzeyi)	2004	ayda 720 hanehalkı / yılda 8.640 hanehalkı (kentsel ve kırsal düzeyde)
<i>Yıl</i>	<i>Örneklem Büyüklüğü</i>								
2002	ayda 800 hanehalkı / yılda 9600								
2003	ayda 2.160 hanehalkı / yılda 25.920 (NUTS-1 düzeyi)								
2004	ayda 720 hanehalkı / yılda 8.640 hanehalkı (kentsel ve kırsal düzeyde)								
Örnekleme Metodolojisi	Örneklem olarak alınan hanehalkları katmanlandırılmış iki aşamalı küme örneklem yöntemi ile seçilmiştir; bir yıl içinde her ay değişmiştir.								
Diğer	Rapor'da mevcut dört yıllık veriler kullanılmıştır: 2003-2006 HBA tarafından toplanan kazanç verileri, HİA tarafından toplanan verilerden daha ayrıntılıdır.								

TÜRKİYE NÜFUS VE SAĞLIK ANKETİ (NSA)									
Sorumlu Kuruluş	Hacettepe Üniversitesi Nüfus Araştırmaları Enstitüsü (HÜNAE)								
Amaç	Kadınlarla ilgili doğum, kocanın geçmişi, doğum bölgesi ve yeri, göç durumu ve diğer sosyal ve kültürel değişkenler gibi geniş çaplı bilgilerin toplanması.								
Örneklem Büyüklüğü	<table border="1"> <thead> <tr> <th><i>Yıl</i></th> <th><i>Örneklem Büyüklüğü</i></th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1993</td> <td>8.619 hanehalkı ve 50 yaş altındaki 6.519 daha önce evlenmiş kadın</td> </tr> <tr> <td>1998</td> <td>8.059 hanehalkı, 15 - 49 yaş arası 8.576 kadın ve 1.971 koca</td> </tr> <tr> <td>2003</td> <td>10.836 hanehalkı ve 8.075 daha önce evlenmiş ve 15 - 49 yaş arası kadın (NUTS1)</td> </tr> </tbody> </table>	<i>Yıl</i>	<i>Örneklem Büyüklüğü</i>	1993	8.619 hanehalkı ve 50 yaş altındaki 6.519 daha önce evlenmiş kadın	1998	8.059 hanehalkı, 15 - 49 yaş arası 8.576 kadın ve 1.971 koca	2003	10.836 hanehalkı ve 8.075 daha önce evlenmiş ve 15 - 49 yaş arası kadın (NUTS1)
<i>Yıl</i>	<i>Örneklem Büyüklüğü</i>								
1993	8.619 hanehalkı ve 50 yaş altındaki 6.519 daha önce evlenmiş kadın								
1998	8.059 hanehalkı, 15 - 49 yaş arası 8.576 kadın ve 1.971 koca								
2003	10.836 hanehalkı ve 8.075 daha önce evlenmiş ve 15 - 49 yaş arası kadın (NUTS1)								
Örnekleme Metodolojisi	NSA - 2003 örnekleme ağırlıklı, çok aşamalı, katmanlandırılmış küme örnekleme yaklaşımı ile seçilmiştir.								
Diğer	Anket 1968 yılından bu yana 5 yıllık aralıklarla gerçekleştirilmektedir. Kadınların işgücü piyasasına katılımı ile ilgili veriler 1998 yılından bu yana toplanmaktadır.								

Nitel Veriler

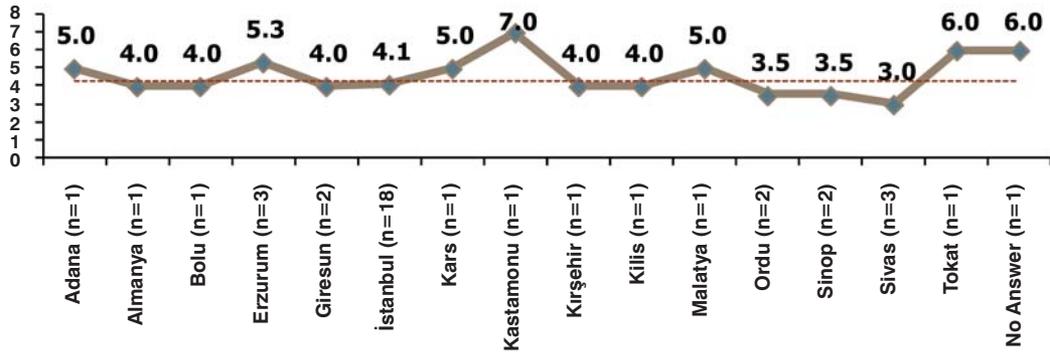
TÜRKİYE'DE KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMI		
Sorumlu Kuruluş	Dünya Bankası tarafından başlatılan GfK (Growth for Knowledge) Türkiye – çalışması	
Amaç	Türkiye'deki kadınların işgücüne katılımının düşük olmasının sebeplerinin araştırılması; Türkiye'de kadınların işgücüne katılımının artırılması için anlayış oluşturmak	
Yer / Tarih	İstanbul'un Kentsel Kesimleri, 12-23 Şubat 2009	
Metodolojiler	Odak Grubu Görüşmeleri	Ev Ziyaretleri
Örneklem Büyüklüğü /Miktar	8 mini odak grubu görüşmesi /her birinde 4-5 kişi ile görüşüldü	9 Ziyaret
Yaklaşık Süre	2 saat	1 Saat
Spesifik Yer	GfK Türkiye Nitel Çalışma Stüdyoları (arkasını gösteren ayna ile donatılmış bir mekan)	Katılımcıların evleri
Diğer	Çalışmaya katılma süreci telefon görüşmeleri yoluyla yürütülmüştür. Her bir katılımcıya bir alan bilgisi ve tarama formu verilmiştir. ESOMAR çoklu katılım kuralları uygulanmıştır.	
	Katılımcılara ankete katılmaları için teşvik verilmiştir.	
	Odak grubu görüşmelerinde hem görüntü hem de ses kaydı yapılmıştır. Ziyaretlerde ses kaydı yapılmıştır. Kayıtlar GfK Türkiye tarafından altı ay boyunca tutulacaktır.	

Odak Grubu Görüşmelerinin Ayrıntıları				
Sayı	Katılımcılar	Yaş	Medeni Durum ve Çocuk Sayısı	Respondents
3	KADIN Aktif olmayan, en az 3 ay önce işten ayrılmış	18-24	Evli ve Bekar	2
		25-35	Evli (çocuklu ve çocuksuz)	En az 1
		36-45	Evli (6 yaşından küçük çocuklu ve çocuksuz)	En fazla 2
3	KADIN Aktif olmayan, daha önce hiç çalışmamış	18-24	Evli ve Bekar	2
		25-35	Evli (çocuklu ve çocuksuz)	En az 1
		36-45	Evli (6 yaşından küçük çocuklu ve çocuksuz)	En fazla 2
2	ERKEK	18-45	Görüşülen kadınları kocaları	
8	Toplam 8 Odak Grubu Görüşmesi			

Ev Ziyaretlerinin Ayrıntıları				
Sayı	Katılımcılar	Yaş	Medeni Durum ve Diğer Özellikler	
1	KADIN Aktif olmayan, en az 3 ay önce işten ayrılmış	18-24	Evli ve çocuklu	
1		25-35	Evli ve çocuksuz	
2		25-35	Evli ve çocuklu	
2		36-45	Evli ve çocuklu	
1	KADIN Aktif olmayan, daha önce hiç çalışmamış	18-24	Bekar	
1		18-24	Evli ve çocuklu	
1		36-45	Evli ve çocuklu	
9	Toplam 9 Ev Ziyareti			

Toplam Örneklem Özellikleri – Ayrıntılar

Daha Önce Çalışmış		Yaş		Medeni Durum		Hanehalkı Büyüklüğü		Çocuk Sayısı	
Kat.	%	Kat.	%	Kat.	%	Kat.	%	Kat.	%
Evet	53	18-24	25	Evli	87	2 kişi	5	1 çocuk	14
Hayır	48	25-34	37	Bekar	10	3 kişi	20	2 çocuk	49
		35-44	38	Boşanmış	3	4 kişi	35	3 çocuk	26
						5 kişi	28	4 çocuk	3
6 kişi	8	5 çocuk	3						
7 kişi	5	Çocuksuz	6						

Doğum Yerlerine göre Hanehalkı Büyüklükleri

Göstergeler, Değişkenler ve Tanımlar

RAPORDA KULLANILAN TEMEL İSTİHDAM GÖSTERGELERİ		
$U = \text{İşsiz Nüfus}$ $E = \text{İşi Olan Nüfus}$		$WAP = 15 - 64 \text{ yaş arası nüfus}$ $LF = \text{İşgücünde yer alan nüfus } (U + E)$
Gösterge	Açıklama	Hesaplama
İGK oranı (%)	WAP'takiler arasında işgücü oranı	$LF (U + E) \div WAP$
İstihdam Oranı (%)	WAP'takiler arasında işi olanların oranı	$E \div WAP$
İşsizlik Oranı (%)	İşgücü içinde işsizlerin oranı	$U \div LF$
Faaliyetsizlik Oranı (%)	WAP'takilerin işgücü içinde olmayan kısmı	$WAP - LF \div WAP$
İş sahibi olmama Oranı (%)	WAP'takiler arasında çalışmayanların oranı, öğrenciler hariç	$U + (WAP - LF) - Enrolled \div WAP$

DiĞER KAYNAKLARDA KULLANILAN İSTİHDAM GÖSTERGELERİ	
TÜİK – Türkiye İstatistik Kurumu	
<i>İşgücüne Katılım</i> <i>İşsizlik</i>	İşgücünün 15 yaş ve üzeri kurumsal olmayan nüfusa oranı. Çalışma çağında olup (15 yaş ve üzeri) da referans dönemde işi olmayan (herhangi bir işte bir saat için bile olsa bir kar, aynı ödeme veya aile getirisi karşılığında çalışmamış, hiçbir işle bağlantısı olmayan) son üç ay içerisinde iş bulmak amacıyla iş arama kanallarından en az birisini kullanan ve iki hafta içinde işe başlamaya hazır olan kişiler. Bir iş bulmuş olup üç ay içerisinde işe başlayacak olan, veya kendi işini kurmuş olup işe başlamak için gerekli belgeleri tamamlamak için bekleyen kişiler de, iki hafta içinde işe başlayabilecek durumda oldukları takdirde işsiz olarak kabul edilmişlerdir.
Eurostat – Avrupa Birliği İstatistik Kurumu	
<i>İşsizler</i>	15- 74 yaş arasında olup (1995-2000 yılları için, İspanya, İsveç, Birleşik Krallık, İzlanda ve Norveç'te 16-74 yaş arası olanlar) referans hafta içinde işi olmayan, geçmiş dört hafta boyunca aktif olarak iş arayan ve hemen veya iki hafta içinde işe başlamaya hazır olan herkes. İşsizlik süresi, iş arayarak geçen süre olarak veya en son iş sahibi olunan zamandan beri geçen süre (eğer bu süre iş arayarak geçen süreden kısa ise) olarak tanımlanmaktadır.
<i>İşi Olanlar</i> <i>İşsizlik Oranı</i>	Referans hafta boyunca ücret veya kar karşılığında en az bir saat boyunca çalışmış olan veya söz konusu işe geçici olarak gitmeyen kişiler. İşgücü içinde yüzde (%) olarak, işsiz kişilerin sayısı. İşgücü, işsizlerin ve işi olanların sayısının toplamıdır.
OECD – Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı	
<i>İş Gücüne Katılım</i> <i>İşsizlik</i>	İşgücünün çalışma çağındaki (15-64 yaş) kurumsal olmayan nüfusa oranını gösterir. Belirli bir yaşın üzerinde olup, referans dönemde aşağıdaki kriterleri karşılayan kişiler: <ul style="list-style-type: none"> • işi olmayan; yani referans dönemde ücretli istihdam içinde bulunmayan veya kendi işini yapmayan. • şu anda çalışabilecek olan; yani, referans dönemde ücretli istihdam veya kendi işini yapmaya müsait olan. • iş arayan; yani, belirli bir süre boyunca geçmişte ücretli iş aramak veya kendi işini yapmak için belirli adımlar atmış olan. Bu belirli adımlar arasında; bir kamu veya özel istihdam bürosuna kaydolmak; işverenlere başvuruda bulunmak; işyerlerinde, çiftliklerde, fabrika girişlerinde, pazarlarda veya diğer toplanma yerlerinde iş aramak; gazetelere ilan vermek veya gazete ilanlarına cevap vermek; arkadaşlardan veya akrabalarından iş bulmak için yardım talep etmek; kendi işini kurmak için arazi, bina, makine veya ekipman aramak; mali kaynak aramak; izin ve ruhsat başvurusunda bulunmak, vs. yer alabilir.
WDI – Dünya Kalkınma Göstergeleri	
<i>İş Gücüne Katılım</i>	İşgücünün çalışma çağındaki nüfusa (15 yaş ve üzeri) oranını gösterir.

EK B

Nitel Analizden Alıntılar

“Mesleksiz” Bir Ev Kadını Olmakla İlgili Algılamalar

- Tüm Kadınlar
- Kocalar

KENDİNİ TANIMLAMA

- “Kocanız sizi aldatsa bile, siz kocanıza sadık kalmalısınız”
- “Çocuğumuz olduğu için istediğiniz zaman özgürce sinemaya gidemezsiniz”
- “Fazlasıyla zamanınız var; dolayısıyla kocanız ve çocuklarınız için daha fazla zaman ayırabilirsiniz. Onların ihtiyaçlarına karşı daha duyarlı olabilirsiniz. Onlara karşı anlayışlı olmaya, anne şefkatiyle yaklaşılmaya çalışıyorsunuz”
- “Hep aynı şeylerle uğraşarak veya komşularla dedikodu yaparak kendinizi geliştiremiyorsunuz. Dolayısıyla zamanla başkalarının yanında aşağılık duygusuna kapılıyorsunuz”
- “İnsan kayıncı ile yaşayınca özgür olamaz. Herşey için ondan izin almam gerekiyor”
- “Evde hep yalnızım; komşularım ve akrabalarım çok az temas kurabiliyorum. Dolayısıyla, yabancılarla birlikte olduğumuz sosyal ortamlarda kendime güven hissetmiyorum.”
- “Kayıncı veya kocam ‘sen eğitim almadın, hiçbir yeteneğin yok; dışarıda ne yapabilirsin ki? Nasıl para kazanabilirsin?’ diyerek beni küçük görüyor. Bu durum beni çok üzüyor ve özgüvenimi azaltıyor”
- “Herkes sizden düzenli ve temiz olmanızı bekliyor; dolayısıyla çalışan bir kadına nazaran daha titiz oluyorsunuz”
- “Zamanın çoğu evde geçtiği için, kişisel bakım için zaman ayıramıyorsunuz. Özel günler dışında fazla makyaj yapmıyorsunuz veya kuaföre gitmiyorsunuz”
- “Ekonomik bağımsızlığı olmadığı için, sessiz kalmayı tercih ediyor ve kocasına veya kayınanasına karşı gelemiyor”
- “İstemiyorsam temizlik veya ev işi yapmıyorum. Çocuklar okula gittikten sonra uyuyorum. Çoğu zaman televizyon izliyorum”

YAŞAM TARZI VE DEĞERLER

- “Ev kadını olmak tekdüze bir hayata sahip olmak anlamına geliyor. Her gün aynı şeyleri yapıyorsunuz. Kimse sizi takdir etmiyor. Üstelik, bir şey eksik olduğunda kocanız bundan şikayet ediyor ve “bütün gün ne yaptın?” diyerek yaptığınız işleri küçümsüyor. Çocuklar hep annelerinden bir şeyler bekliyor, babalarından değil”
- “Saat 23:00’den sonra, herkes odasına çekildiğinde, çayımı alıp televizyon izliyorum. Kendi başıma kalıp rahatladığım tek an bu”
- “Ev kadını olduğumuz zaman, tüm aile üyeleri sorumlulukları size yüklüyor. Çocuklar odalarını temizlemiyorlar”
- “Ev kadınları zamanlarını ev işleri yaparak ve örgü gibi el işleri yaparak geçirmeye çalışıyorlar. Bu sıkıcı bir şey. Evde sıkıldığı zaman, rahatlamak için markete gidiyorlar. Ve insan zamanla daha yavaş ve tembel bir hale geliyor”
- “Bir şey almadan önce çok düşünüyorsunuz, özgürce harcama yapamıyorsunuz. Sınırlı kaynaklarınızla ihtiyaçlarınızı önceliklendirmeniz gerekiyor”

KENDİSİ İLE İLGİLİ DUYGULAR

- “Çocuklar küçükken onların arkadaşları gibiydim. Ellerini tutuyordum ve etrafta beraber geziyorduk. Şimdi kendi arkadaşları var. Yalnızlaştım ve içime kapandım”
- “Bir ev kadını olarak, bizim işimiz çok nankör. Çabalarımızın karşılığında hiçbir şey almıyoruz. Bu motivasyonumuzu kaybettiriyor. Zaman geçtikçe kendinizi yıpranmış hissediyorsunuz”
- “Hep aynı işleri yaptığınız ve kocanıza ve çocuklarınıza bağlı olduğunuz için kendinizi yorgun ve bıkkın hissediyorsunuz. Kocanızdan para istemek çok zor. Bu da gerçekten çok stresli”
- “Eğer kocalar bir şeye hayır diyorsa, istediğiniz şey için ısrar edemiyorsunuz. Bu da sizi itaatkar yapıyor. Eğer farklı davranırsanız, kocanız size kötü davranır. Dolayısıyla, bu korku içinde yaşıyorsunuz”

KOCANIN SÖZLERİ

- “Çocuklar ile en fazla 20 dakika zaman geçirsem bitkin düşüyorum. Ama o buna doğal olarak alışkın olduğu için, çocuklarla birlikte olmaktan keyif alıyor ve bizim kadar yorulmuyor”

“Meslek Sahibi” Bir Çalışan Kadın Olmak İle İlgili Algılamalar

- Tüm Kadınlar

KENDİNİ TANIMLAMA

- “Eğer kadın ekonomik bağımsızlığa sahip ise, bir “leydi” gibi yaşar. Güzel kıyafetler giyer, bakımlı görünür. Son modayı takip eder. Hafta sonlarında dışarıda yemek yer, farklı yerlere seyahat eder, sinemaya gider, vs. Tatile çıkar. Hayatını dolu dolu yaşar”
- “Eğer iyi bir pozisyonda çalışıyorsa, kaynanasına veya kocasına her şeyi açıklamak zorunda değildir. Daha güçlüdür. Hayatını özgürce yaşar. İsteddiği şeyi yapar. Etraftaki insanlar ona saygı gösterir”
- “Daha iyi bir kariyere sahip olmak için daima kendini geliştirmeye çalışır. Herkes ona saygı duyar. Kocasının karşısında daha güçlü olur. Kendini iyi savunabilir”
- “Hayatının her günü bir önceki günden farklıdır. Dinamik ve canlı bir hayatı olur”

YAŞAM TARZI VE DEĞERLER

- “Kendini iyi hissetmese bile işe gitmek zorundadır. İyi bir iş ortaya koyma sorumluluğu vardır. Üzerinde patronunun yarattığı stres ve baskı vardır. Hafta içinde kendisine ayıracak fazla zaman bulamaz”
- “Çalışan kadınlar zamanı iyi planlar. Programını önceden ayarlamak zorundadır. Örneğin yemekleri akşamdan pişirir. Hazır gıda kullanır, hızlıca pişirebilmek için hazır yıkanmış ıspanak kullanır. Ancak, bir ev kadınının ıspanak yıkamak için zamanı vardır ve yemek hazırlığı için daha fazla zaman ayırabilir”
- “Çalışan kadınlar dışarıda nasıl düzgün davranılacağını bilir. İnsanlarla sosyal etkileşime girmek, yeni dostluklar kazanmak ve ihtiyaçlarını kendisi karşılama konusunda öz güvene sahiptir”
- “Çocukları ve kocası ile birlikte geçirebileceği yeterli zaman bulamaz. Çocuklarına başkası bakar. Çocuklarda biraz sevgi ve iletişim eksikliği olabilir; bunun sonucunda bazı sorunlar ortaya çıkabilir”

KENDİSİ İLE İLGİLİ DUYGULAR

- “İşinizde başarılı olduğunuzu gördüğünüzde, daha fazla öz güven kazanırsınız, daha dinamik ve daha üretken hale gelirsiniz..”
- “Dışarıda çalıştığımızda daha açığız oluyoruz. Kimse sizi kolaylıkla kandıramıyor”
- “Ev işlerinde kocasından yardım alıyor. Kocasına hoşgörülü davranıyor ve bu durum onu memnun ediyor”
- “Dışarıda çalışmak ve aynı zamanda ev kadını olmak, aileye zaman ayırmak kolay değil; çalışan kadınlar yoruluyor”
- “Kararlar koca ile birlikte alınıyor. İlişkilerde eşitlik oluyor. Bir şey söylemek istediği zaman çekinmiyor. Öz-saygısı oluyor”
- “Kocasıyla karşı fikirleri paylaşma ve kendini savunma cesareti oluyor. Daha fazla öz güveni oluyor”

“Meslek sahibi olmadan” Çalışan Kadın ile ilgili Algılamalar

- Tüm kadınlar

KENDİNİ TANIMLAMA

- “Çalışıyorsunuz ama kazandığımız parayı kendinize ayıramıyorsunuz. Kocanız parayı alıyor. Siz çalıştığımızla kalıyorsunuz ve karşılığında elinizde hiçbir şey olmuyor. Bu durum insanı yoruyor”
- “Eve çok yorgun geldiği için, kocasına, çocuklarına ve kendine ayıracak enerjisi kalmıyor. Bir aile olarak yaşayamıyorlar; birbirleri ile olan ilişkileri çok sınırlı oluyor. Bu oldukça zor bir yaşam tarzı”
- “En azından hafta sonları gezmek ve arkadaşlarını ziyaret etmek için bağımsızlığı oluyor”

YAŞAM TARZI VE DEĞERLER

- “Eve geldiğinizde kocanız ve çocuklar her şeyi sizden bekliyor. Yoruluyorsunuz” (eskiden çalışmış yaşlı bir kadın)
- “Temizlikçi olarak işe gitmek için sabah erken uyanmak zorundasınız; sonra eve geliyorsunuz ve evdeki işleri yapıyorsunuz. Gece çok geç saatlerde yatıyorsunuz. Ertesi sabah erkenden uyanmak çok zor oluyor. Zaman içinde tükeniyorsunuz” (daha önce hiç çalışmamış genç bir kadın)
- “Erkek kahveye gidiyor ; kadın eve geç geliyor; çocukları ile tam olarak ilgilenemiyor. Kadın ve kocası sinirlendiğinde birbirlerine kötü sözler söylüyorlar; bu durum ailenin psikolojisini olumsuz yönde etkiliyor” (daha önce çalışmış genç bir kadın)

KENDİSİ İLE İLGİLİ DUYGULAR

- “Sıkıntılı, sinirli ve çocuklara karşı hoşgörüsüz oluyorsunuz”
- “Uzun saatler çalışmak, yorulmak ve kendisi için zaman ayıramamak insanı yıpratıyor”
- “İşte diğerleri size iyi davranmıyor; dolayısıyla aşağılık duygusuna kapılıyorsunuz”

Çalışmayı Bırakma Sebepleri

- Daha önce çalışmış kadınlar

İSTİHDAM KOŞULLARI

- “Bir markette mağaza müdürü olarak çalışıyordum. Bana sigorta yaptırdıklarını söylemişlerdi. Bir süre sonra kontrol ettim ve sigorta yaptırmadıklarını gördüm. Ben sosyal güvence istedim, ama onlar sigortalı çalıştıramayacaklarını söylediler. Bunun üzerine ben de işi bıraktım. Sosyal güvenlik çalışan bireyler için hayati önem taşıyor”
- “Koşulları beğenmedim ve işi bırakmaya karar verdim. Sabah saat 8’den akşam saat 9’a kadar çalışıyordum ve 650 TL kazanıyordum. Evde oturmanın daha iyi ve daha rahat olacağını düşündüm....”
- “Tekstil işçisi olarak çalışıyordum. Sosyal güvenliğimi başlattılar ama sonra kestiler. Bazen maaşımı ödemediler. ...Onlara artık çalışmayacağımı söyledim...”
- “Bir bayanın evinde yaklaşık 1 yıl hizmetçi olarak çalıştım. Yol paramı vermedi ancak çok iyi biriydi. Kendi evinin benim de evim olduğunu söylüyordu. Ancak, çok uzak olduğu için işi bırakmak zorunda kaldım,; evi Ulus’taydı...”
- “Maddi durumumuz kötüleşmezse asla bir daha çalışmayı düşünmüyorum. İşyerindeki insanları sevmediğim ve onlara güvenmediğim için işi bırakmaya karar verdim. Benim için evde olmak daha kolay ve daha rahat”
- “Bir temizlik şirketinde çalışıyordum; ofislere temizlik hizmetleri veriyorduk. Ancak, işverenim yol ve yemek masraflarını karşılamadı”
- “Sosyal güvencesi yoktu; yol paralarımı da vermiyorlardı; bu sebeple işi bıraktım”

ÇOCUK BAKIMI

- “Evlenmeden önce de çalışıyordum; ama para için değil sosyal bir faaliyet olsun diye. Başka insanların yaşamlarını ve yeni şeyleri merak ediyordum. Evlendikten sonra hemen hamile kaldığım için artık çalışmamaya karar verdim. Ancak çocuğum büyüdükten sonra tekrar çalışmaya başlamayı düşünüyorum. Ev kadınları tüm gün evde oldukları için kendilerini geliştiremiyorlar. Ama ben kendimi geliştirmek ve yeni şeyler öğrenmek istiyorum”
- “Çocuğuma kayınvalidem bakıyordu. Ancak yaşlıydı; küçük bir çocuğa bakmak onun için zorlaşmıştı. Onun da ötesinde, çocuğum beni öznlüyor ve yaramazlaşıyordu. Dolayısıyla, işi bırakmak zorunda kaldım. Şimdi çocuktan dolayı tekrar çalışmaya başlayamıyorum”
- “Yaklaşık 70 kadına boncuk işleri veriyordum ve çalışmalarını kontrol ediyordum. Çok uzun saatler sürüyordu ve çok yorucuydu. Daha sonra bir sağlık sorunum oldu ve işitme engelli olan çocuğumun ihtiyaçlarını kendim karşılamam gerekti. İş bırakmak zorunda kaldım”
- “Tekstil sektöründe çalışıyordum. Daha sonra hamile kaldım ve o dönem çok zor geçti. Çalışma koşulları çok yorucu olduğu için işi bırakmak zorunda kaldım”
- “Yol param karşılanıyordu ve sosyal güvencem vardı. Hamilelik sebebiyle işi bırakmak zorunda kaldım. Sonra tekrar çalışmaya başladım. Ama daha sonra çocuğuma bronşit teşhisi konuldu. Çocuğuma bakmak için işi bırakmak zorunda kaldım”
- “3 yıl bir markette çalıştım. Hamile kalınca çalışmayı bıraktım”
- “Kızım çok küçük olduğu için onu yalnız bırakmak istemiyorum”

AİLE

- “Şu anda birçok iş fırsatı var ancak kocam çalışmama izin vermiyor; çünkü çok uzun fazla mesai yapmak gerekecek ve işyeri çok uzak.”
- “Kocam taksi şoförü ve her gün her türlü insanla karşılaşiyor. Biraz şüpheli ve güvensiz. Dışarıda çalışmam halinde başıma kötü bir şey geleceğinden korkuyor gibi. Bazı erkekler benden hoşlanabilir ve peşime takılabilir veya kapkaç olayı başıma gelebilir diye korkuyor.”
- “Kocam beni kaybetmekten korkuyor gibi. Özgüvenim onu rahatsız ediyor.”
- “Çocukluğumda Adana’da tarım işçisi olarak çalışmışım. Nişanladığım dönemde İstanbul’a göç ettik. İstanbul yabancı ve tehlikeli bir ortam olduğundan dolayı, babam o zamandan bu yana çalışmama izin vermiyor”
- “Kocam, iş bulup çalışmaya başlamam halinde babamın evine gitmemi ve bir daha asla geri dönmememi söylüyor. Kendisi Türkiye’nin doğusundan ve oradaki insanlar geleneksel olarak kadınların çalışmasına karşı”
- “İstanbul’da erkek kardeşim ile birlikte yaşıyorduk ve annem-babam Sivas’ın bir köyündeydi. Babamın bir arkadaşının marketinde çalıştım. Markette çok iyi, aile ortamına benzer bir ortam vardı. Ancak, babam beni işten aldı. Erkek kardeşlerin artık büyüdüğümü söyleyerek çalışmama izin vermediler (...) Bilmiyorum ... beni kontrol etmeye başladılar. Örneğin, cep telefonumu kontrol ediyorlar”
- “Kocamın arkadaşlarının çalıştığı Divan Pastanesinden güzel bir iş teklifi aldım. Ancak, çok fazla erkeğin arasında olmamı istemediğinden dolayı kocam orada çalışmamı istemedi.”
- “Çalışırsam, aileye destek sağlayabileceğim için kocam çok mutlu olacaktır ben de. Asla çalışmama karışmaz. ‘Evin düzeni bozulmadığı sürece çalışabilirsin’ diyor. Çalışmak istediğimi biliyor. Sırtımı başkasına dayamak istemiyorum. Bekarken bile erkek kardeşimden veya babamdan para istemezdim. Hep kendi paramı kendim kazandım.”
- “Evlenden önce erkek kardeşimin marketinde çalışıyordum. Kendi yerimiz olduğu için rahattım. Evimize yakın mesafedeydi. Evlendikten sonra kocam kendi gelirinin ailemiz için yeterli olacağını söyleyerek çalışmamı istemedi”
- “Erkek kardeşlerim çok sıkı. En büyük ağabeyim çalışmam için bana harçlık veriyor”
- “Kocam çalışmam halinde çocukları ve ev işlerini ihmal edeceğimi kendisi için düzenli yemek pişiremeyeceğimi söylüyor...”
- “Kocam evde boncuk veya dikiş işleri yapmama karışmadı. Ancak dışarıda çalışmamı istemiyor. Kendi babam da kadınların çalışmasına karşı. Belki kocam bu sebepten dolayı çalışmama izin vermiyor olabilir. Ailem evini geçindiremediği için kocamı suçlayabilir.”
- “Kocam işten atılmıştı ve iki ay işsiz kaldı. O durumda bile çalışmama izin vermedi. Kendisinin ailesini geçindirebilecek kadar sağlıklı olduğunu ve bana minnet etmeye ihtiyacı olmadığını söyledi...”
- “Kocamın ailesi çok tutucu ve gerici. Ailesinde şimdiye kadar hiçbir kadın dışarıda çalışmamış. Galiba ‘başkaları ne düşünür’ diye bir endişeleri var...”

EKONOMİK KRİZ

- “Ekonomik kriz sebebiyle işimden ayrılmak zorunda kaldım. Çalışmak istiyorum ama bu aralar hiç iş yok”
- “Bir televizyon program için konuk ayarlıyordum ve orada çay servisi yapıyordum. Evime yakındı. Koşulları iyiydi; sigortam vardı, maaşım yeterliydi, yeni insanlarla tanışıyordum. Daha sonra program sona erdi ve işsiz kaldım”

Çalışmama Sebepleri

- (a) Daha önce hiç çalışmamış kadınlar

AİLE

- “Kocam benim için üzülüyor. Çünkü bel fıtığım ve romatizmam var. Bu nedenle de kendimi verimli hissetmiyordum. Geçen yaz bir hukuk bürosunda iş buldum, beni mülakata çağırdılar. Kocama söylediğimde mülakata gitmememi söyledi. Çalışırsam yorulacağımı ve ailede huzursuzluk çıkacağını söyledi”
- “Çalışmayı çok istiyordum. Ancak, kocam hiçbir zaman çalışmamı onaylamadı. Ona göre, çalışan bir kadın kocasına karşı saygısız, kıymet bilmez ve itaatsiz olur. Dolayısıyla, kadın çalışırsa evde huzursuzluk çıkacağını düşünüyor”
- “Kocalar eğitilmiş ve bilgili kadınlardan korkuyorlar; dolayısıyla eşlerinin dışarıda çalışıp para kazanmalarını istemiyorlar. Eşleri üzerindeki güçlerini kaybedeceklerinden ve kendilerini daha aşağıda hissedeceklerinden korkuyorlar”
- “Kocam çalışmamı istemedi. Bir kadın çalışırsa alınan kararlara karışacağını düşünüyor.”
- “Hep çalışmak istemişimdir. Ancak, ailemin tek kızıydım. Bizim ekonomik sorunumuz yoktu ve ailem de çalışmama izin vermedi. Babam hala aynı. Beni hayatım boyunca destekleyeceğini söylüyor. Benzer şekilde, eğitimime devam etmeme de izin vermediler, beni evde oturmaya zorladılar.”
- “Küçükken ve bekarken baş örtüsü takıyordum. Ama babam çalışmama müsaade etmedi. Bana ‘Kendi kızımın dışarıda çalışmasına izin veremem ve zaten kızların çalışmaması gerekir; bizler erkekmiş ve dışarıdaki iş koşullarını biliyoruz; hiçbir eksiğin yok dolayısıyla çalışmana ne gerek var!!!’ dedi. Zaten 3-4 yıla evleneceksin... Evlendikten sonra da kocam çalışmama izin vermedi”
- “Kocam ve ailesi çalışmama izin vermezler; kadınların pencereden bile dışarı bakmaması gerektiğini düşünüyorlar. Ayrıca ben köyden geldiğim için cahil olduğumu, kendi ayaklarım üzerinde duramayacağımı söylüyorlar”
- “Günde iki saat çalışacağım bir aşçılık işi buldum. Ben 40 yaşındayım ve dört çocuğum var. Ama babam çok kızdı.. Beni büyüttüğünü, evlendirdiğini ve her zaman desteklediğini söyledi; kocam evini nasıl geçindiremezdi ve beni çalıştırmayı nasıl düşünebilirdi?... Kocamdan önce, babam asla çalışmama izin vermeyecektir!!!”
- “Bekarken annem hasta olduğu için ona bakmam gerekiyordu. Evlendikten sonra, kocam izin vermedi. Kendisi Erzurumlu ve o bölgede kadınların çalışmaması gerektiğine inanılıyor”
- “Kocam dört ay işsiz kaldı. O durumda bile iş aramama izin vermedi”
- “Annem ve babam, evlendikten sonra nişanlımın izin vermesi halinde çalışabileceğimi söylüyor”
- “Arkadaşlarımdan ikisi borca girdi. Çalışmaya başladılar. Komşular arasında, kocalarının araba alabilmek için onları çalıştırdığı yönünde kötü dedikodular ve eleştiriler yapıldı...”

EKONOMİK KRİZ

- “Kocam çalışmama karşı değil. Bir ara çalışmayı düşündüm; annemin çocuklara bakabileceğini düşündüm. Ama ekonomik kriz çıktı...”

YETERSİZ EĞİTİM

- *Keşke okuyabilseydim. Lise mezunu olsaydım düzgün bir özgeçmişim olurdu ve iyi bir iş bulabilirdim. Bugün eğitimimi sorduklarında “ilkokul mezunu” derken çok rahatsız oluyorum..*
- *“Keşke ilkokuldan sonra da okula devam etseydim. Bir ilkokul mezunu olarak nasıl bir iş bulabilirim ki?”*
- *“Sahip olduğun nitelikler ile sadece aşçılık gibi bir iş bulabilirim. Buna da kocam izin vermez. Çok düşük bir maaş için başkalarının kaprisini çekmeye değmeyeceğini söyler.”*

ÇOCUK BAKIMI

- *“Ben de çalışmayı düşündüm. Ancak daha sonra hamile kaldım. Şu anda da çocukların küçük”*
- *“Eğer çocukların olmasaydı çalışmayı düşünebilirdim. Ama öyle olsa bile ne iş yapabilirdim ki?”*
- *“İstanbul gibi bir şehirde 10 yaşındaki bir çocuğu bırakmak işe gitmek çok zor”*
- *“Çocuklarım büyüdüğünde çalışacağım”*
- *“Annem aynı apartmanda yaşıyor olsaydı çocuklarımı ona bırakabilirdim ve ben işe gittiğimde annem çocuklara bakabilirdi”*
- *“Küçük çocuğum 1,5 yaşına geldiğinde ben çalışacağım ve ona annem bakacak.”*
- *“Çocuklarım şu anda küçük; biri 5 yaşında, diğeri 7 aylık. Kocam çalışmama asla izin vermez. Ancak, küçük çocuğum 2 yaşına geldiğinde çalışmaya çok kararlıyım. Sonsuza kadar kocamın parasına güvenerek yaşayamam”*

Çalışmama Sebepleri

- (b) Çalışmak istemediklerini bildiren tüm kadınlar

İSTİHDAM KOŞULLARI

- *“Tekstil üretiminde çalışan bir arkadaşım anti-depresan kullanıyor. Çok yorulduğunu ve mutsuz olduğunu, kendi kazandığı parayı harcama özgürlüğünün olmadığını söylüyor. Kazandığı parayı doğrudan kocasına veriyormuş, kocası da ona yalnızca biraz cep harçlığı veriyormuş.. Hafta sonları da evde çalışıyor, ev işleri yapıyor. Çalışan kadın olmak bu mu? Çalışıyor ama kendi parası yok. Bu durumda, ben ondan daha lüks, rahat ve daha az yorucu bir hayata sahibim.”*
- *“İşin niteliğine bağlı. Tekstil üretiminde çalışan arkadaşlarım ile bir ilaç şirketinde masa başı işi olan arkadaşlarımın işleri arasında çok fark var.”*
- *“Bir daha tekstil sektöründe çalışmam. Tüm gün gürültü ve toz içinde çalışıyorsunuz”*
- *“Çalışmak isteyip istemediğimi sorarsanız, ‘hayır’ derim. Bugün ben ne yapabilirim? Hemşire olabilir miyim? Öğretmen olabilir miyim? Kesinlikle hayır.. O zaman değmez. Eğer tekstil sektöründe çalışırsam sonunda hastanelik olurum; dinlenmeye hiç zamanım olmaz; çalışma koşulları kötü, insanlar kültürsüz, maaşlar çok düşük...”*
- *“Maddi durumumuz kötüleşmez ise bir daha asla çalışmayı düşünmüyorum. Çünkü evde oturmak daha rahat ve kolay. Ayrıca işyerindeki insanları sevmiyorum ve onlara güvenmiyorum”*
- *“Çocuklarım küçük olduğu için, büyükanneleri tarafından büyütölmelerini istemiyorum”*
- *“Çocuklar varken çalışmak çok zor. Eğer 1.000 TL kazanırsanız tamam. Ama 800 TL yeterli değil. Dışarıda çalışacağıma evde boncuk işleri yaparım daha iyi, en azından çocuklar gözümün önünde olur”.*

Çalışma İstekliliği

- Tüm kadınlar

ÇOCUKLARIN GELECEĞİ

- “Çocuklarım büyüyor ve ihtiyaçları da her gün artıyor. Kendi paramı kazanıyor olsaydım onların istediklerine hayır demek zorunda kalmazdım”
- “Çocuklarıma daha iyi bir gelecek sunmak için; sınavlara hazırlanmaları ve okul başarılarına yardımcı olmak amacıyla onları dershaneye göndermek için... Bilgisayar istiyorlar, internet istiyorlar...”
- “Çocuklarımın mümkün olduğunca yüksek bir öğrenim görmesini istiyorum. Dolayısıyla, kazandığım parayı onların okul ihtiyaçları için kullanmak istiyorum”
- “Evimiz kira. Bugün tek gelir yetmiyor. Çocuklarım büyüyor; etrafta gördüklerini isteyecekler. Dolayısıyla, çalışıyor olsaydım istedikleri her şeyi alabilirdim”
- “Çocuğuma her şeyi vermek istiyorum”
- “Kızıma bir ev almak için para biriktirmek istiyorum. Eğer bana bir şey olursa, en azından kendi evi olur.”
- “Ailem beni okula gönderemedi ve ben şimdi bunun acısını çekiyorum. Çocuklarımın eğitimlerine devam etmelerini istiyorum. Gerekirse, eğitimlerini sürdürmelerini sağlamak için ev temizliğine giderim veya merdiven silerim. Oğlum şu anda üniversite öğrencisi”
- “Oğluma ayda 300 TL gönderiyoruz. Eğer çalışıyor olsaydım ayda 300 TL yerine 500 TL gönderirdim.. Böylece daha iyi koşullarda yaşayabilirdi ve parasını daha rahat harcayabilirdi”
- “Günlerimi daha iyi geçirmek ve çocuklarım ve kendime harcayabilmek için kendi paramı kazanayım diye çalışmak isterdim; ama kocam çalışmama izin vermez. Çünkü insanların ‘karısının parasını yiyor’ demesinden çekinir. Yoksa çalışmak isterim”
- “Sadece kocamı desteklemekle kalmaz, çocuklarıma daha iyi bir gelecek sağlayabilirdim. Açık konuşmak gerekirse, biz iyi bir çocukluk geçirmedik; İstanbul ile köy arasında sıkıştık. Çocuklarımın da benzer şeyler yaşamalarını istemiyorum. Onları daha iyi okullara göndermek, daha iyi eğitim almalarını sağlamak istiyorum”
- “Kızım sınavlara hazırlık için dershaneye gidiyor. Ama parasını babam ödüyor ve ben bundan rahatsızlık duyuyorum. Çocuğumun geleceği için kendim destek olmak istiyorum.”
- “Oğlum Mayıs ayında askere gidecek. Ona destek olabilmek ve rahat etmesini sağlamak için çok çalışmak istiyorum. Çocuklar aynı zamanda büyüdüler ve artık başlarının çaresine bakabiliyorlar. Ekonomik durumumuz çok iyi değil, dolayısıyla aile gelirine katkıda bulunmak ve kocamın yükünü hafifletmek istiyorum”

MADDİ SEBEPLER

- “Aile bütçesine katkıda bulunmak isterim. Kocam bir tekstil şirketinde çalışıyordu, ama şirket ekonomik kriz sebebiyle kapanınca işini kaybetti. Şu anda bir araba tamirhanesinde çalışıyor. Ödeyemediğimiz bir sürü fatura var”
- “Sigortam olması için...”
- “Kocama destek olmak istiyorum. Çok fazla çalışıp, aşırı yorulmasını istemiyorum. Ayrıca, ona güzel kıyafetler almak ona yeni şeyler giydirmek istiyorum...”

ÖZGÜVEN

- “Eğer bir şansım olsaydı, çalışmak isterdim. Öncelikle insanın özgüveni artar . Ayrıca, saygı duyulursunuz ve size daha insan gibi davranılır”
- “Çalışan bir kadın kaynanasına veya kayınpederine daha az bağımlı olur...”
- “Ekonomik bağımsızlığımı kazanmak için, kocamdan para istememek için; eğer kendi gelirim olsaydı istediğimi yapardım, paramı istediğim şekilde harcardım”
- “Sadece ekonomik koşullar sebebiyle değil, aynı zamanda yaratıcı bir insan olmak için çalışmak istiyorum”
- “Sizi kimse küçük göremez”
- “Kendi paramı harcayabilirdim, daha özgür ve bağımsız olabilirdim. Başkasından izin istemeden istediğim şeyi alabilirdim. Ama kocamın ailesi tutucu ve katı olduğu için, kızların dışarıda çalışmasına izin vermiyorlar. Okula gitmelerine bile izin vermiyorlar”
- “Daha önce çalıştığım için, kocamın kız kardeşine göre daha inatçıyım ve bilgiliyim. Dolayısıyla, kaynanam beni karşı görümceme davrandığı gibi taciz edemiyor ve küçük göremiyor; ona cevap verebiliyorum. Ama görümcemi sürekli aşağılıyor ve köye geri göndermekle tehdit ediyor” (23 yaşında evli bir kadının daha önce hiç çalışmamış görümcesi)
- “Benim için en önemli sebep kendime daha fazla inanmak ve güvenmek. Maddi açıdan başkasına bağlı olmak istemiyorum”
- “Kazandığım para ile tatile giderdim ve daha sosyal olurum”
- “Evimin dekorasyonunu değiştirdim”
- “Ekonomik avantajların yanında, kendimi üretken hissetmek isterdim”
- “Hayatımda bir değişiklik istiyorum”
- “Ev kadınlarının kendilerini geliştirmediklerine inanıyorum. Ben geri planda kalmak istemiyorum, kendimi geliştirmek istiyorum”
- “Çalışırken hayatla ilgili endişelerim daha azdı. İnsan evde oturduğu zaman, stresli ve sıkıntılı oluyor”
- “Örneğin, vitrinde pahalı bir elbise görüyorum ama çalışmadığım için onu alamıyorum.”
- “Çalışma harika bir şey. Düzenli olarak çalıştığımız zaman kendinizi daha enerjik, daha programlı ve daha düzenli hissediyorsunuz. Evde olduğunuz zaman düzeniniz olmuyor”
- “Evde bitkin ve karamsar hissediyorum. Çalışırsam kendimi daha iyi hissedeceğimi biliyorum”
- “Maddi durumumuz iyi olsaydı bile çalışmak isterdim; çünkü evin dışında zaman geçirmek stres ve psikolojik yüklerle başa çıkmanıza yardımcı oluyor”

AİLE İLE İLGİLİ BEKLENMEDİK DURUMLAR

- “Kocam şoförlük yapıyor. Bir kaza geçirse ve felç olsa, veya kalp krizi geçirip eve para getiremese, çalışırım” (daha önce hiç çalışmamış genç bir kadın)
- “Bir sağlık sorunu çıkarsa, o zaman çalışırım”

Niteliksiz Kadınlar İçin İstihdam Fırsatları

- Tüm kadınlar

PERAKENDE VE İMALAT SEKTÖRÜ

- “Örneğin, kocam bir markette çalışıyor. Bazen sigorta primlerini yatırıyorlar, bazen yatırmıyorlar. Sosyal güvence bakımından hiçbir garantisi yok.”
- “Bazı marketlerde prim sistemi var. Asgari ücret alıyorsunuz ama primlerle birlikte daha fazla kazanabiliyorsunuz”
- “Sosyal güvence olmadan çalıştığınızda, daha yüksek maaş alıyorsunuz. Ayda yaklaşık 1.500 TL kazanabiliyorsunuz.”
- “Erkekler her zaman kadınlardan daha fazla kazanıyor. Aynı işi yapsalar bile, erkekler daha yüksek maaş alıyor”
- “Artık tekstil işinin uzun çalışma saatlerine, makinelerin gürültüsüne ve yorucu çalışma koşullarına dayanmanın zor olduğunu düşünüyorum. Yaşlandıkça zihinsel olarak yoruluyorsunuz. Dolayısıyla, gelecekte iş aradığımda bir hastanede temizlik işi veya ona benzer bir iş düşünüyorum”
- “Tekrar tekstil işinde çalışmak istemiyorum. Tüm o gürültü ve toz insanı olumsuz etkiliyor. Benim için çaycılık tarzı bir iş daha iyi olabilir” (daha önce çalışmış evli bir yaşlı kadın)
- “Tekstil işi kötü bir sektör; çünkü çalışma ortamı berbat. İnsanlar birbirlerine küfredip duruyorlar...”
- “Ev işleri bana göre değil. Evde boncuk işleri yapmak da istemiyorum. Ofis temizliği işi iyi bir seçenek olabilir. Daha kolay, ücreti daha yüksek ve çalışma saatleri çok uzun değil”

EVDEN ÇALIŞMAK

- “Evde boncuk işleri tarzı işler yapmak istemiyorum çünkü çok yorucu ve zaman alıcı. Eviniz kirleniyor. Buna rağmen, aldığımız para çok komik.”
- “Çok fazla zaman alıyor. Bitirmeniz için belli bir zaman sınırı da oluyor. Dolayısıyla, evinizle ve çocuklarınızla yeterince ilgilenemiyorsunuz”
- “Evde çocuğum olduğu için, evden çalışmak istemem. Hiçbir şey yapmama izin vermez.”
- “Evden çalışırsam, sosyal hayatım kötüye gider ve kazanacağım para çok az olur.”
- “Evde boncuk işleri yapmaya çalıştım ama beni çok yordu ve üzerimde çok baskı yarattı.”
- “Havlular için dantel ördüm. Günde 25 TL kazandım. Ama bütün günümü alıyordu.”
- “Eğer malzemeleri verirlerse, bir şirket için 600 TL'ye yemek pişirebiliyorsunuz; bu oldukça iyi iş.”
- “Bir başkasının çocuğuna bakamam. Allah korusun, eğer çocuğa bir şey olursa, beni sorumlu tutarlar.”

Eğitimin Önemi

- Tüm kadınlar

EĞİTİMİN ÖNEMİ

- *“Bir lise mezunu daha iyi işler bulabilir. Örneğin bilgisayar kullanmanızı gerektiren işler” (daha önce hiç çalışmamış 23 yaşında evli bir kadın)*
- *“Kız kardeşim ilkokul mezunu. Kocasını işini kaybettiğinde iş aradı. Markette bile manav reyonunda işe almadılar, çünkü en az ortaokul mezunu birini arıyorlardı. Durum böyle! Günümüzde ilkokul mezunları için artık iş yok...” (daha önce çalışmış bir kadın)*
- *“Bir ilkokul mezununun çalışabileceği işler ile bir lise mezununun çalışabileceği işler farklı. Bir ilkokul mezunu temizlik veya ev işleri yapabilir; lise mezunu birisi ise masa başı bir iş bulabilir” (daha önce hiç çalışmamış bir kadın)*
- *“İşverenler ilkokul veya ortaokul mezunlarını pasif görüyor. Sekreterlik işi için bile lise diploması istiyorlar” (daha önce çalışmış bir kadın)*
- *“Bir hukuk bürosunda sekreterlik işi için özgeçmişimi gönderdim. Tüm niteliklerimin yeterli olduğunu, ancak lise diplomam olsaydı işe alacaklarını söylediler” (daha önce çalışmış bir kadın)*
- *“Yüksek öğrenim görseydim, tekstil veya temizlik işinde çalışmazdım?Güzel bir ofis ortamında muhasebeci veya sekreter olarak çalışırdım ve imrendiğim insanların yerinde olabilirdim” (daha önce çalışmış 28 yaşında evli bir kadın)*
- *“İlkokul mezunu olduğumuzu söylediğinizde bütün kapılar suratınıza kapatılıyor” (daha önce çalışmış bir kadın)*
- *“Lise mezunu olmadığım için kasiyerlik işi bulamadım.” (daha önce çalışmış bir kadın)*
- *“Sadece maaş bakımından önemli değil. Yüksek öğrenim gördüğünüzde, insanlar size daha fazla saygı gösteriyor...” (daha önce çalışmış yaşlı bir kadın)*
- *“Lise eğitimi olsaydı daha iyi iş fırsatlarına sahip olabilirdim. Örneğin daha kaliteli ve daha düzgün ortamlarda çalışabilirdim. Bu aynı zamanda kocamın çekincelerini de önlerdi; ben isteyken huzurlu olurdu” (daha önce çalışmış 39 yaşında evli bir kadın)*
- *“Kızımın kocasına bağımlı olmasını istemiyorum”*
- *“Eğitim çok önemli. Bugün artık üniversite mezunları bile iş bulamıyor. Sadece temizlik tarzı kalitesiz işler bulabiliyoruz. Lise mezunu olsaydık en azından telefonlara bakmak gibi masa başı bir iş bulabilirdik” (daha önce hiç çalışmamış bir kadın)*
- *“Ben Erzurumluymuş; ailem beni okula göndermedi. Zar zor okuyup yazabiliyorum. Okulda eğitim görmemiş olmanın verdiği korkunç hissi hiç unutamıyorum. Şimdi merdivenleri temizliyorum, evlere temizliğe gidiyorum ve böylece çocuklarımın eğitimlerini tamamlamalarına çalışıyorum. Oğlum İstanbul Üniversitesi'ne girdi, kızımın da son yılı” (daha önce hiç çalışmamış bir kadın)*
- *“İki kızım var ve ikisine de kocalarına bağımlı olmalarını tembihliyorum. Onlar bizim kadar şanslı olmayabilir...” (daha önce hiç çalışmamış bir kadın)*
- *“Hem sosyal hem de maddi açıdan daha iyi koşullarda yaşayabilmesi için, kızıma ev kadını olmamasını söylüyorum” (daha önce hiç çalışmamış bir kadın)*
- *“Eğer bir kızım olsaydı, onun üniversiteden mezun olmasını isterdim, böylece kendi ayakları üzerinde durabilir ve toplumda aşağılanmazdı. Kendine güveni olurdu” (23 yaşında, evli, daha önce hiç çalışmamış bir kadın).*
- *“Kızımın bilgili, entelektüel ve kendine saygısı yüksek bir birey olması için üniversiteden mezun olmasını istiyorum. Tüm bunlar iyi bir koca seçebilmesine yardımcı olacaktır” (Hiç çalışmamış genç bir kadın).*
- *“Kızıma üniversiteye gidebilmesi ve daha iyi bir yaşama sahip olabilmesi için derslerine sıkı çalışmasını söylüyorum. Bu sayede, farklı sosyal etkileşimleri deneyimleme fırsatını bulabilir.” (Hiç çalışmamış genç bir kadın)*
- *“Tekstil ustalık, yetenek gerektiriyor. Fakat ben kızımın normal bir işi olmasını istiyorum” (Daha önce çalışmış bir kadın)*
- *“Kızım derslerine sıkı çalışıyor. İlerde onun bir kariyeri olmasını umut ediyorum. Böylece, evliliğinde bir sorun olduğunda kendi ayakları üzerinde durabilir” (Daha önce çalışmış bir kadın)*
- *“Kızımın üniversiteye gitmesini istiyorum; umarım Boğaziçi Üniversitesi olur. Eğer orada okursa, daha iyi bir geleceği olacağını düşünüyorum” (22 yaşında, daha önce çalışmış evli bir kadın)*
- *“Ben kızımın daha iyi bir eğitim alması için tüm hayatımı ona adayacağım . Doktor olmak istiyor. Umarım olur...” (28 yaşında, daha önce çalışmış evli bir kadın)*
- *“Kızıma çalışmasını ve yüksek eğitim almasını söylüyorum. Aksi halde onun evde oturmak zorunda kalacağını ve kocasının onu dışarıda çalışmaya yollamayacağını söylüyorum.” (daha önce çalışmış bir kadın)*
- *“Dışarıda kötü niyetli insanlar var. Eğer eğitim almazsa, çaresiz kalabilir. Eğer bir mesleği olursa, o zaman kaliteli bir ortamda çalışabilir” (Daha önce çalışmış yaşlı bir kadın)*
- *“Kızıma kendimi örnek olarak gösteriyorum. Eğer eğitim almaz ve bir işte çalışmazsa, benim gibi evde hizmetçi gibi çalışır” (36 yaşında olup daha önce çalışmış evli bir kadın)*

Toplumun Çalışan Kadınlara Bakışı

- Tüm kadınlar

ÇALIŞAN KADINLARA YÖNELİK TUTUMLAR

- “Bugünlerde artık tek bir gelirle ailenizi geçindiremezsiniz”
- “Hayat koşulları kadınları çalışmaya zorluyor, dolayısıyla kadınların çalışması eskiye nazaran daha fazla kabul görüyor”
- “Sosyal çevrelerinin kendileri hakkında ne düşündüğünü önemsemiyorlar”
- “Bugün erkekler artık çalışan kadın istiyor, çünkü tek başlarına ev geçindiremiyorlar. Ayrıca günümüzde çiftler artık her şeye sahip olmak istiyor”
- “Kayınvalidem ‘ben çalışmadın, sen çalış’ diyor”
- “Günümüzde artık kırsal kesimlerdeki kadınlar bile çalışıyor”
- “Bir erkek bir çocuğun masraflarını bile artık tek başına karşılayamıyor”
- “Artık günümüzde normal karşılandığını düşünüyorum. İnsanların bir kadının niye çalıştığının sebeplerini sorgulayacaklarını düşünmüyorum; çünkü herkes bunu meşru görüyor ve ailesine destek olmak için çalıştığını biliyor”
- “Sosyal çevrelerinin kendileri hakkında ne düşündüğünü önemsemiyorlar”
- “Eskiden erkeklere ‘Ailene bakmadığın için mi karının çalışmasına izin veriyorsun?’ denirdi”
- “Bir kadının kocasını terk etmemesi için kocasına bağımlı kalması gerektiği düşünülürdü.”
- “Komşular kadınların neden çalıştıklarını sorarlardı”
- “Komşular kadınları, evde oturup çocukları ile ilgilenmedikleri için suçlardı”
- “Eskiden, bir kadının erkeklerin arasında çalışması imkansızdı”
- “Erkekler göre; eğer bir kadın çalışırsa özgüven kazanır, dolayısıyla asice davranır ve kocasının istediği şekilde davranmaz”
- “Çalışan kadınları ahlaksız olarak algılıyorlar. Onlara göre, kadınlar evde oturmalı”

BİR KADININ ÇALIŞIP ÇALIŞMAYACAĞINA KİM KARAR VERİYOR

- Bu karar koca ile birlikte alınmalıdır. Çünkü aynı evde yaşıyorsunuz, bir hayatı paylaşıyorsunuz”
- “Kadınlar iş ile ilgili kararları tek başlarına alamazlar”
- “Ailenin paraya ihtiyacı varsa, kocası ne derse desin kadın çalışmalıdır; çünkü çocukların geleceği söz konusudur”

ERKEKLERİN VE KADINLARIN BİRLİKTE ÇALIŞMASI

- Bu normal bir durum. Toplumumuzda erkeklerin ve kadınların birlikte çalışamayacağı gibi bir algılamaya yoktur”
- “Herkes para kazanma derdinde, dolayısıyla erkeklerin ve kadınların aynı yerde olup olmamaları önemli değil”
- “Bazıları rahat hissediyor, bazıları rahat hissetmiyor”
- “Erkeklerle birlikte çalıştığımızda, rahat bir şekilde hareket edemezsiniz”

BAŞ ÖRTÜSÜ

- “İnsanlar inançları sebebiyle dışlanamazlar çünkü bu onların kişisel tercihi”
- “Çoğu işyerinde baş örtüsü yasak. İnsanın işini tehdit ediyorlar”
- “Baş örtüsü takan kadınlar inançları ve tercihleri sebebiyle iş bulamıyorlar. Öte yandan, ‘Baş örtülü kadın arıyoruz’ diye yazan iş ilanları da görüyorum”
- “Durum baş örtüsüne bağlı olmamalıdır; çünkü bir insan bağımsız ve üretken ise dışlanmamalıdır. Baş örtüsü ikinci planda kalmalıdır”
- “Baş örtülü kadınları hor görüyorlar. Bunu cahillik olarak algılıyorlar”
- “Baş örtüsünden hoşlanılmayan bir ortamda çalışmak sinir bozucu”
- “Saygısızlık... Baş örtüsü onları niye rahatsız ediyor ki?”
- “Baş örtüsünün yasak olduğu bir yerde çalışmam”
- “Çocuklarının öğretmeni okula girdiğinde baş örtüsünü çıkarıyor. Eve dönerken tekrar takıyor”

World Bank